

**T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER
ANABİLİM DALI**

SOĞUK SAVAŞ SONRASI ABD-RUSYA NÜKLEER İLİŞKİLERİ

Yüksek Lisans Tezi

Julia SABIRZYANOVA

Ankara, 2016

**T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER
ANABİLİM DALI**

SOĞUK SAVAŞ SONRASI ABD-RUSYA NÜKLEER İLİŞKİLERİ

Yüksek Lisans Tezi

Julia SABIRZYANOVA

Tez Danışmanı

Prof. Dr. Erel TELLAL

Ankara, 2016

TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Bu belge ile, bu tezdeki bütün bilgilerin akademik kurallara ve etik davranış ilkelerine uygun olarak toplanıp sunulduğunu beyan ederim. Bu kural ve ilkelerin gereği olarak, çalışmada bana ait olmayan tüm veri, düşünce ve sonuçları andığımı ve kaynağını gösterdiğimi ayrıca beyan ederim.(...../...../200...)

Tezi Hazırlayan Öğrencinin
Adı ve Soyadı

.....
İmzası

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER.....	i
KISALTMALAR.....	iv
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

ABD-RUSYA NÜKLEER İLİŞKİLERİNİN TEMELLERİ

A) ABD-Sovyetler Birliği Nükleer Silah Yarışı ve Nükleer Caydırıcılık	
Konsepti	6
B) Nükleer Silahların Denetimi	13
1- 1959-1968: Silah Denetimi üzerinde Sınırlı Tedbirler	14
i) Silahsızlanma Antlaşmaları	14
ii) Güven Artırıcı Önlemler	16
iii) Silahların Sınırlandırılması Antlaşmaları	17
2- 1969-1979: Silah Denetimi Rejiminde İki Taraflı Yaklaşım	18
i) Silahsızlanma Antlaşmaları	18
ii) Güven Artırıcı Önlemler	20
iii) Silahların Sınırlandırılması Antlaşmaları	21
3- 1980-1991: Modern Silah Denetimi Rejiminin Dönüm	
Noktası	27
i) Güven Artırıcı Önlemler	27

ii) Silahların Sınırlandırılması Antlaşmaları	29
4- 1991-2009: START Antlaşmaları	32
5- Yeni START Antlaşması ve Silah Denetimi Rejiminin Geleceği	35

İKİNCİ BÖLÜM

ABD ve RUSYA’NIN NÜKLEER PROFİLLERİ

A) ABD Nükleer Kapasitesi ve Nükleer Doktrininin Evrimi	41
1- ABD Nükleer Silahları ve Nükleer Politikası.....	41
2- Soğuk Savaş Sonrası ABD Nükleer Doktrini ve Caydırıcılık	47
B) Rusya Nükleer Kapasitesi ve Nükleer Doktrininin Evrimi	55
1- Rusya Nükleer Silahları ve Nükleer Politikası	55
2- Soğuk Savaş Sonrası Rusya Nükleer Doktrini ve Caydırıcılık	59

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ABD-RUSYA NÜKLEER İŞBİRLİĞİ

A) Nükleer Güvenlik Alanında İşbirliği	66
1- ABD ve Rusya’nın Nükleer Silahların Yayılmasının Önlenmesi Alanında İşbirliği	66

2- ABD ve Rusya'nın Nükleer Terörizmle Mücadele Alanında İşbirliği	74
B) ABD-Rusya İlişkilerinde Güncel Nükleer Sorunları	84
1- ABD-Rusya İlişkilerinde Füze Savunması Sorunu	84
2- ABD-Rusya İlişkilerinde İran'ın Nükleer Programı	95
SONUÇ.....	104
KAYNAKÇA	110
EKLER.....	129
EK-I: Ülkelere Göre Nükleer Silahların Tahmini Sayısı	129
EK-II: ABD Nükleer Kuvvetleri, 2012-2022	130
EK-III: Rusya Nükleer Kuvvetleri, 2012-2022.....	131
ÖZET.....	132
ABSTRACT	133

KISALTMALAR

ABD	Amerika Birleşik Devletleri
ABM	Anti Ballistic Missile (Anti-Balistik Füze)
BM	Birleşmiş Milletler Örgütü
CTBT	Comprehensive Nuclear Test Ban Treaty (Kapsamlı Nükleer Deneme Yasağı Antlaşması)
CTR	The Cooperative Threat Reduction Program (Ortak Tehdit Azaltma Programı)
G20	Group of 20 (20 Maliye Bakanı ve Merkez Bankası Başkanı Grubu, dünyanın en büyük ekonomileri arasında yer alan 19 ülkeden ve Avrupa Birliği Komisyonu'ndan oluşan zirve)
G8	Group of 8 (Dünyanın GSMH'sı en yüksek ülkelerini kapsayan grup)
GICNT	The Global Initiative to Combat Nuclear Terrorism (Nükleer Terörizmle Mücadele için Küresel Girişim)
ICBM	Intercontinental Ballistic Missile (Kıtalararası Balistik Füze)
INF	Intermediate Nuclear Forces (Orta Menzilli Nükleer Füzeler)
MIRV	Multiple Independently Targetable Re-Entry Vehicle (Bağımsız Olarak Hedefe Yöneltilen Çok Başlıklı Füze)
NATO	North Atlantic Treaty Organization (Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü)

NPR	Nuclear Posture Review (ABD'nin Nükleer Görünüm Gözden Geçirme raporu)
NPT	Treaty on the Non-Proliferation of Nuclear Weapons (Nükleer Silahların Yayılmasının Önlenmesi Antlaşması)
PNE	Peaceful Nuclear Explosion Treaty (Barışçıl Nükleer Patlama Antlaşması)
PSI	Proliferation Security Initiative (Nükleer Silahların Yayılmasına Karşı Güvenlik Girişimi)
SALT	Strategic Arms Limitations Talks (Stratejik Silahların Sınırlandırılması Görüşmeleri)
SDI	Strategic Defense Initiative (Stratejik Savunma Girişimi)
SLBM	Submarine Launched Ballistic Missile (Denizaltıdan Atılan Balistik Füze)
SORT	Strategic Offensive Reductions Treaty (Stratejik Saldırı Silahlarının Azaltılması Antlaşması)
SSCB	Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
START	Strategic Arms Reduction Talks (Stratejik Silahların Azaltılması Görüşmeleri)
TTBT	Threshold Test Ban Treaty (Eşik Deneme Yasağı Antlaşması)
UAEA	Uluslararası Atom Enerjisi Ajansı

GİRİŞ

ABD-Rusya nükleer ilişkilerini daha iyi anlamak için “stratejik istikrar” kavramına atıf yapmakta fayda vardır. Stratejik istikrar konsepti ve ona bağlı olan nükleer caydırıcılık ilkesi, Soğuk Savaş ve Sovyet-Amerikan nükleer rekabet zamanında tarafların nükleer silahların güvenliği sağlamadaki rolü ile bu silahların kullanımından ortaya çıkabilecek olası sonuçlarını daha iyi kavradıktan sonra şekillenmiştir. Bu dönemde Batı ve Sovyet uzmanları stratejik istikrarın tanımı ve yorumu üzerine uzun ve detaylı bir çalışma yapmışlardır. 1990 yılı Haziran ayında imzalanan Nükleer Silah ve Uzay Silahları Üzerine Yapılacak Gelecekteki Görüşmelere dair Ortak SSCB-ABD Açıklaması stratejik istikrarı şu şekilde tanımlamıştır: “Stratejik istikrar, iki güçten herhangi birinin diğer ülkeye karşı ilk saldırı girişimi için bir teşvik içermeyen stratejik ilişkileridir”¹. Geçmişte stratejik istikrar neredeyse çoğu zaman tarafların stratejik saldırı ve savunma silahları oranı üzerinden ele alınmıştır. Soğuk Savaş sonrası dönemde küreselleşme süreçleriyle beraber değişen askeri ve siyasi ortamda stratejik istikrar anlayışı ortaya çıkan tehlikeler ve istikrar bozucu faktörler açısından önemli ölçüde genişlemiştir.

Sözü geçen tehlike ve faktörlerin arasında kitle imha silahları ile füze teknolojileri ve uzun menzilli füzelerin yayılması, nükleer terörizm, önceden tahmin edilemeyen askeri harekâtların tırmanması ile bölgesel silahlı çatışmalar ve bu çatışmaların sorunlu bölgeler arasında yayılması yer almaktadır. Diğer istikrar bozucu faktörler ise uyuşturucu kaçakçılığı, yeni tehlikeli bakteri türlerinin ortaya çıkması, iklim değişikliği ve çevre tehlikeleridir. Böylece Sovyetler Birliği’nin

¹ Alexei Arbatov, Vladimir Dvorkin, Alexander Pikaev, Sergey Oznobishchev, Strategic Stability After the Cold War, IMEMO, 2010, s. 8, http://www.imemo.ru/index.php?page_id=645&id=871 (10.12.2015).

dağılması ve iki kutuplu sistemin çökmesiyle beraber nükleer savaş tehlikesinin sona ermesi ve güvenli bir ortamın oluşturulması beklenirken daha düzensiz, öngörülemeyen ve birçok yönden daha çok şiddet içeren bir dünya karşımıza çıkmıştır.

ABD-SSCB nükleer rekabetinin sona ermesinin ardından 20 sene geçmesine rağmen dünyada 150 bin tane Hiroşima bombasının patlama gücüne eşit olan yaklaşık 17 bin nükleer savaş başlığı bulunmaktadır². Bunların 16 bin'i ABD ve Rusya'ya ait olup, 1000 tane savaş başlığı Fransa, İngiltere, Çin, Pakistan ve İsrail'in ellerinde bulunmaktadır³. ABD ve Rusya dünyada bulunan nükleer silahların %95'ine sahip olup dünyanın en büyük sivil enerji teknolojilerinin tedarikçileridir. İki ülke arasındaki ilişkiler uzun zaman boyunca dünyada istikrar ve güvenliğin sağlanması için en önemli faktör olmaya devam etmektedir. Tüm bunlar günümüzde Rusya-ABD ilişkilerini ve iki devletin güncel tehlikelerle yüzleşme çabalarını uluslararası ilişkiler disiplini ve dünya ülkeleri için önemli bir konu haline getirmektedir.

Soğuk Savaş dönemi sonrası ABD ve Rusya arasındaki nükleer silahlar alanında yürütülen ilişkileri konu edinen bu çalışmanın amacı, iki devletin nükleer ilişkilerini objektif bir şekilde incelemek ve bu doğrultuda Türkiye'de yapılmış çalışmalara katkıda bulunmaktır.

Söz konusu çalışmada sorgulanacak temel varsayım ABD ile Rusya'nın Soğuk Savaş sonrası dönemde nükleer silahlar konusunda stratejik ortaklığa yöneldikleridir. Ayrıca, çalışma boyunca Soğuk Savaş zamanından beri ABD-Rusya

² Hans M. Kristensen, Robert S. Norris, "Worldwide Deployments of Nuclear Weapons, 2014", **Bulletin of the Atomic Scientists**, Cilt 70, Sayı 5, s. 97, 2014, <http://www.tandfonline.com/doi/pdf/10.1177/0096340214547619> (25.05.2016).

³ **Ibid.**, s. 96-97; bkz. Ek-I.

ilişkilerinde caydırıcılık konseptinin dönüşmesi, Yeni START Antlaşması'nın önemi, iki ülkenin askeri doktrinlerinde nükleer silahların rolü, nükleer alanda yapılan işbirliğinin boyutu ve sonuçları ile var olan sorunların temelleri gibi sorulara cevap aranacak ve ABD-Rusya nükleer ilişkilerinin geliştirilmesine yönelik öneriler sunulacaktır.

Araştırma Soğuk Savaş'ın bittiği 1991 yılı ile 2014 yılı arasındaki dönemi kapsamakta ve Giriş ve Sonuç bölümleri dışında üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde, ABD-Rusya ilişkilerinin temelinde yatan caydırıcılık konseptine değinilecektir. Bu bölümde “caydırıcılık” teriminin kökenleri sorgulanacak, ABD ve SSCB'nin caydırıcılık konsepti kapsamında yürüttükleri dış politika ve nükleer alanda oluşturdukları doktrinler ele alınacaktır. Bölümün ikinci kısmında, iki devlet arasında yapılan ve silah denetimi rejimini oluşturan silahsızlanma ile silahların sınırlandırılması antlaşmaları incelenecektir. Nükleer silah denetimi rejiminin kronolojisi 1959-1968 yılları, 1969-1979 yılları, 1980-1991 yılları, 1991-2009 yılları ve 2009 Yeni Start Antlaşması'nın imzalanmasıyla başlayan dönem olmak üzere beş dönem üzerinden anlatılmaya çalışılacaktır. Ayrıca söz konusu rejimi oluşturan antlaşmalar “silahsızlanma antlaşmaları”, “güven artırıcı önlemler” ve “silahların sınırlandırılması antlaşmaları” olarak sınıflandırılacaktır. Nükleer silahları azaltma ve sınırlandırma amacı olan bu antlaşmaların imzalanmasına yol açan gereçler ve siyasi ortam analiz edilecektir. Bu bölümde özellikle, ABD-SSCB (Rusya) nükleer ilişkilerini şekillendiren START antlaşmalarına önem verilecektir.

Çalışmanın ikinci bölümünde, ABD ve Rusya'nın nükleer cephaneliklerinin güncel durumu ve nükleer profilleri anlatılacak, nükleer doktrinlerinde farklı aşamalarda ne gibi değişikliklerin yaşandığı tartışılacaktır. ABD'nin nükleer

doktrinlerinin analizi için 1992, 1994, 2001 ve 2010 yılında çıkan Nükleer Görünüm Gözden Geçirme raporları incelenecek ve bu raporlarda ABD'nin nükleer silahlara verdiği rol tartışılacaktır. Rusya'nın nükleer politikasının özellikleri 1993 Askeri Doktrin, 1997 Milli Güvenlik Konsepti, 2000 Milli Güvenlik Konsepti ve 2000 Askeri Doktrin, 2003 “Beyaz Kağıt”, 2010 Askeri Doktrin belgeleri üzerinden anlatılmaya çalışılacaktır. Rusya'nın Askeri Doktrininde nükleer silahlara verdiği rol ve dış politikasını şekillendirirken nükleer silahlara ne kadar güvendiği tartışılacaktır. Ayrıca bu bölümde Soğuk Savaş'ın ve iki kutuplu sistemin sona ermesinden sonra ABD ve Rusya'da caydırıcılık konseptinin dönüşmesi konusu ele alınacaktır.

Üçüncü ve son bölümde, iki devlet arasında nükleer alanda yapılan işbirliği faaliyetlerine ve güncel sorunlara yer verilecektir. ABD ve Rusya özellikle SSCB'nin dağılmasıyla ortaya çıkan nükleer silahların yayılması tehlikesiyle yüzleşmek için ortak hareket etmeye karar vermiştir. Bu bölümde iki devletin nükleer maddelerin ve tesislerin güvenliği, kullanılmış nükleer yakıtının güvenliği, nükleer enerjinin barışçıl amaçla kullanılması, sınırlarda nükleer güvenliğin sağlanması, nükleer terörizmle mücadele gibi konularda yapılan işbirliği programları ve girişimleri anlatılacaktır. Ayrıca nükleer silahların yayılmasını önlemeyi amaç edilen antlaşma, sözleşme ve Birleşmiş Milletler kararları araştırılacaktır. Bölümün ikinci kısmında, ABD ve Rusya'nın nükleer alanda yaşadıkları sorunlar ele alınacaktır. Bu kısımda özellikle füze savunma sistemin kurulmasıyla ilgili yaşanan anlaşmazlıklar ve İran'ın nükleer programına ilişkin iki devletin tutumları ve çözüm arayışları incelenecektir.

Çalışmada Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Fakültesi Kütüphanesi başta olmak üzere Ankara'da ve Rusya'nın Kazan şehrinde bulunan kütüphanelerden ve internet aracılığıyla elde edilen kaynaklardan yararlanılmıştır. Türkçe ve İngilizcenin

yanı sıra Rusça literatür de elden geçirilerek her iki tarafın bakış açısı yansıtılmaya çalışılmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

ABD-RUSYA NÜKLEER İLİŞKİLERİNİN TEMELLERİ

A) ABD-Sovyetler Birliği Nükleer Silah Yarışı ve Nükleer Caydırıcılık Konsepti

Rusya ve ABD arasında stratejik saldırı silahlarıyla ilgili yapılan her anlaşma, milli güvenlik ve stratejik istikrarı sağlama sorunlarının çözümünde nükleer caydırıcılığın aldığı rol ve önem tartışmalarını yeniden ortaya çıkarmaktadır. Son 2010 Prag Antlaşması da buna örnektir. Ancak geçmiş yıllardan farklı olarak tartışılan konular arasında sadece silahlanma sisteminin sayısal ve niteliksel parametreleri değil, nükleer politikanın önemli kuramsal hükümleri de yer almaya başlamıştır. Bunlardan en önemlisi yıllarca Sovyet-Amerikan ve sonrasında Rusya-Amerikan ilişkilerinin temelini oluşturan nükleer caydırıcılık politikasıdır. Rus ve Amerikan uzmanları nükleer caydırıcılık kavramına farklı tanımlar getirmektedir. Bunun nedeni nükleer caydırıcılığa yüklenen anlamların belirli şartlarda, ABD ve SSCB (Rusya) ilişkilerinin belirli aşamalarında oluşması ve stratejik silahlanma sisteminin gelişme süreci yanı sıra nükleer silahların uluslararası ilişkiler sisteminde aldığı rol ve yerle ilgili görüşlerin dönüşmesinin de yansımasıdır.

Modern nükleer caydırıcılık politikasının ideolojik temellerinin George Kennan'ın Şubat 1946 yılında Moskova'dan gönderilen meşhur "uzun telgrafında" (Long telegram)⁴ atıldığı bilinmektedir. Telgrafta Kennan II. Dünya Savaşı bittikten

⁴ George Frost Kennan, Amerikan yönetimin danışmanı, siyasetçi ve tarihçi, Moskova'da operasyon şefi ve Büyükelçi danışmanı görevini yaparken Maliye Bakanlığı'nın Sovyet politikasını yorumlama talebi üzerinde 22 Şubat 1946 tarihinde "Uzun telgrafi" göndermiştir. Ayrıca bakınız: <http://global.britannica.com>; **Telegram, George Kennan to James Byrnes** ("Long Telegram"), 22 Şubat 1946, Harry S. Truman Administration File, Elsey Papers, http://www.trumanlibrary.org/whistlestop/study_collections/coldwar/documents/index.php?documentdate=1946-02-22&documentid=6-6&studycollectionid=&pagenumber=1 (24 Nisan 2015).

sonra Sovyetler Birliği'nin "ABD ile yan yana yaşamanın imkânsız olduğuna ve bu gücün tepkisini önceden görmenin imkânsız olduğuna bağnazca inanan siyasi güç" olduğunu belirtmiştir. Kennan'a göre ABD'nin karşısında "akıl yürütme mantığını algılayamayan" ama "güç mantığını gayet algılayan" "Sovyet iktidarı ile baş edebilme yolunu bulma görevi" bulunmaktadır. Bu görevi yerine getirmek için "savaş sırasında temel stratejik sorunlarını çözmek için gereken aynı özen ve ilgiyi göstermek ve gerektiğinde aynı harcamaları yapmak lazım". Ancak Kennan "genel askeri çatışmaya başvurmadan bu sorunu çözmek bizim elimizdedir" demiştir. Kennan, SSCB'nin caydırılmasında askeri bileşenlere ağırlık vermeyi reddederek başlıca siyaset ve propaganda yöntemlerini kullanarak caydırıcılığı gerçekleştirmeyi önermiştir. Burada caydırıcılık SSCB nüfuz alanlarını sınırlandırma anlamına geliyordu. Böylece, Kennan Soğuk Savaş ve ABD'nin nükleer silahlara sahip olması koşullarında SSCB'yi caydırmanın güç içermeyen yöntemleri üzerinden gitmesi gerektiği üzerinde durmuřtur⁵.

Jeopolitik düşmanları caydırma politikasının yeni olmadığını da belirtmek gerekirse, caydırıcılık teorisi ve "caydırıcılık" terimi XIX. yüzyılda Anglo-Sakson stratejik kültüründe ortaya çıkmıştır. İngiliz dilinde "caydırıcılık" kelimesi karşı tarafı belirli kara sınırları içerisinde tutma (containment) ve karşı tarafın belirli hareketleri yapmasını engellemek veya karşı tarafı belirli hareketleri yapmaya zorlamak amacıyla önleyici darbe tehdidi yoluyla etki yapma (deterrence) olarak iki farklı terimle tanımlanır⁶.

⁵ Alexey Fenenko, "Contemporary Theories of Nuclear Deterrence", **Journal of International Relations Theory and World Politics**, Cilt 10, Sayı 2, Mayıs-Ağustos 2012, http://www.intertrends.ru/twenty-ninth_e.htm# (17 Mayıs 2015).

⁶ Alexey Fenenko, "Transformatsiya Sderjivaniya", **Russia in Global Affairs**, Sayı 6, 2009, http://www.globalaffairs.ru/number/n_14290 (17 Mayıs 2015).

Amerikan politikasında caydırıcılık neredeyse ABD'nin kurulmasından beri var olmaktadır. 1823 Monroe Doktrini caydırıcılık mantığına dayanıyordu. Doktrine göre Washington Avrupa ülkelerinin Batı yarımkürede güçlendirme çabasına karşı koymak hakkını saklı tutmuştur. 1880'li yıllarda ABD yönetimi Amerikan Silahlı Kuvvetlerini Batı yarımküre dışında kullanma olasılığının farkına varmıştır⁷. 1947 yılında kabul edilen SSCB ve Çin'e yönelik komünizmi caydırma stratejisi aynı temellere dayanıyordu. 1949 yılında "Sovyet tehdidine" karşı koymak için kurulan NATO bloku ve NATO'nun ilk Genel Sekreteri Lord Ismay'e göre "Amerika'yı Avrupa'da, Rusya'yı Avrupa dışında, Almanya'yı ise kontrol altında tutmak" amacı olan askeri-siyasi ittifak da yine caydırıcılık stratejisini benimsemiştir⁸. O zamandan beri SSCB'nin caydırılması hem ABD hem genel olarak Batı için temel görevlerden biri olmuştur.

Nükleer silahların ortaya çıkmasıyla ABD'de kuvvet kullanma düşünceleri üstün gelmiş ve SSCB'yi yok etme tehdidi yoluyla caydırma stratejisini uygulama mekanizması oluşmaya başlamıştır⁹. 1953 yılında Truman'dan Reagan'a kadar tüm ABD yönetimlerinin hükümetlerinde farklı görevlerde bulunan Paul Nitze ve Başkan Eisenhower'in en yakın danışmanı General Andrew Goodpaster bu stratejiyi daha da askerileştirerek Avrupa dışına çıkarmışlardır. SSCB ve Çin'i stratejik potansiyellerine nükleer saldırma yapma tehdidi yoluyla düşmanca hareketlerden caydırma resmi stratejisi – topyekun mukabele doktrini – kabul edilmiştir. Bu doktrinde nükleer silah deposunu genişletme ihtiyacı vurgulanmıştır. Böylece artan

⁷ Çağrı Erhan, "ABD'nin Ulusal Güvenlik Anlayışı", **Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi**, Cilt 56, Sayı 4, 2001, s. 8.

⁸ Musa Ceylan, **Yeni NATO Soğuk Savaşın Sıcak Savaşı**, Ülke Kitapları, İstanbul, 1999, s. 57.

⁹ ABD'de caydırıcılık konsepti kapsamında ortaya çıkan doktrinlerin çoğu NATO'nun stratejik konseptleri olarak geliştirilmiştir.

çatışma koşullarında SSCB'nin caydırılması stratejisine nükleer silahlar dahil edilmiştir¹⁰.

1950-1960 yıllarının eşiğinde nükleer caydırıcılık konsepti önemli bir değişime uğramıştır. SSCB, ABD topraklarına kadar ulaşabilecek nükleer silah taşıma araçlarını yaptıktan sonra (1957)¹¹ Amerikan uzmanları Avrasya'daki müttefiklerine verdikleri güvenlik garantilerinin güvenilirliğiyle şüphe duymaya başlamışlardır. Washington'da Kremlin'in bölgesel krizleri kışkırtıp Washington'u geri çekilme ve nükleer savaşı başlatma arasında seçim yapmayı zorlayacağından korkuluyordu. Bu bağlamda Thomas Kaufmann, Henry Kissinger, Herman Kahn ve Tomas Schelling çalışmalarında nükleer silahların sınırlı kullanımına izin veren esnek mukabele konsepti geliştirilmiştir. John Kennedy yönetimi sırasında bu çalışmalar ABD'nin resmi stratejisine dönüştürülmüştür¹².

Esnek mukabele konsepti çerçevesinde birkaç stratejik yenilik önerilmiştir. Örneğin, stratejik nükleer silahlar şehirlere değil fırlatma istasyonlarına darbe yapmaya programlanmıştır. Bir başka yenilik SSCB'nin Avrupa ve Uzak Doğu'da saldırısını püskürtmek için taktik nükleer silahların kullanımı konseptinin geliştirilmesi olmuştur. Zorlayıcı diplomasi (coercive diplomacy), tırmanma kontrolü (escalation control) ve zorlama (compellance) teorilerinin ortaya çıkması esnek mukabele konsepti çerçevesinde gerçekleşmiş başka bir gelişmedir. Bu teoriler

¹⁰ Ali L. Karaosmanoğlu, "Nükleer Stratejinin İlk On Yılı", **Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi**, Cilt 51, Sayı 1, 1996, s. 335-336.

¹¹ SSCB 1957'de Sputnik I uydusunu fırlatarak kıtalararası fırlatma sistemini geliştirmiş oldu, bkz: Faruk Sönmezoğlu, **Uluslararası İlişkilere Giriş**, Der Yayınları, İstanbul, 2009, s. 39.

¹² Fenenko, **op. cit.**, 2012.

caydırıcılık stratejisinin çalışmadığında ABD'nin Avrasya'daki müttefiklerini korumak için güç kullanmayı zorunda kalacağı senaryolar için geliştirilmiştir¹³.

1970'li yılların ortasında hassas güdümlü silahların ortaya çıkmasıyla yeni nesil Amerikan askeri uzmanları Colin Gray, Michael Mcgwire ve Patrick Morgan sınırlı nükleer çatışmada zafer kazanma teorisiyle ilgilenmeye başlamıştır¹⁴. 1974 yılından itibaren bu teorinin öngördüğü senaryolar ABD'nin resmi askeri-siyasi stratejilerine eklenmiştir¹⁵.

SSCB, SS-20 orta menzilli füzelerini konuşlandırmaya başladığında (1977) ve 1979'da Afganistan'a girdikten sonra, Amerikan strateji uzmanları nükleer silahların caydırıcılık etkisini yavaşça yitirdiği sonucuna varmıştır¹⁶. Her iki tarafın da on binlerce nükleer silah birimine sahip olduğu şartlarda bir taraf karşı tarafın kendini yok edecek nükleer savaşı başlatacağına inanmamaya başlar. Bu durum, Amerikan analistlerine göre yüksek yoğunluklu nükleer olmayan savaşa yol açabilirdi¹⁷.

Benzer bir biçimde 1970'lerde "Askeri işlerde devrim" (revolution in military affairs) teorisi ortaya çıkmıştır. Amerikan analistler nükleer olmayan hassas güdümlü silahların genel olarak stratejik nükleer silahlara verilen görevlerini yapabileceğini söylemiştir. Özellikle hassas güdümlü silahların olumsuz ekolojik

¹³ Lawrence Freedman, **The Evolution of Nuclear Strategy**, Martin Press, New York, 1986, s. 72-73.

¹⁴ **Ibid.**, s. 93-97.

¹⁵ **Ibid.**, s. 93-97.

¹⁶ Fenenko, **op. cit.**, 2012.

¹⁷ Fenenko, **ibid.**

etkilerinin olmadığı vurgulanmıştır. 1988 yılında bu fikirler “nükleer olmayan bileşenlerin geliştirilmesi” doktrininde resmi olarak kaydedilmiştir¹⁸.

SSCB’nin nükleer stratejisiyle ilgili çoğu belge hala kapalı tutulmaktadır. Amerikan uzmanlarına göre SSCB’de konvansiyonel silahların üstünlüğü nedeniyle “nükleer caydırıcılık” teorisi geliştirilmemiştir.

Sovyet stratejik fikirlerinin genel eğilimi ABD’nin uyguladığı stratejiye yakındır. 1960’li yılların sonuna kadar nükleer silahlar Sovyet strateji uzmanları çalışmalarında savaş yapma aracı olarak ele alınmıştır¹⁹. 1970 ve 1980 yıllarında SSCB stratejik nükleer silahlarının karşı güç potansiyelini arttırmaya başlamıştır²⁰. Resmi olarak Moskova ABD’yi istediği bir eylem yapmaya zorlamak için stratejik silahlarını “rehin alma” politikasını uygulamamıştır. Ancak uygulamada SSCB bu doktrinin temel hükümlerini gerçekleştiriyordu²¹.

Bu durumda “nükleer caydırıcılık” kavramı kendi Anglo-Sakson içeriğini yitirmiştir. Nükleer caydırıcılık artık iki nükleer devletin karşı tarafın stratejik potansiyelini “rehin alıp” önleyici veya misilleme saldırısını yapma tehdidi amacıyla onu istediği bir eylemi yapmaya zorlamasını içeren SSCB ve ABD arasındaki devletlerarası ilişkiler anlamını kazanmıştır²². Bu esasta 1960’ların ortasında ilk nükleer darbeyi yapma konsepti değerinin düşmesine dayalı karşılıklı garantili imha (mutually assured destruction) mantığı ortaya çıkmıştır. Bu, nükleer devletleri tek

¹⁸ Ömer Kurtbağ, **Amerikan Yeni Sağ ve Dış Politikası: Hegemonya Ekseninde**, USAK Yayınları, Ankara, 2010, s. 309.

¹⁹ Sovyet Nükleer Stratejisi için bkz: Andrei Kokoshin, **Soviet Strategic Thought, 1917-91**, Belfer Center for Science and International Affairs, Cambridge, 1999.

²⁰ **Ibid.**

²¹ **Ibid.**

²² Fenenko, **op. cit.**, 2009.

tarafı saldırı stratejisinden vazgeçirtip tesadüfı savaşı önleyecek mekanizmaları geliştirmeye yöneltmiştir²³.

1970’li yılların sonlarında karşılıklı garantili imha konseptinin stabilize eden etkisi azalmaya başlamıştır. 1977 yılında SSCB SS-4 ve SS-5 füzelerini hem hareketli hem de MIRV²⁴ başlığını taşıyabilen ve 5000 km menzili olan SS-20 füzeleri ile değıştirme planını hazırlamıştır²⁵. Böylece SSCB orta menzilli füze konusunda NATO için tehdit oluşturmaya başlamıştır. NATO üyeleri kendi orta menzilli füzelerini de modernize kararı almıştı²⁶. Ortaya çıkan “füze krizi” 1987 yılına kadar sürmüş ve INF Antlaşması’nın²⁷ imzalanmasıyla sona ermiştir. INF Antlaşması ilk defa olarak bütün bir atom silahı kategorisinin yok edilmesini sağlayıp iki blok arasında nükleer anlamda imzalanan ilk somut antlaşma olmuştur²⁸.

Sınırlı nükleer savaş konseptlerinin popüler olması, “Avrupa füzeleri” krizi, hassas güdümlü silahlarla yapılan savaş senaryolarının tartışılması karşılıklı garantili imha konseptine alternatif arama çalışmalarının göstergesiydi. INF antlaşmasının imzalanması sonucunda ABD ve SSCB arasında ortaya çıkan yumuşama, “soğuk savaş” faktörünün ortadan kalkması, iki kutuplu dünyanın yıkılması, SSCB ve sosyalist bloğunun dağılması, nükleer silahların rolü ve yeri ile ilgili görüşlerin değışmeye başlaması ve başka nedenler caydırıcılık konseptinin dönüşmesine yol

²³ Karaosmanoğlu, **op. cit.**, s. 346.

²⁴ MIRV (Multiple Independently Targetable Re-Entry Vehicle – Bağımsız Olarak Hedefe Yöneltilen Çok Başlıklı Füze) füzelerden önce Avrupa güvenliği SLBM (Submarine Launched Ballistic Missiles – Denizaltılardan Atılan Balistik Füze) füzelerle sağlanıyordu; Nurşin Ateşoğlu Güney , “NATO Nükleer Caydırıcılığı ve INF Antlaşması” , **Dünü ve Bugünü ile Toplum ve Ekonomi Dergisi** , Eylül 1993 , s. 6.

²⁵ Faruk Sönmezoglu, **Uluslararası Politika ve Dış Politika Analizi**, Filiz Kitabevi, İstanbul, s. 451.

²⁶ Mesut Hakkı Caşın, “Çağdaş Dünyada Uluslararası Güvenlik Stratejileri ve Silahsızlanma”, **Basılmamış Doktora Tezi**, İstanbul Üniversitesi, İstanbul 1993, s. 228.

²⁷ INF (Intermediate Nuclear Forces – Orta Menzilli Nükleer Füzeler) Antlaşması var olan tüm orta menzilli füzelerin ortadan kaldırılmasını öngörüyordu. Anlaşma metni için bkz: <http://www.state.gov/t/avc/trty/102360.htm> (10 Haziran 2015).

²⁸ Sönmezoglu, **op. cit.**, s. 452.

açmıştır. Soğuk Savaş sonrası döneminde ABD ve Rusya'nın nükleer stratejisi ve nükleer caydırıcılığın dönüşmesi konuları ayrıntılı olarak II. Bölümde incelenmektedir.

B) Nükleer Silahların Denetimi

Tarihteki diğer silahlı çatışmalar gibi Soğuk Savaş ileriye giden uzlaşma sayesinde sona varmıştır. Bu uzlaşma Batı Avrupa'da komünizmin çöküşü, Sovyet kuvvetlerinin geri çekilmesi ve Almanya'nın birleşmesi, karşılıklı nükleer ve konvansiyonel silahsızlanma anlaşmalarının imzalanması ve SSCB'nin dağılması gibi olgular sayesinde gerçekleşebilmiştir. Soğuk Savaşa son veren uzlaşma silahların denetimi alanında bir kaç önemli anlaşmaya dayanıyordu. Bu anlaşmalar “silahların denetimi rejimi” adı altında tarihe geçmiştir.

1985 yılı ABD Kongresi'nin “Nükleer Silahların Denetimi Temelleri Raporu” nükleer silahların denetimi anlaşmalarını üç kategoriye ayırmıştır²⁹. İlk kategori askerileşmeyi belirli alanlarda kısıtlayan *silahsızlanma antlaşmalarını* düzenler. İkinci kategoriye savaş riskini azaltan *güven artırıcı önlemler* girer. Üçüncü kategori anlaşmaları ise nükleer silahlar teknolojilerin geliştirilmesini, denemelerini ve yayılmasını kısıtlayan *silahların sınırlandırılması antlaşmalarıdır*³⁰.

²⁹ **Fundamentals of Nuclear Arms Control: The Congressional Role in Nuclear Arms Control**, Report of Congress, Committee on Foreign Affairs, Subcommittee on Arms Control, International Security and Science, Library of Congress, <http://www.loc.gov/index.html> (24 Nisan 2015).

³⁰ **Ibid.**

1- 1959-1968: Silah Denetimi Üzerinde Sınırlı Tedbirler

i) Silahsızlanma Antlaşmaları

1959-1968 döneminde çok taraflı görüşmeler bir kaç silahsızlanma antlaşması ile sonuçlanmıştır. 1959 yılında çok taraflı olarak imzalan Antarktika Antlaşması³¹, Antarktika bölgesini sadece barışçıl amaçlarla kullanılabileceğini öngörmüştür. Bu tür silahsızlanma antlaşmaları “bilimin yeni erişilebilir ve önemli konuma getirdiği ve korunması gereken kaynaklara sahip olan ortamları (örneğin, uzay veya deniz yatağı) veya nükleer silahları tanımayan Antarktika ve Latin Amerika gibi coğrafik bölgeleri çatışma ve nükleer silahlardan arındırılmış tutmak için”³² oluşturulmuştur.

Antarktika Antlaşması’ndan sonra 1967 yılında Latin Amerika Nükleer Silahlardan Arındırılmış Bölge Antlaşması³³ ve Uzay Antlaşması³⁴ imzalanmıştır. Bu antlaşmalardan her biri silahlardan arındırılmış belirli alanı korumaya odaklıdır. Antlaşmalara taraf olan ülkeler nükleer silahların belirli coğrafik bölgelere yayılmasını kısıtlamaya çalışacak ve dolayısıyla tamamen silahsızlanma hedefini içeren alt maddeyi de uygulamayı kabul etmişlerdir³⁵. ABD ve SSCB bu antlaşmaları imzalamıştır.

³¹ “Antarctic Treaty”, <http://www.state.gov/t/avc/trty/193967.html> (30 Nisan 2015).

³² **Arms Control and Disarmament Agreements: Texts and Histories of Negotiations**, U.S. Arms Control and Disarmament Agency, Purdue University, 1996, s.4, <http://babel.hathitrust.org/cgi/pt?id=pur1.32754066656608;view=1up;seq=3> (15 Ekim 2014), bundan sonra **ACDA**.

³³ Latin Amerika’da nükleer silahların tanıtılmasını, kullanılmasını ve kullanıma tehdidini yasaklamıştır, “Treaty for the Prohibition of Nuclear Weapons in Latin America and the Caribbean”, <http://www.state.gov/p/wha/rls/70658.htm> (30 Nisan 2015).

³⁴ Uzayda kitle imha silahların bulunmasını ve kullanılmasını yasaklamış ve Ay’ı sadece barışçıl amaçlarla kullanılabileceğini belirlemiştir, “Treaty on Principles Governing the Activities of States in the Exploration and Use of Outer Space, Including the Moon and Other Celestial Bodies”, <http://www.state.gov/t/isn/5181.htm> (30 Nisan 2015).

³⁵ Mehmet Gönlübol, **Uluslararası Politika, İlkeler, Kavramlar, Kurumlar**, A.Ü. SBF Yayınları, Ankara, 1978, s. 463-466.

1 Temmuz 1968 tarihinde ABD ve SSCB *Nükleer Silahların Yayılmasını Önleme Antlaşması*'ni³⁶ imzalamıştır. NPT Antlaşması kitle imha silahlarının yayılmasını önlemeye yönelik uluslararası milletler topluluğunun ilk temel çabasını yansıtmıştır³⁷.

Söz konusu bu antlaşma, devletleri nükleer silahlara resmi olarak sahip olanlar ve olmayanlar olmak üzere iki gruba ayırmaktaydı. Antlaşmaya göre, 1 Ocak 1967 tarihinden önce bir nükleer bombaya sahip ülkeler nükleer güçler ya da nükleer kulübe üye ülkeler olarak geçmekte ve bunlar ABD, SSCB, Çin, İngiltere ve Fransa olarak belirlenmiştir. Nükleer silahlara sahip olamama yükümlülüğü altına giren ülkelere ise barışçıl amaçlarla kullanılmak koşuluyla, nükleer enerjiyi kullanma hakkı tanınmıştır³⁸.

NPT Antlaşması taraf ülkeleri, ABD, Sovyetler ve Çin tarafından yapılan nükleer silah denemesine ilişkin kaygıları yüzünden anlaşmayı tartışmışlardır. Nükleer silah sahibi olmayan ülkeler nükleer silahları “saygı belirtisi”, “büyük” “dünya gücü” olmanın bir özelliği olarak görmüşlerdir. Uzlaşmaya varmak için nükleer güce sahip ülkeler, nükleer silah sahibi olmayan ülkelere nükleer silahlara sahip olma siyasi çekiciliğini gidereceklerine dair taahhüdü vermek zorunda kalmıştır. Beş nükleer ülke, antlaşmanın VI. Maddesine³⁹ göre silah yarışını

³⁶ “The Treaty on the Non-Proliferation of Nuclear Weapons”, <http://www.un.org/en/conf/npt/2005/npttreaty.html> (30 Nisan 2015), bundan sonra **NPT**.

³⁷ Gönübol, **op. cit.**, s. 470.

³⁸ **Ibid.**

³⁹ “The Treaty on the Non-Proliferation of Nuclear Weapons”, **op. cit.**, md. VI.

sonlandırmak üzere uzlaşmaya, nükleer silahları azaltmaya ve nükleer silahları yok etmeye söz vermiştir⁴⁰.

Daha çok ABD ve SSCB'nin dayatmasıyla ile hazırlanan NPT Antlaşması nükleer silahların yayılmasını önlemek için uluslararası çabaların temel taşı olmaya devam etmekte ve 180 taraf ülkesi olan dünya tarihinde silahların denetimine ilişkin en yaygın anlaşmadır.

ii) Güven Artırıcı Önlemler

1962 Küba Füze Krizi iki süper güç arasında “nükleer savaşın kaçınılmazlığını” tüm netliğiyle ortaya koyup gerginliğin azaltması ve kriz yönetimine dair iki taraflı yaklaşımları keşfetmek için yeni bir talebi canlandırmıştır. Ayrıca dünya kaza, yanlış anlaşılma veya saldırının kasti eyleminden kaynaklanan nükleer savaş riskini izleyip kaygılanmaya başlamıştır⁴¹. Hayatı tehdit eden bu hususun kamu ve siyasi önemine karşılık olarak Kırmızı Telefon Antlaşması⁴² imzalanmıştır.

“Hot Line” olarak bilinen güven artırıcı anlaşma (ABD ve SSCB arasında direkt haberleşme sistemin oluşturulmasına ilişkin ikili uzlaş) iki süper güç arasında acil durum hattını oluşturmuştur. İlk ikili anlaşma ABD ve SSCB arasında “ilgili devletlerin her birinin güvenliğini tehdit edecek gibi görünen ve normal danışma yöntemlerinin uygulanmasını engelleyecek ortamda gerçekleşen askeri kriz”⁴³

⁴⁰ Thomas Graham, **Disarmament Sketches: Three Decades of Arms Control and International Law**, University of Washington Press, Seattle, 2012, s. 327.

⁴¹ **Fundamentals of Nuclear Arms Control: Nuclear Arms Control...**, *op. cit.*

⁴² “Hot Line Agreement Narrative”, <http://www.state.gov/t/isn/4785.htm> (30 Nisan 2015).

⁴³ ACDA, *op. cit.*, s. 19.

sırasında direkt, ani ve güvenilir acil durum haberleşme hattını kurarak savaş riskini kısıtlamıştır.

ABD ve SSCB'yi ikili güven artırıcı antlaşmaları imzalamaya teşvik etmeye ilaveten Küba Füze Krizi silahların sınırlandırılması tedbirlerini de oluşturmuştur. Bu uluslararası kriz radyoaktif serpininin doğası ve etkileri, giderek artacak çevre kirliliği ve genetik hasar olasılığı hakkında artan kamu bilgisini ve bu konulara yönelmiş yoğun küresel ilgiyi pekiştirmiştir⁴⁴.

iii) Silahların Sınırlandırılması Antlaşmaları

1950'li yılların ortalarında ABD ve SSCB nükleer denemeleri sonucunda Güney Pasifik'te Japon balık teknesi üzerine radyoaktif kalıntı dökülmüş (ABD denemesi) ve Japonya 'radyoaktif kalıntıyı içeren yağmuru' (SSCB denemesi) yaşamıştır⁴⁵. Sonuç olarak ABD, SSCB, İngiltere ve Fransa nükleer denemelere son vermek için görüşmelere başlayıp, 1963 Sınırlı Deneme Yasağı Antlaşması'nı⁴⁶ imzalamıştır. Bugüne kadar 116 ülke bu antlaşmayı imzalamış bulunmaktadır⁴⁷.

Taraflar önce denetleme konusunda anlaşamamışlardır. Bu anlaşmazlık yer altı denemeleri tespit etmek için doğrulama kapasitesinin veya uygun sismik detektörlerin eksikliği yüzünden "gizli ihlal" ile ilgili kaygılardan kaynaklanmıştır. ABD gizli, özellikle yeraltı, denemeleri tespit etmek için yerinde denetlemeleri talep ederken SSCB bu isteğe karşı koymuştur. ABD, SSCB ve Fransa ile yüksek seviyeli üçlü görüşmelerden sonra Başkan Kennedy yer altı denemelerini anlaşma

⁴⁴ Oral Sander, **Siyasi Tarih 1918-1994**, İmge Kitabevi, Ankara, 1994, s. 328.

⁴⁵ ACDA, **op. cit.**, s. 29.

⁴⁶ "Limited Test Ban Treaty Narrative", <http://www.state.gov/t/isn/4797.htm> (30 Nisan 2015).

⁴⁷ Nükleer silahların denemesini yapmış ama antlaşmayı imzalamayan ülkeler Çin, Fransa ve Kuzey Kore.

kapsamından çıkarmayı önermiş ve taraflar denetleme ve doğrulama alanında mutabakata varmışlardır⁴⁸.

Sonuç olarak antlaşma, havada, uzayda ve su altında veya patlamanın gerçekleştiği ülke sınırları dışında, radyoaktif kalıntıya neden oluyorsa, her hangi bir yerde nükleer denemeleri veya diğer tür nükleer patlamaları yasaklamaktadır. Bu ayırım ise, silah denemeleri ile barışçıl amaçla yapılan patlamaları, ilave denetlemeler yapmadan tespit etme problemini önlemek için yapılmıştır⁴⁹.

2- 1969-1979: Silah Denetimi Rejiminde İki Taraflı Yaklaşım

i) Silahsızlanma Antlaşmaları

1963 Sınırlı Deneme Yasağı anlaşmasından sonra nükleer silahlara yönelik küresel korkular ve riskler azalmış, ABD’de sivil savunma faaliyetleri sonlandırılmış ve nükleer silahların denemelerinin yer altında yapılması durumunda, diğer uluslararası kaygılar küresel gündemde ön plana çıkmıştır. Bununla birlikte okyanus bilimi teknolojilerinde ortaya çıkan bilimsel gelişmeler, okyanus yatağına bir kaynak olarak gösterilen ilgi, konuya ilişkin hukuk kurallarının olmamasından doğabilecek anlaşmazlıklar kaygısı ve saldırgan tarafların bu yeni ortamı askeri tesisler veya

⁴⁸ Thomas Graham, Damien J. Laviera, **Cornerstones of Security: Arms Control Treaties in the Nuclear Era**, University of Washington Press, Seattle, 2003, s. 29-30.

⁴⁹ ACDA, **op. cit.**, s. 27.

nükleer silah fırlatma yeri olarak kullanma korkusu, 1971 Deniz Yatağı Antlaşması'nın⁵⁰ imzalanmasının önünü açmıştır.

1959 Antarktika Antlaşması, 1967 Uzak Antlaşması ve Nükleer Silahlardan Arındırılmış Bölge antlaşmalarına benzer olarak, Nükleer ve Diğer Kitle İmha Silahlarının Deniz Yatağı, Okyanus Tabakasında ve İlişkin Yeraltında Bulundurulmasını Yasaklayan Antlaşma, silahsızlanma antlaşmasıdır. Bu antlaşma görüşmeleri esnasında, taraflar kara suları belirlemede bazı zorluklarla karşılaşmıştı, fakat sonunda Kara Suları Sözleşmesinde⁵¹ yer alan “kara suları” tanımı ile ilgili yirmi dokuz mil sınırı üzerinde anlaşmışlardır⁵².

Anlaşmayı imzalamadan önce taraflar arasında denetleme hükümlerine ilişkin kapsamlı ve yoğun tartışmalar yaşanmıştır. SSCB, Uzak Antlaşması'ndakine benzer doğrulama tedbirlerini (karşılıklı hakların tanınması şartlarında denetlemeye açık tüm tesisler ve yapılar) teklif ederken, ABD ise deniz yatağının Ay'ın aksine ülkenin milli yetki sınırlarına ayrıldığı nedenle bu teklifi reddetmiştir. Taraflar sonunda kendi doğrulama yöntemlerini, diğer tarafların yardımını ve uluslararası prosedürleri kullanmaya izin veren denetleme hükümleri üzerinde anlaşmışlardı. Böylece taraflara, diğer meşru deniz yatağı hareketlerine müdahale etmeden yükümlülüklerini yerine getirmeye imkan verilmiştir⁵³.

⁵⁰ “Treaty on the Prohibition of the Emplacement of Nuclear Weapons and Other Weapons of Mass Destruction on the Seabed and the Ocean Floor and in the Subsoil Thereof”, <http://www.state.gov/t/isn/5187.htm> (30 Nisan 2015).

⁵¹ “Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi”, <http://denizmevzuat.udhb.gov.tr/dosyam/denizhukuku.pdf> (1 Haziran 2015).

⁵² Graham, Laviera, **op. cit.**, s. 284.

⁵³ **Ibid.**

ii) Güven Artırıcı Tedbirler

1969 ve 1979 yılları arasında ABD ve SSCB üç güven artırıcı antlaşmayı imzalamıştır. Bu antlaşmalar, Nükleer Savaş Riskini Azaltacak Önlemler Antlaşması⁵⁴ (Kaza Önleme Anlaşması, 1971), Doğrudan Haberleşme Hattını Geliştirmeye Yönelik Tedbirler Antlaşması⁵⁵ (Kırmızı Telefon Antlaşması'nın devamı, 1971), Nükleer Savaşın Önlenmesi Antlaşması (1973)⁵⁶. İki devlet bu antlaşmaları karşılıklı güven yaratmak için tasarlamıştır.

Kaza Önleme Antlaşması'nı imzalayarak taraflar kaza ile veya izinsiz gerçekleşmiş nükleer silahların kullanılmasına karşı örgütsel ve teknik tedbirleri devam ettirmeye ve geliştirmeye, diğer ülkeye nükleer savaş riskine yol açabilen olası nükleer silahların patlatılması dahil olmak üzere kaza ile veya izinsiz gerçekleşmiş veya açıklanmamış olaylar hakkında anında haber vermeye ve toprak sınırların ötesine diğer tarafın yönüne doğru her hangi planlanan füze fırlatması hakkında gelişmiş ihbarı sağlamaya niyetlenmişlerdir⁵⁷.

Doğrudan Haberleşme Hattını Geliştirmeye Yönelik Tedbirler Antlaşması kapsamında ABD Intersat sistemi, Sovyetler Birliği Molniya II sistemi ile birer uydu haberleşme hattı kurmuşlardır⁵⁸.

⁵⁴ “Agreement on Measures to Reduce the Risk of Outbreak of Nuclear War Between The United States of America and The Union of Soviet Socialist Republics”, <http://www.state.gov/t/isn/4692.htm> (30 Nisan 2015).

⁵⁵ “Agreement Between the United States of America and the Union of Soviet Socialist Republics on Measures to Improve the U.S.-U.S.S.R. Direct Communications Link”, <http://www.state.gov/t/isn/4786.htm> (2 Mayıs 2015).

⁵⁶ “Agreement Between The United States of America and The Union of Soviet Socialist Republics on the Prevention of Nuclear War”, <http://treaties.un.org/Pages/showDetails.aspx?objid=080000028010f414> (2 Mayıs 2015).

⁵⁷ ACDA, **op. cit.**, s. 88.

⁵⁸ Haluk Gerger, **Nükleer Tehlike, Nükleer Silahlar ve Nükleer Savaş**, Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara, 1983, s. 125.

1973 Nükleer Savaşın Önlenmesi Antlaşması uluslararası işbirliği garantiye almak ve nükleer savaşın riskini azaltmak için imzalanmıştır. Antlaşma nükleer savaşı önlemek için antlaşmayı imzalayan diğer tarafa ve üçüncü taraf ülkelere karşı kuvvet kullanma tehdidinden veya kuvvet kullanmadan çekinmek gibi davranış kurallarını öne sürmüştür. Böylece antlaşma çok taraflı uygulamalara sahip olup nükleer çatışma durumunda danışma sorumluluğunu düzenlemiştir⁵⁹.

iii) Silahların Sınırlandırılması Antlaşmaları

1969-1972 yılları arasında ABD ve SSCB tehlikeli nükleer silahların yarışı sorunu üzerine gitmek için Stratejik Silahlar Görüşmelerini (SALT I) başlatmışlardır.

1950’li yılların sonunda iki ülke de nükleer silahı kendi topraklarından diğer ülke topraklarına göndermeye nitelikli menzil ve yük kapasitesine sahip olan balistik füzeleri geliştirip denemiştir. Bu “kıtalararası balistik füzeler” (intercontinental ballistic missile - ICBM) dünyanın en tehlikeli silahların en gelişmiş silah gönderme sistemleriyle birleşmesini temsil etmiştir. ABD ve SSCB 1960’lı yılların başında büyük ICBM üretimi programlarına kalkışınca hiç bir taraf karşı tarafın yaptığı silahlardan dolayı kendini güvenli hissetmemiştir. 1960’lı yılların sonunda her bir ülke diğer tarafa hedeflenmiş binden fazla nükleer ICBM’ye sahipti⁶⁰.

Artan nükleer silah yarışı ABD devlet adamlarının büyüyen kaygı kaynağı olurken, SSCB tarafından Leningrad ve Moskova çevresinde basit anti-balistik füze

⁵⁹ ACDA, **op. cit.**, s. 128.

⁶⁰ John B. Rhineland, “Arms Control in the Nuclear Age”, John Norton Moore, **National Security Law**, Carolina Academic Press, Durham, 1990, s.551.

sistemlerinin (anti ballistic missile - ABM) kurulması da büyük tepki yaratmıştır⁶¹. İki ülke arasında ABM yarışı stratejik olarak istikrar bozucu olma kaygıları ve devam eden silah yarışının artan masrafları yüzünden, iki ülke saldırı ve savunma silahların kısıtlanması görüşmelerine katılmayı kabul etmişlerdir. Kasım 1969 yılında başlayan, üç sene devam eden ABD-SSCB görüşmeleri sonucunda üç tane anlaşma ortaya çıkmıştır. Bunlar, Geçici Antlaşma, ABM Antlaşması ve SALT II Antlaşmasıdır⁶².

İkili SALT I görüşmeleri stratejik saldırı ve savunma silahların gönderme araçlarının sınırlandırılması üzerinde odaklanmıştır. SALT I görüşmeleri iki antlaşma ile sonuçlanmıştır: Saldırı Silahları Geçici Antlaşması I⁶³ (Interim Agreement, 1972) ve Anti-Balistik Füze Antlaşması⁶⁴ (ABM Antlaşması, 1972). Geçici Antlaşma karada ve denizaltıda bulunan stratejik saldırı ve savunma silahlarına sınır koyarak ABD ve SSCB arasındaki rekabeti kısıtlamıştır. ABM Antlaşması stratejik balistik füzeleri durdurmak için tasarlanan ABM savunma sistemlerine sınır koymuştur⁶⁵.

Geçici Antlaşma beş sene geçerlilik süresiyle imzalanmıştır. Antlaşma stratejik balistik füze rampa sayısını ciddi şekilde dondurup sadece eski ICBM ve SLBM (denizden atılan balistik füze) rampalarını sökülerek veya yok ederek her taraf için anlaşılmış seviyeye kadar denizden atılan balistik füzelerin artırılmasına

⁶¹ Robert S. Norris, Hans M. Kristensen, "Nuclear Notebook: Nuclear U.S. and Soviet/Russian Intercontinental Ballistic Missiles, 1959–2008", **Bulletin of the Atomic Scientists**, 2009, s. 66, <http://bos.sagepub.com/content/65/1/62.full.pdf+html> (25 Temmuz 2015).

⁶² Gönübol, **op. cit.**, s. 476.

⁶³ "Interim Agreement Between the United States of America and the Union of Soviet Socialist Republics on Certain Measures with Respect to the Limitation of Strategic Offensive Arms, U.S.-U.S.S.R.", <http://www.state.gov/t/isn/4795.htm> (28 Temmuz 2015).

⁶⁴ "Treaty Between the United States of America and the Union of Soviet Socialist Republics on the Limitation of Anti-Ballistic Missile Systems, U.S.-U.S.S.R.", <http://www.state.gov/t/isn/trty/16332.htm> (28 Temmuz 2015).

⁶⁵ Gönübol, **op. cit.**, s. 476.

izin vermiştir⁶⁶. Stratejik füzelerin modernizasyonuna ve yenisiyle değiştirilmesine izin verilirken hafif veya daha eski ICBM'ler modern ağır ICBM'lere dönüştürülemezdi⁶⁷. Bu antlaşma, kapsamlı nükleer silahların sınırlandırılması anlaşmasının hazırlanma çabalarıyla ilgili zorlukları gidermek için silahların denetimi görüşmelerine ilave zamanı vermek amacıyla düşünülmüş stratejik saldırı silahları mevcut seviyelerde geçici tutma önlemiydi.

Taraflar görüşme masasına geçtiklerinde, silah sistemleri ve stratejik kuvvetleri simetrik olmadığı için savunma ihtiyaçları da farklıydı. Örneğin, ABD deniz aşırı müttefiklerinin savunmasıyla yükümlüken, SSCB çevre ülkelerini savunmak zorundaydı. Ayrıca ABD ve Sovyetler saldırı stratejik kuvvetleri bakımından tarihi, coğrafik ve diğer nedenlerden dolayı birbirinden ciddi ölçüde farklıydı. ABD, hava ve deniz kuvvetleri güçlü geleneğine sahip olduğu için bu ülkenin ağır bombardıman uçaklarında ve denizaltıdan atılan balistik füzelerde üstünlüğü vardı. Sovyetler Birliği ise büyük toprak arazisine sahip olduğundan karadan atılan stratejik balistik füzelerin konuşlanmasına odaklanmıştı. Sonuç olarak silahların sınırlandırılması amacı için bir araya gelen iki güç arasında farklı iki kuvvet yapısı vardı⁶⁸.

Geçici Antlaşma “denetlemenin ulusal teknik yöntemlerine müdahale etmeme” ilkesi yüzünden de önemliydi⁶⁹. Stratejik bombardıman uçakları, orta

⁶⁶ Graham, **op. cit.**, s. 43.

⁶⁷ “Interim Agreement Between the United States of America and the Union of Soviet Socialist Republics on Certain Measures with Respect to the Limitation of Strategic Offensive Arms...”, **op. cit.**, Md. IV, II.

⁶⁸ Graham, Laviera, **op. cit.**, s. 308.

⁶⁹ “Interim Agreement Between the United States of America and the Union of Soviet Socialist Republics on Certain Measures with Respect to the Limitation of Strategic Offensive Arms”, **op. cit.**, Md. III.

menzilli balistik füzeler, seyir füzeleri ve MIRV'ler gibi konular çeşitli nedenlerden dolayı Geçici Antlaşmada yer almamıştır⁷⁰. Geçici Antlaşma 3 Ekim 1972 tarihinde yürürlüğe girmiş ve 2 Ekim 1977 tarihinde geçerliliğini yitirmiştir.

ABM Antlaşması SALT anlaşmalarının en önemlisi ve en uzun süren anlaşmasıdır. Anlaşmanın saldırı bölümünün çözülmesi yaklaşık yirmi sene sürerken (1991 yılında START Antlaşması imzalanana kadar), savunma bölümü ise sadece üç sene süren görüşmeler (1969-1972 yılları) sayesinde çözüme kavuşmuştur. 1972 yılında imzalanan ve yürürlüğe giren ABM Antlaşması anti-balistik füze sistemlerinin geliştirilmesi, denenmesi ve konuşlandırılmasını kısıtlamıştır⁷¹. Antlaşma iki tarafın konuşlandırabileceği ABM önleyicileri, rampaları ve radarları sayısına sınırlamalar getirmiştir.⁷² Ayrıca ABM Antlaşması denizde, havada, uzayda veya karada seyyar bulunan ABM sistemlerini de yasaklayıp karada bulunan ABM sistem ve bileşenlerine izin vermiştir⁷³. Bu tür kısıtlamalar Geçici Antlaşma'nın öngördüğü denetlemenin ulusal teknik yöntemlerine müdahale etmeme ilkesini yansıtan denetleme rejimini desteklemiştir⁷⁴.

SALT I Anlaşmasının VII. maddesinde taraflar stratejik saldırı silahlarıyla ilgili görüşmelerini sürdürmeyi kabul etmişlerdir⁷⁵. SALT II görüşmeleri 1972'de başlayıp Geçici Antlaşmayı stratejik saldırı silah sistemleri için geniş kısıtlamaları

⁷⁰ Rhinelander, *op. cit.*, s. 603-610.

⁷¹ *Ibid.*, s. 588.

⁷² Graham, Laviera, *op. cit.*, s. 336-337.

⁷³ "Interim Agreement Between the United States of America and the Union of Soviet Socialist Republics on Certain Measures with Respect to the Limitation of Strategic Offensive Arms", *op. cit.*, Md. V.

⁷⁴ *Ibid.*, Md. XII.

⁷⁵ *Ibid.*, Md. VII.

sağlayan kapsamlı uzun süreli antlaşma ile değiştirme amacını benimsemiştir⁷⁶. SALT II Antlaşması stratejik nükleer fırlatma araçlarının toplam sayısını taraflar için 2400'e sınırlamıştır. Bu tavanla taraflar MIRV ile donatılmış ICBM ve SLBM rampalarını, MIRV ile donatılmış havadan karaya atılan balistik füzelerini ve uzun menzilli seyir füzeleri için donatılmış ağır bombardıman uçaklarının 1320 sayısını aşmayacak şekilde sınırlandırmayı kabul etmişlerdir⁷⁷.

Antlaşmanın öngördüğü diğer kısıtlamaları şunlardı: Hafif ve ağır ICBM için azami sevk ağırlığı ve fırlatma ağırlığı, yeni tip ICBM için deneme ve konuşlanma limitleri, belirli ICBM ve SLBM'lerde MIRV sayısının limitleri, 600 kilometreden fazla menzilli havadan atılan seyir füzelerinin denenmesi ve konuşlanması yasağı, yeni ICBM rampalarının yapılması yasağı, ağır seyir ICBM ve ağır SLBM yasağı, bilgi paylaşımı ve belirli ICBM test rampalarının gelişmiş bildirim sistemleri⁷⁸.

ABD Başkanı Jimmy Carter ve Sovyet Başkanı Leonid Brejnev, SALT II Antlaşması'nı Viyana'da 18 Haziran 1979 tarihinde imzalamışlardır. SALT II Antlaşması'nın onaylama teklifi ABD kongresinde 1979 yazı boyunca görüşülmeye devam edip onaylanmamıştır⁷⁹. SALT II Antlaşması ABD kongresi tarafından onaylanmadığı için yürürlüğe girmemiştir. Bunun temel sebebi Aralık 1979'da SSCB'nin Afganistan'ı işgal etmesi olmuştur. Afganistan'ın SSCB tarafından işgali Orta Doğu'da stratejik değişimlere yol açabildiği için ABD SALT-II Antlaşması'nı onaylamaktan vazgeçmiştir. ABD kamuoyunda ise SSCB'nin bu adımı, iki ülke

⁷⁶ "Treaty Between The United States of America and The Union of Soviet Socialist Republics on the Limitation of Strategic Offensive Arms (SALT II)", <http://www.state.gov/t/isn/5195.htm> (29 Temmuz 2015).

⁷⁷ *Ibid.*, Md.III, V.

⁷⁸ Haluk Gerger, *Soğuk Savaşın Yumuşamaya*, Işık Yayıncılık, Ankara, 1980, s. 97.

⁷⁹ Graham, Laviera, *op. cit.*, s. 343.

arasındaki yumuşama ve silahsızlanma önlemlerin alındığı dönemde SSCB'nin samimi olmadığı ve anlaşmayı kendi yayılma ve genişleme planları için bir fırsat olarak gördüğü şeklinde değerlendirilmiştir⁸⁰.

Mevcut Tehditler Komitesi⁸¹ üyesi ve SALT Anlaşmasının karşıtı Başkan Reagan nükleer savunmanın modernizasyonu üzerinde ısrar etmiştir. Başkan Reagan SALT II anlaşmasını canlandırmayı tercih etmemesine rağmen Sovyetler SALT II limitlerini aşan silahları konuşlandırmadığı için ABD'nin bu limitleri aşamayacağını garantisini vermiştir. Sovyetler Birliği de SALT II koşullarına bağlı kalmayı kabul etmiştir. Böylece onaylanmamış anlaşma iki tarafın ulusal politikalarını yönlendirmeye devam etmiştir⁸².

Bu dönemde silahların denetimi alanında imzalanan diğer ikili anlaşmalar ise Eşik Antlaşması⁸³ (Threshold Test Ban Treaty – TTBT, 1974) ve Barışçıl Nükleer Patlama Antlaşmasıdır⁸⁴ (Peaceful Nuclear Explosion Treaty – PNE, 1976). TTBT ve PNE antlaşmaları sınırlı deneme yasağını 150 kilotondan fazla olan silahların veya barışçıl cihazların yeraltında denenmesine kadar genişletmiştir⁸⁵. TTBT 150 kiloton ağırlığını aşan cihazların yeraltında denenmesini yasaklamış, böylece yeni nükleer savaş başlıkları ve bombaların patlama gücünü kısıtlayan “nükleer eşliğini”

⁸⁰ Sibel Savuncu, “Nükleer Silahsızlanma Yolunda START Süreci”, **Bilge Strateji**, Cilt 5, Sayı 8, Bahar 2013, s. 126.

⁸¹ Committee on the Present Danger. Silahların denetimine ve SSCB ile uzlaşma yaklaşımına karşı olan muhafazakar ve militarist bir gruptur., Jerry W. Sanders, **Paddles of Crisis: The Committee on the Present Danger and the Politics of Containment**, South End Press, New York 1983, s. 70-77.

⁸² ACDA, **op. cit.**, s. 190.

⁸³ “Treaty Between The United States of America and The Union of Soviet Socialist Republics on the Limitation of Underground Nuclear Weapon Tests”, <http://www.state.gov/t/isn/5204.htm> (28 Temmuz 2015).

⁸⁴ “Treaty Between the United States of America and the Union of Soviet Socialist Republics on Underground Nuclear Explosions for Peaceful Purposes”, <http://m.state.gov/md5182.htm> (28 Temmuz 2015).

⁸⁵ **Fundamentals of Nuclear Arms Control...**, **op. cit.**, s. 12.

öne sürmüştür⁸⁶. PNE Antlaşması barışçıl amaçla yapılan yeraltı nükleer denemelere aynı kısıtlamaları getirmiştir⁸⁷.

TTBT ve PNE antlaşmaları silahların patlama gücünü kısıtlayarak silah teknolojilerinin yayılmasını sınırlamak için yapılmıştır. Daha önce de yaptıkları gibi taraflar nükleer silahlar ve silah kapasitesi tehlikesini engellemek için anlaşmayı kullanmışlardır. Böylece silah kapasitesini kısıtlayarak taraflar nükleer silah tehlikesinin artmasını önleyebilirlerdi.

3- 1980-1991: Modern Silah Denetimi Rejiminin Dönüm Noktası

i) Güven Artırıcı Önlemler

Savaş riskini azaltmak için tasarlanan bazı güven artırıcı önlemler 1980-1991 yılları arasında kabul edilmiştir. 1980 yılında imzalanan çok taraflı Nükleer Maddeler Sözleşmesi⁸⁸, nükleer maddelerin uluslararası nakliyesi için asgari fiziki koruma seviyesini getirmiş, ülkeler arasında çalınmış nükleer maddelerin korunması ve iadesi konusunda işbirliği için genel çerçeveyi oluşturmuş ve suçlunun iadesi veya adli takibe tabi tutulacak suçlular için belirli suçları listelemiştir⁸⁹.

⁸⁶ “Treaty Between The United States of America and The Union of Soviet Socialist Republics on the Limitation of Underground Nuclear Weapon Tests”, **op. cit.**, Md. I.

⁸⁷ “Treaty Between the United States of America and the Union of Soviet Socialist Republics on Underground Nuclear Explosions for Peaceful Purposes”, **op. cit.**, Md. III.

⁸⁸ “Convention on the Physical Protection of Nuclear Material”,
<http://treaties.un.org/doc/Publication/UNTS/Volume%201456/volume-1456-A-24631-Other.pdf>
(15 Haziran 2015).

⁸⁹ ACDA, **op. cit.**, s. 218.

1984 yılında iki taraflı Doğrudan Haberleşme Hattını Genişleten Antlaşması (Hot Line Expansion Agreement) haberleşme ekipmanlarının hızını artırarak ve faksimile ve grafik bilgilerini gönderme kapasitesini ekleyerek ABD-SSCB “Hot Line” hattını geliştirmiştir⁹⁰.

1986 yılında Avrupa’da silahlı çatışmanın riskini azaltmak için bu bölgedeki askeri harekâtlara ilişkin açıklığı ve öngörülebilirliği artırmaya yönelik önlemler onaylanmıştır⁹¹. 1980 yılında Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Konferansı⁹² üye devletleri (ABD, SSCB, Fransa, İngiltere) Güven ve Güven Artırıcı Önlemleri ve Avrupa’da Silahsızlanma Stockholm Konferansı Belgesini⁹³ tasarlamışlardır. Belge Avrupa’daki askeri harekâtlar için uyarı, gözetim, tahmini ve yerinde denetim yöntemlerini belirlemiştir.

1987 Nükleer Riski Azaltma Merkezleri Antlaşması⁹⁴ kapsamında ABD ve SSCB ülkeler arasında haberleşmeyi iyileştirmek için bir birbirine faksimile ile bağlı olan merkezleri açtırmışlardır. Antlaşma diğer silahların denetimi ve güven artırıcı

⁹⁰ “Agreement Between the United States of America and the Union of Soviet Socialist Republics to Expand the U.S.-USSR Direct Communications Link”, <http://www.state.gov/t/isn/4786.htm> (28 Temmuz 2015).

⁹¹ ACDA, **op. cit.**, s. 231.

⁹² Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Konferansı 1970’li yılların başında Soğuk Savaş koşullarındaki Avrupa’nın bölünmüşlüğüne son verilmesi, güvenlik ve istikrarın sağlanması ve katılan devletler arasında bu amaca yönelik işbirliğinin geliştirilmesi düşüncesiyle kurulmuş teşkilattır, <http://www.osce.org/> (1 Eylül 2015).

⁹³ “Document of the Stockholm Conference on Confidence- and Security-Building Measures and Disarmament in Europe Convened in Accordance with the Relevant Provisions of the Concluding Document of the Madrid Meeting of the Conference on Security and Cooperation in Europe”, <http://www.state.gov/t/isn/4725.htm> (28 Temmuz 2015).

⁹⁴ “Agreement Between the United States of America and the Union of Soviet Socialist Republics on the Establishment of Nuclear Risk Reduction Centers”, <http://www.state.gov/t/isn/5179.htm> (29 Temmuz 2015).

anlaşmalarının gerektirdiği uyarı, haberleşme ve bilgi paylaşımı kapasitesini sağlamıştır⁹⁵.

1988 yılında ABD ve SSCB Balistik Füze Uyarı Antlaşması'nı⁹⁶ imzalamışlardır. Bu ikili antlaşma tarafları kıtalar arası balistik füzeleri ve denizaltıdan atılan balistik füzeleri fırlatmadan önce gelişmiş uyarıyı sağlamaya zorlayarak yanlış yorumlama, yanlış hesaplama veya kazadan dolayı çıkabilecek nükleer savaşın riskini azaltmaya yöneliktir⁹⁷.

ii) Silahların Sınırlandırılması Antlaşmaları

Reagan yönetimi mevcut görüşmeleri 1982-1991 Stratejik Silahların Azaltılması Görüşmelerine (Strategic Arms Reduction Talks - START) ve Orta Menzilli Nükleer Füzelerin Ortadan Kaldırılması Antlaşması'na (Intermediate-Range Nuclear Forces Treaty) kadar götürmüştür. Bu anlaşmalar fırlatma araçlarını yani füzeleri ve bombardıman uçaklarını kısıtlayan Nixon, Ford, Carter yönetimlerinin sergilediği yaklaşımdan farklı olarak sadece “insan hayatını doğrudan tehdit eden” gerçek silahları olan nükleer savaş başlıklarını kısıtlamak için tasarlanmıştır⁹⁸.

ABD'nin Avrupa'da orta menzilli nükleer kuvvetlerin yerleştirilmesinden dolayı görüşmelerin ilk üç yılı sınırlı bir gelişme sağlamıştır. Bu silahların konuşlandırılması stratejik silahları kısıtlama görevinden genel sapmayı temsil

⁹⁵ ACDA, **op. cit.**, s. 246.

⁹⁶ “Agreement Between the United States of America and the Union of Soviet Socialist Republics on Notifications of Launches of Intercontinental Ballistic Missiles and Submarine-Launched Ballistic Missiles”, <http://www.state.gov/t/isn/4714.htm> (1 Ağustos 2015).

⁹⁷ ACDA, **op. cit.**, s. 347.

⁹⁸ Graham, **op. cit.**, s. 58.

etmekle beraber ABD-SSCB ilişkilerinde de soğuma etkisine neden olmuştur⁹⁹. İki ülke arasında stratejik silahlar görüşmelerinin ilerlemesi 1980’li yılların ortalarında başlamıştır. 1983 yılında Başkan Reagan nükleer silahları “etkisiz ve işe yaramaz” hale getirecek füze savunma sisteminin geliştirilmesini öngören Stratejik Savunma Girişimi’ni açıklamıştır¹⁰⁰. 1985 yılında Başkan Reagan ve Genel Sekreter Gorbaçov Cenevre Zirvesi’nde ilk kez görüşüp daha sonrasında son derece önemli olacak ikili ilişki kurmuşlardır. İki başkan “nükleer savaşta kazanmanın imkânsız olduğu ve bu savaşın hiç bir zaman yapılmaması gerektiği konusunda anlaşmışlardır”¹⁰¹. Ayrıca iki taraf stratejik saldırı silahlarının sınırlandırılması konuları üzerinde yapılacak karşılıklı çalışmaların amaçlarını beyan etmiştir¹⁰².

Reagan ve Gorbaçov Ekim 1986’da Reykjavik Zirvesi’nde görüşüp fırlatma rampalarını 1600’e kadar indirmeyi ve konuşlandırılmış nükleer savaş başlıkları için 6000’lik tavanı amaçlayan START Antlaşması için genel hatları üzerinde uzlaşmışlardır. Reykjavik Zirvesi’nde SSCB Genel Sekreteri Mikhail Gorbaçov ve ABD Başkanı Reagan Avrupa’da yerleştirilmemesi kabul edilen 100 orta menzilli nükleer füze savaş başlığını taşıyabilen eşit küresel tavan sisteminde anlaşmaya varmışlardır¹⁰³.

⁹⁹ Graham, Laviera, **op. cit.**, s. 883.

¹⁰⁰ Ronald Reagan, Foreword Written for a Report on the Strategic Defense Initiative December 28, 1984, <http://www.presidency.ucsb.edu/ws/?pid=38499> (2 Ağustos 2015).

¹⁰¹ Lisa M.Schenck, Robert A.Youmans, “From Start to Finish: a Historical Review of Nuclear Arms Control Treaties and Starting Over with the New START”, **Cardozo Journal of International & Comparative Law**, Nisan 2012, s. 425, http://scholarship.law.gwu.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1104&context=faculty_publications (2 Ağustos 2015).

¹⁰² **Ibid.**, s. 426.

¹⁰³ ACDA, **op. cit.**, s. 253.

1987’de taraflar Kısa ve Orta Menzilli Füzelere Ortadan Kaldırılması Antlaşması’nı¹⁰⁴ (INF) imzalamıştır. 1970’li yılların sonlarında SSCB Batı Avrupa’ya saldırı yapabilen üç nükleer savaş başlığı olan orta menzilli SS-20 füzelerini ileri bölgede konuşlandırmayı karar vermiştir. Bu karardan kaynaklanan ve büyüyen uluslararası gerginlik NATO’nun bu tehlikeyi bertaraf etmek için “çift yol stratejisini” (dual track strategy) uygulamasını tetiklemiştir. Çift yol stratejisi, Amerikan Pershing II füzeleri ve karadan atılan seyir füzelerinin konuşlandırılmasıyla beraber ABD ve SSCB arasında silahların denetimi görüşmelerinin yapılması anlamına geliyordu¹⁰⁵. Silahların denetimi görüşmeleri Aralık 1981’de başlayıp birçok engel, anlaşmazlık ve Sovyet çekilmesiyle karşı karşıya kalmıştır. Buna rağmen görüşmeler “çift sıfır” (double-zero) opsiyonu olarak da adlandırılan INF Antlaşması’nın imzalanması ile sonuçlanmıştır. “Çift sıfır” opsiyonu tüm orta menzilli ve kısa menzilli nükleer füzelerin çıkarılması demektir. INF Antlaşması tarafları 500 ile 5500 kilometreye kadar karadan atılan balistik ve seyir füzeleri, ilişkili rampalar, destek sistemleri ve ekipmanlarını yok etmeye zorlamıştır¹⁰⁶. 1 Haziran 1988 antlaşmanın yürürlüğe girdiği tarihten itibaren iki taraf üç sene içerisinde iki taraf tüm Pershing II ve SS-20 füzelerini ve antlaşmanın kapsadığı diğer sistemleri yok etmiştir.

INF Antlaşması taraflara yerinde denetlemenin ilk tecrübesini sağladığı için ABD ve SSCB arasında gerçekleşen silahların denetimi görüşmeleri tarihinde önemli

¹⁰⁴ “Treaty Between The United States Of America And The Union Of Soviet Socialist Republics On The Elimination Of Their Intermediate-Range And Shorter-Range Missiles”, <http://www.state.gov/t/avc/trty/102360.htm> (5 Ağustos 2015).

¹⁰⁵ ACDA, **op. cit.**, s. 252.

¹⁰⁶ **Ibid.**

gelişmeyi sağlayan bir anlaşma sayılmaktadır¹⁰⁷. Bu doğrulama tekniği soğuk savaş zamanında neredeyse imkânsızdı. INF Antlaşması'nın getirdiği diğer yenilikler iki tarafın başkentlerinde Nükleer Risk Azaltma Merkezlerinin açılması ve antlaşmanın sınırlı durumlarda araştırma ve geliştirme amacıyla izin verdiği füze fırlatma bilgilerinin genel paylaşımıdır¹⁰⁸. Antlaşmanın en önemli başarısı ise orta menzilli nükleer füzelerinin bir silah sınıfı olarak tamamen yok edilmesidir.

4- 1991-2009: START Antlaşmaları

Aralık 1987'de Gorbaçov INF Antlaşması'nı imzalamak için Washington'a geldiğinde taraflar START taslağı üzerinde anlaştıklarını ilan etmiştir. 31 Temmuz 1991 tarihinde ABD Başkanı George H.W. Bush ve SSCB Devlet Başkanı Gorbaçov START Antlaşması'nı¹⁰⁹ (START I) imzalamışlardır. START I tarafları her hangi ICBM veya SLBM uçuş testleri ile ilgili (atmosfer ve uzayda dâhil) karşılıklı bildirim yapmayı mecbur etmiştir. Antlaşma 6000 savaş başlığı ile 1600 stratejik nükleer fırlatma aracının konuşlandırılmasına izin vermiştir. 6000 savaş başlığından sadece 4900'ü füzelerde ve 4900 füzeden sadece 1100'ü seyir ICBM'lerde konuşlandırılabilirdi¹¹⁰. START I Antlaşması'nın getirdiği indirimler yedi sene içerisinde üç aşamada gerçekleşecekti. Hedeflenen savaş başlığı ve fırlatma aracı sayılarına antlaşmanın yürürlüğe girmesinden yedi sene sonra ulaşılacaktı. START I

¹⁰⁷ Sönmezoğlu, **op. cit.**, s. 452.

¹⁰⁸ "Treaty Between the United States of America and the Union of the Soviet Socialist Republics on the Elimination of Their Intermediate-Range and Shorter-Range Missiles", **op. cit.**, Md. VII, XIII.

¹⁰⁹ "Treaty Between the United States of America and the Union of Soviet Socialist Republics on the Reduction and Limitation of Strategic Offensive Arms", <http://www.state.gov/documents/organization/140035.pdf> (15 Ağustos 2015).

¹¹⁰ **Ibid.**, Md. II.

gereğince taraflar bilgi paylaşımı, yerinde denetlemeler, fırlatma uyarıları ve doğrulamanın ulusal teknik yöntemlerine uygun olarak INF Antlaşması'ndakine benzer doğrulama rejimini kabul etmişlerdir¹¹¹. Yeni stratejik füzelerinin diğer tarafa bildirmeden geliştirilmesini ve denenmesini engellemek için tasarlanan telemetri şifreleme kuralları bu antlaşmaya yenilik olarak eklenmiştir¹¹².

Geçici Antlaşmanın ve SALT II Antlaşması'nın kısıtlı başarılarına kıyasla START I büyük bir başarıydı. START I ABD ve SSCB arasında iki tarafın sahip olduğu silahların yaklaşık %50'sini yok etmeyi gerektiren ilk silahların denetimi anlaşmasıydı. START I antlaşmasının geçerlilik süresi 15 sene olup taraflar anlaşmayı 5 senelik dönemlerle uzatabilirlerdi¹¹³.

Aralık 1991'de SSCB'nin dağılması START I Antlaşması'nın statüsü ve uygulanabilirliği hakkında önemli sorunları ortaya çıkarmıştır. Mayıs 1992'de Beyaz Rusya, Ukrayna, Kazakistan ve Rusya Federasyonu Lizbon Protokolünü¹¹⁴ imzalayıp SSCB'nin START Antlaşması yükümlülüklerini üstlenmeyi kabul etmiştir. Böylece START I çok taraflı anlaşmaya dönüşmüştür. Buna ilaveten Beyaz Rusya, Ukrayna ve Kazakistan kendi topraklarında bulunan tüm nükleer silahları Rusya Federasyonu'na devretmeyi kabul etmiştir. Bu üç ülke Nükleer Silahların

¹¹¹ **Ibid.**, Md. VIII-XII.

¹¹² **Ibid.**, Md. X.

¹¹³ **Ibid.**, Md. XVII.

¹¹⁴ "Protocol to the Treaty Between the United States of America and the Union of Soviet Socialist Republics on the Reduction and Limitation of Strategic Offensive Arms", <http://www.state.gov/www/global/arms/starthtm/start/lisbon.html> (15 Ağustos 2015).

Yayılmasının Önlenmesi Antlaşması'na nükleer silah sahibi olmayan ülkeler olarak katılmıştır¹¹⁵.

Lizbon Protokolü'nde belirtilen hususlara rağmen START Antlaşması 5 Aralık 1994 tarihine kadar yürürlüğe girmemiştir. Bu gecikme büyük ölçüde üç ülkenin NPT Antlaşması'na katılması sürecini tamamlamak için gereken süreden kaynaklanmıştır¹¹⁶.

START I imzalandıktan sonra Başkan George H.W. Bush ve Rusya Başkanı Boris Yeltsin 3 Ocak 1993 tarihinde START II¹¹⁷ olarak bilinen devam antlaşmasını imzalamışlardır. START II Antlaşması'nın amacı daha büyük indirimlere doğru hareket ederek START I gereğince yapılan stratejik silahların indirimi üzerinde çalışmayı geliştirmektir. Toplam konuşlandırılmış savaş başlığı sayısı 6000'den 3500'e indirilecekti¹¹⁸. MIRV savaş başlıkları olan ICBM'ler yasaklanırken MIRV olan SLMB'lere izin verilmişti¹¹⁹. Rusya Parlamentosu'nun START II Antlaşması'nı onaylaması, ABD Senatosu'nun ABM Antlaşması'nı geliştirmeye yönelik anlaşmaları kabul etmesi şartına bağlı olduğu için START II yürürlüğe girmemiştir. ABD Senatosu'nda ise ABM Antlaşması'na karşı güçlü bir muhalefet vardı¹²⁰. Bu

¹¹⁵ Linton F. Brooks, "The Strategic Arms Reduction Treaty: Reducing the Risk of War", **NATO Review**, 1991, Cilt 39, Sayı 5, <http://www.nato.int/docu/review/1991/9105-2.htm> (15 Ağustos 2015).

¹¹⁶ Ayrıca bkz: "The Lisbon Protocol at a Glance", Arms Control Association, <http://www.armscontrol.org/node/3289> (1 Eylül 2015).

¹¹⁷ "Treaty on the Further Reduction and Limitation of Strategic Offensive Arms", <http://www.state.gov/www/global/arms/starhtml/start2/st2intal.html> (15 Haziran 2015).

¹¹⁸ **Ibid.**, Md. I.

¹¹⁹ **Ibid.**, Md. II.

¹²⁰ "Treaties and Regimes", Nuclear Threat Initiative, <http://www.nti.org/treaties-and-regimes/treaty-between-united-states-america-and-union-soviet-socialist-republics-strategic-offensive-reductions-start-ii/> (16 Eylül 2015).

nedenle 14 Haziran 2002 tarihinde ABD'nin ABM Antlaşması'ndan çekilmesinden bir gün sonra Rusya START II Antlaşması'ndan çekildiğini ilan etmiştir¹²¹.

Rusya'nın START II Antlaşması'ndan çekilme kararının Moskova Antlaşması'nın¹²² imzalanması nedeniyle uygulamada az sonucu vardı. Başkan George W. Bush ve Başkan Putin tarafından imzalanan ve SORT (Strategic Offensive Reductions Treaty) Antlaşması olarak da bilinen bu antlaşma, START II Antlaşması'nda yer alan stratejik saldırı silah indirimlerinden çok ötesinde olan indirimleri öngörmüştür. Konuşlandırılmış nükleer savaş başlıklarının toplam sayısı 31 Aralık 2012 tarihine kadar 1700 ile 2200 indirilecekti¹²³. Taraflar 1991 START Antlaşması'nın tüm hükümlerinin geçerli olacağı üzerinde anlamışlardır. İki sayfalık bu antlaşma, START II başarısızlığının bıraktığı boşluğu doldurup SALT/START sürecini Yeni START Antlaşmasına doğru taşımıştır¹²⁴.

5- Yeni START Anlaşması ve Silah Denetimi Rejiminin Geleceği

ABD'nin Dışişleri Bakanı Hillary Clinton, Rus Dışişleri Bakanı Sergey Lavrov'a iki ülke arasındaki ilişkilerin düzeltilmesine yönelik kırmızı renkli temsili bir "yeniden başlatma" düğmesini 6 Mart 2009 tarihinde hediye etmiştir¹²⁵.

¹²¹ **Ibid.**

¹²² "Treaty Between the United States of America and the Russian Federation on Strategic Offensive Reductions", <http://www.state.gov/t/isn/10527.htm> (15 Haziran 2015).

¹²³ **Ibid.**, Md. I

¹²⁴ Anatoli Diakov, Eugene Miasnikov, Nikolai Sokov, "Protsey Sokrasheniya Yadernih Vooruzheniy i Kontrol nad Nimi v Rossiysko-Amerikanskikh Otnosheniyah: Sostoyaniye i Perspektivi", **Center for Arms Control, Energy and Environmental Studies Center's Report**, 2006, <http://www.armscontrol.ru/pubs/Report-0612.pdf> (9 Mart 2015).

¹²⁵ "Rusya'ya tekrar başlama düğmesi", BBC Turkish, 6 Mart 2009, http://www.bbc.co.uk/turkish/news/story/2009/03/090306_clintonlavrov_update.shtml (10 Mart 2015).

Londra’da 1 Nisan 2009 tarihinde gerçekleşen G20 Zirvesi’nde iki devlet başkanı Obama ve Medvedev başta silahların denetimi ve nükleer silahların yayılmasının önlenmesi konuları olmak üzere çeşitli konuları ele almışlardır¹²⁶. Ayrıca, taraflar süresi 5 Aralık 2009 tarihinde sona erecek olan START Antlaşması’nı, silahsızlanma konusundaki kararlılıklarını uluslararası kamuoyu ile paylaşmak maksadıyla gündeme getirmişlerdir¹²⁷.

5 Nisan 2009 tarihinde Başkan Obama, Prag’da yaptığı konuşmada amaçlarının nükleer silahsızlanmayı sağlamak olduğu, dünyayı tehdit eden en önemli unsurlardan birinin nükleer silah birikimi olduğu ve çözümler arasında ise Rusya ile yeni bir stratejik silahların azaltılması anlaşması için girişimlerde bulunulacağını vurgulamıştır¹²⁸. Taraflar arasında stratejik silahların azaltılması konusunda yapılan görüşmeler neticesinde Obama ve Medvedev, Prag’da Yeni START Antlaşması’nı 8 Nisan 2010 tarihinde imzalamışlardır¹²⁹.

Yeni START Antlaşması¹³⁰ anlaşma metni, ek hakları ve yükümlülüklerini içeren protokol ve bir dizi teknik eklerden ibarettir. Bu yeni antlaşma yürürlüğe girdikten sonra yedi sene içerisinde konuşlandırılmış stratejik nükleer savaş başlıkları sayısını 1550’ye ve stratejik nükleer fırlatma araçları sayısını 700’e

¹²⁶ David McKeeby, “Obama, Russia’s Medvedev Announce New Arms Control Plan,” <http://moscow.usembassy.gov/londonsummit.html> (10 Mart 2015).

¹²⁷ Nurşin Ateşoğlu Güney, “Nükleer Silahsızlanma: Engeller ve Yeni Nükleer Pazarlık Üzerine Kısa Bir Analiz,” **SAREM Stratejik Araştırmalar Dergisi**, Cilt 8, Sayı14, Ocak 2010, s. 46.

¹²⁸ Remarks by President Barack Obama, http://www.whitehouse.gov/the_press_office/Remarks-By-President-Barack-Obama-In-Prague-As-Delivered (10 Mart 2016).

¹²⁹ “ABD ile Rusya START anlaşmasını imzaladı”, CNN Türk, 8 Nisan 2009, <http://www.cnnturk.com/2010/dunya/04/08/abd.ile.rusya.start.anlasmasini.imzaladi/571286.0/>

¹³⁰ “Treaty Between the United States of America and the Russian Federation on Measures for the Further Reduction and Limitation of Strategic Offensive Arms”, <http://www.state.gov/t/avc/newstart/c44126.htm> (10 Mart 2015).

düşürmektedir¹³¹. Bu, START Antlaşması savaş başlığı seviyesinden yaklaşık %75 oranında ve Moskova Antlaşması'nın öngördüğü seviyeden %30 oranında daha düşüktür. Antlaşma sınırı kapsamında her taraf kendi kuvvet yapısını belirleme imkânına sahiptir. START Antlaşması'nın doğrulama rejimine benzer olarak Yeni START yerinde denetlemeler, gösteriler, bilgi paylaşımı, uyarılar ve telemetri paylaşımı hükümlerini içermektedir¹³². Doğrulama rejimi bazı yönlerden eski anlaşmada yer alan doğrulama rejiminden daha az kapsamlıdır. Örnek olarak, taraflar arasında telemetri paylaşımı ICBM ve SLBM fırlatmaları için her sene beşten fazla olmayacak kaydıyla gerçekleşecektir¹³³.

Antlaşmanın imza töreninde yapılan açıklamalarda Obama, varılan anlaşmanın hem nükleer silahların azaltılmasına hem de iki ülke ilişkilerinin gelişmesine hizmet edeceğini söylemiş, Medvedev ise, “varılan anlaşmanın, anti balistik füze kapasiteleri artmadığı sürece uygulanabilir olacağını” ifade etmiştir¹³⁴.

22 Aralık 2010 tarihinde ABD Senatosu 71'e 26 oyla Yeni Start Antlaşması'nın onaylamıştır. Onaylama oturumları Rusya'nın antlaşmaya uyulması, füze savunma sistemi ve nükleer stokları gibi konularda ABD'nin endişelerini yansıtarak çok gergin şekilde sürdürülmüştür¹³⁵. Rusya Parlamentosu Yeni START

¹³¹ **Ibid.**, Md. II.

¹³² **Ibid.**, Md.VII, IX, XI.

¹³³ **Ibid.**, Md. XI.

¹³⁴ “Remarks by President Obama and President Medvedev of Russia at New START Treaty Signing Ceremony and Press Conference”, 2010, <http://www.whitehouse.gov/the-press-office/remarks-president-obama-and-president-medvedev-russia-newstart-treaty-signing-cere> (28 Temmuz 2015).

¹³⁵ “Senate Votes on New START Treaty, McCain and DeMint Lead Opposition by Gregory Hilton”, DC World Affairs Blog, <http://diplomadc.wordpress.com/2010/09/15/senate-votes-on-new-start-treaty-on-thursday-mccain-and-demint-lead-opposition-by-gregory-hilton/> (2 Eylül 2015).

onaylanmasını 25 Ocak 2011 tarihinde kabul ettikten sonra antlaşma 5 Şubat 2011 tarihinde on sene geçerlilik süresiyle yürürlüğe girmiştir¹³⁶.

Dünyadaki nükleer silahların önemli bir bölümünü ellerinde tutan ABD ve Rusya arasında imzalanan Yeni START Antlaşması işbirliği yönünde başarılı bir adım olmasına rağmen iki ülke arasında silahların denetimi konusunda önemli sorunlar sürdürmeye devam etmektedir. Bunların en önemlisi ABD-Rusya ilişkilerinin temelini hala nükleer caydırıcılığa dayanması ve Rus ve Amerikan nükleer kuvvetlerinin eskisi gibi bir birinin stratejik tesislerini hedeflemiş olmasıdır. 2010 yılında ABD, stratejik nükleer silahların %75 oranında azaltılması, füzesavar sisteminin kurulması ve stratejik silahların hazırlık durumu seviyesini azaltılmasını öngören “minimum caydırma” konseptini geliştirmiştir. ABD Senatosu Yeni START Antlaşması’nı üç şartla onaylamıştır. Bunlar, füzesavar sistemlerinin kurulmasına koyulan engellerin kaldırılması, Amerikan nükleer potansiyelinin modernizasyonu ve Rusya ile taktik nükleer silahların azaltılması konusunda görüşmelerin başlatılmasıdır. Rusya ise stratejik saldırı silahları ve füzesavar sistemleri sorunlarının birbirine bağlı olması gerçeğinin kabul edilmesi ve Rusya’nın nükleer kompleksinin geliştirilmesi şartıyla antlaşmayı onaylamayı kabul etmiştir¹³⁷.

Diğer sorun, ABD ve Rusya’nın anti-balistik savunma konusunda mutabakata varamamasıdır. Yeni START Antlaşması’nın giriş kısmında stratejik savunma ve stratejik saldırı silahlarının arasındaki bağlantıdan net olarak bahsedilmektedir. Ancak iki taraf bu hükme farklı anlamlar yüklemektedir. Rusya burada ABD’nin

¹³⁶ “Russian parliament approves Start nuclear arms treaty”, **BBC News**, 26 Ocak 2011, <http://www.bbc.com/news/world-europe-12284532> (2 Eylül 2015).

¹³⁷ Alexey Fenenko, “Posle Perezagruzki”, **Nezavisimaya Gazeta**, 17 Ocak 2011, http://www.ng.ru/courier/2011-01-17/9_reload.html (17 Mart 2015).

mevcut füzesavar sistemlerini çoğaltmama yükümlülüğünü görürken, ABD bu hükmü füzesavar sistemleri ve stratejik saldırı silahlarıyla ilgili ileri görüşmeler için sadece bir çerçeve olarak ele almaktadır¹³⁸.

Taktik nükleer silahları sorunu iki ülke ilişkilerinin gelişmesine ayrı bir engel oluşturmaktadır. ABD Kongresi taktik nükleer silahların azaltılması konusunda Rusya ile görüşmeleri başlatması için Obama yönetimini uyarmaktadır. Rusya için ise taktik nükleer silahları konvansiyonel silahları alanında NATO üstünlüğünü dengeleyebilen tek silah türüdür. Rusya yönetimi müttefik devletlerin topraklarında nükleer silahların yerleştirilmesiyle ilgili NPT Antlaşması'nın VII. maddesini değiştirmeyi teklif etmektedir. ABD'de ise bu teklifin Avrupa'da nükleer silahları bulundurmasına tehdit olduğu düşünülmektedir¹³⁹.

Yukarıda değinilen sorunların çözülmesine yönelik Amerikan ve Rus uzmanları tarafından ülkelerin yönetimlerine tavsiye niteliğinde çeşitli rapor, proje, çalışmalar hazırlanmaktadır. Nükleer silahların azaltılması sürecinin devam ettirilmesi için tavsiyelerin hazırlanmasını amaçlayan 21 ABD, Almanya ve Rusya uzmanlarından oluşan Nükleer Silahların Derin Azaltılması Sorunları Komisyonu¹⁴⁰ 28 Nisan 2014 tarihinde ilk raporunu¹⁴¹ yayınlamıştır. Raporda ABD ve Rusya'nın silah denetimi sorunlarının çözülmesi için öngörülen tavsiyeler şunlardır: ABD ve Rusya arasında daha fazla nükleer başlık indirimi sağlayacak yeni START Antlaşması üzerinde görüşmelere başlamalı; iki ülke füze savunması, taktik nükleer

¹³⁸ **Ibid.**

¹³⁹ **Ibid.**

¹⁴⁰ The Commission on Challenges to Deep Cuts, <http://deepcuts.org/commission> (2 Eylül 2015).

¹⁴¹ First Report of the Deep Cuts Commission, Preparing for Deep Cuts: Options for Enhancing Euro-Atlantic and International Security, http://deepcuts.org/files/pdf/First_Report_of_the_Deep_Cuts_Commission_English.pdf (29 Ağustos 2015).

silahlar, konvansiyonel hassas güdümlü silahlar ve uzay silahlarıyla ilgili sorunların çözülmesine yardımcı olacak güven artırıcı önlemlerin geliştirilmesini hedefleyen ikili görüşmeleri başlatmalı; iki ülke nükleer silahlara sahip diğer ülkeleri birleştirip onları “şeffaflığı” geliştirmeye ve silahlarını yok etmeye veya azaltmaya teşvik etmelidir¹⁴².

Sonuç olarak, caydırıcılık ve silah denetimi rejimi üzerinde yapılan araştırma ve analiz ABD ve Rusya yönetimlerinin yakın vadede en önemli görevinin Soğuk Savaş klişeleri ve karşılıklı güvensizliğin üstesinden gelip karşılıklı nükleer caydırıcılık ortamını dönüştürmek olduğunu göstermektedir.

¹⁴² Ibid.

İKİNCİ BÖLÜM

ABD ve RUSYA’NIN NÜKLEER PROFİLLERİ

A) ABD Nükleer Kapasitesi ve Nükleer Doktrininin Evrimi

Askeri doktrin nükleer bileşeniyle beraber genel olarak iki amaca hizmet etmektedir. Bir taraftan askeri doktrin, ülkenin silahlı kuvvetleri ve savunma sanayisinin harekete geçmesine öncülük etmekte ve potansiyel savaş ile çatışmanın türünü ve olasılığını belirlemektedir. Diğer taraftan ise doktrin, ülkenin hangi koşullarda, ne biçimde savaşı başlatacağını ve nükleer silahlara başvuracağını anlatırken, hem muhtemel rakip hem de müttefik ülkelere mesaj göndererek rakip ülkeler için uyarı, müttefik ülkeler için ise bir takım garantileri içermektedir. ABD ve Rusya’nın nükleer stokları dikkate alındığında, iki ülkenin askeri doktrinleri ve bu doktrinlerde nükleer silahlara verdikleri rol ulusal ve uluslararası güvenlik için büyük bir önem taşımaktadır.

1- ABD Nükleer Silahları ve Nükleer Politikası

1945’te dünyanın nükleer silahlara sahip ilk ülkesi olan ABD, bugüne kadar savaş sırasında nükleer silahı kullanmış tek ülkedir. 1967’de ABD cephaneliği zirvedeyken 31255 nükleer savaş başlığına sahipti. Son hükümet açıklamasına göre ABD cephaneliğinde 4804 nükleer savaş başlığını bulundurmaktadır¹⁴³. ABD genişletilmiş caydırıcılık konsepti taahhüdü kapsamında birkaç NATO üyesi Avrupa ülkesinde taktik nükleer silahları konuşlandırmıştır. 2010 bilgilerine göre Belçika,

¹⁴³ **Fact Sheet: Transparency in the U.S. Nuclear Weapons Stockpile**, U.S. Department of Defense, 29 Nisan 2014, <http://www.state.gov/documents/organization/225555.pdf> (15_Haziran 2014); bkz. Ek-II.

Almanya, İtalya, Hollanda ve Türkiye’de konuşlandırılmış yaklaşık 200 ABD nükleer silahı bulunmaktadır¹⁴⁴.

NPT Antlaşması’nın taraf ülkesi olmasının yanı sıra ABD nükleer silahların azaltılması ve kontrolü üzerine çeşitli anlaşmaları imzalamıştır. ABD-Rusya Yeni START Antlaşması, iki ülkenin stratejik nükleer cephaneliğinin 1550 stratejik nükleer savaş başlığı ve 700 konuşlandırılmış stratejik gönderme aracına kadar indirmeyi hedeflemiştir¹⁴⁵. En güncel Yeni START bilgi paylaşımına göre, ABD, 785 gönderme aracında 1597 stratejik nükleer başlığını bulundurmaktadır¹⁴⁶. Antlaşma bir stratejik bombardımanı bir savaş başlığı olarak saydığı için, ABD operasyonel savaş başlığı sayısı muhtemelen daha yüksektir ki, örnek olarak B-2 bombardıman uçağı 16’ya kadar savaş başlığını taşıyabilir¹⁴⁷. Hans Kristensen ve Robert Norris 2015 ABD operasyonel savaş başlığı sayısını 2080 olarak tahmin etmişlerdir¹⁴⁸. ABD, hassas nükleer teknolojilerin yayılmasını engellemek amacı olan Nükleer Tedarikçiler Grubu¹⁴⁹ ve Zangger Komitesi¹⁵⁰ gibi ihracatı kontrol eden örgütlerin üyesidir.

¹⁴⁴ Robert S. Norris, Hans M. Kristensen, “U.S. Tactical Nuclear Weapons in Europe, 2011”, **Bulletin of the Atomic Scientists**, Cilt 67, Sayı 1, Ocak/Şubat 2011, s. 64-73, <http://bos.sagepub.com/content/67/1/64.full.pdf+html> (15 Haziran 2014).

¹⁴⁵ “Treaty Between the United States of America and the Russian Federation on Measures for the Further Reduction and Limitation of Strategic Offensive Arms”, **op. cit.**

¹⁴⁶ **New START Treaty Aggregate Numbers of Strategic Offensive Arms**, Bureau of Arms Control, Verification, and Compliance, U.S. Department of State, 1 Temmuz 2015, <http://www.state.gov/t/avc/rls/240062.htm> (2 Ağustos 2015).

¹⁴⁷ Hans M. Kristensen, Robert S. Norris, “US Nuclear Forces, 2014”, **Bulletin of the Atomic Scientists**, Cilt 70, Sayı 1, Ocak 2014, s. 91, <http://bos.sagepub.com/content/70/1/85.full.pdf+html> (20 Haziran 2015).

¹⁴⁸ Hans M. Kristensen, Robert S. Norris, “US Nuclear Forces, 2015”, **Bulletin of the Atomic Scientists**, Cilt 71, Sayı 2, Mart/Nisan 2015, s. 107-108, <http://bos.sagepub.com/content/71/2/107.full.pdf+html> (10 Ağustos 2015).

¹⁴⁹ Nükleer Tedarikçiler Grubu 1975’te kurulup grup üyeleri sadece silahların yayılmasının önlenmesi sıkı standartlarına uyan ülkelere hassas nükleer teknolojileri ihraç etmeyi taahhüt etmişlerdi, Nuclear Suppliers Group, <http://www.nuclearsuppliersgroup.org/en/> (10 Ağustos 2015).

¹⁵⁰ Zangger Komitesi 1971’de Claude Zangger başkanlığında kurulup özel parçalanabilir maddeler ve bu maddelerin işlenmesi, kullanılması ya da üretilmesi için hazırlanan ekipman ve malzemelerin “tetik listesini” oluşturmayı amaçlamıştır, Zangger Committee, <http://www.foi.se/en/Customer--Partners/Projects/zc/zangger/> (10 Ağustos 2015).

ABD 1945'ten itibaren toplam 1054 nükleer denemeyi yaptıktan sonra 1992'de kabul ettiği nükleer denemelerin askıya alınması rejimine (moratoryum) uymaya devam etmektedir. 1996'da ABD, Kapsamlı Nükleer Deneme Yasağı Antlaşması'nı¹⁵¹ (CTBT) imzalamıştır. Yalnız 1999'da ABD Senatosu antlaşmanın onaylanmasını reddetmiştir¹⁵².

Başkan Obama, Prag Konuşmasında yönetiminin 21. yüzyılda nükleer silahların rolüne dair yaklaşımını sunmuştur. Obama, ABD için “sıfır nükleer silah” uzun vadeli amacını belirtirken “bugün ben Amerika'nın nükleer silahlardan arınmış dünyanın barış ve güvenliğini arama taahhüdünü açık ve inançlı bir şekilde beyan ediyorum” diye açıklama yapmıştır¹⁵³. Obama ayrıca, CTBT Antlaşması'nın onaylanması üzerinde çalışacağını ve önerilen Bölünebilir Madde Antlaşması¹⁵⁴ ile ilgili gelişmeleri teşvik edeceğini belirtmiştir¹⁵⁵. 2013 Berlin konuşmasında Obama “nükleer silahlar olduğu sürece biz tam anlamda güvende değiliz” görüşünü yeniden ileri sürmüş ve Yeni START Antlaşması'nın kabul ettiği 1550 savaş başlığı sınırını üçte bir oranında düşürerek “ABD ve Rusya'nın Avrupa'daki taktik nükleer silahlarını azaltma” niyetini açıklamıştır¹⁵⁶. 2015 Ulusal Güvenlik Stratejisi

¹⁵¹ “Comprehensive Nuclear Test Ban Treaty”, <https://www.ctbto.org/the-treaty/> (1 Haziran 2015).

¹⁵² Country Profiles: United States of America, Comprehensive Test Ban Treaty Organization, www.ctbto.org (1 Haziran 2015).

¹⁵³ “Remarks by President Barack Obama in Prague as Delivered”, The White House: Office of the Press Secretary, Hradcany Square: Prague, Czech Republic, 5 Nisan 2009, <https://www.whitehouse.gov/the-press-office/remarks-president-barack-obama-prague-delivered> (14 Eylül 2014).

¹⁵⁴ Bölünebilir Madde Antlaşması, Silahsızlanma Konferansının tartışma konusu olup nükleer silahlar için bölünebilir maddelerin üretilmesine son vermesini öngörmektedir, “Fissile Material Cut-off Treaty at a Glance”, Arms Control Association, 26 Ağustos 2013, <https://www.armscontrol.org/factsheets/fmct> (10 Haziran 2015).

¹⁵⁵ “Remarks by President Barack Obama in Prague as Delivered”, **op. cit.**

¹⁵⁶ “Remarks by President Barack Obama at the Brandenburg Gate – Berlin, Germany”, The White House: Office of the Press Secretary, 19 Haziran 2013, <https://www.whitehouse.gov/the-press-office/2013/06/19/remarks-president-obama-brandenburg-gate-berlin-germany> (14 Eylül 2015).

belgesinde ve NPT Antlaşması'nın 45. yıl dönümü beyanında Obama, “nükleer silahların olmadığı dünya” amacını yeniden tekrarlamıştır¹⁵⁷.

Nisan 2010'da ABD, dünya ülke liderlerinin 4 sene içinde tüm hassas nükleer maddelerin güvenliğini sağlama amacını kabul ettiği Birinci Nükleer Güvenlik Zirvesi'nde¹⁵⁸ 40'tan fazla ülkeyi ağırlamıştır. Washington'da gerçekleşmiş bu zirveyi Mart 2012 Seul Zirvesi ve Mart 2014 Lahey Zirvesi takip etmiştir. Haziran 2013 Berlin konuşmasında Obama dördüncü zirveyi 2016 yılında ABD'de toplamak istediğini açıklamıştır¹⁵⁹.

ABD barışçıl amaçlarla nükleer teknolojileri aktif olarak kullanmaktadır. ABD 100 gigawatt'lık elektrik gücüne ya da ülke enerji ihtiyacının %20'sini üreten 65 basınçlı su reaktörü ve 34 kaynar su reaktörü olmak üzere toplam 99 nükleer güç reaktörüne sahiptir¹⁶⁰. 2013 Yıllık Enerji Görünümü raporuna göre, mevcut 114 gigawatt'lık nükleer enerji üretim kapasitesi 2011-2025 yılları arasında 13 gigawatt artacaktır¹⁶¹.

ABD gelişmiş sıvı ve katı yakıtlı balistik füzeleri ve seyir füzelerini üretmektedir. 2015 raporuna göre, Montana, North Dakota ve Wyoming askeri tesislerinde 450 LGM-30G Minuteman III nükleer tip kıtalar arası balistik füze konuşlandırılmıştır. Deniz filosu, 14 Ohio sınıfı nükleer balistik füze denizaltısına yerleştirilmiş 288 UGM-133A Trident D-5 denizaltıdan atılan balistik füze

¹⁵⁷ “Statement by the President on the 45th Anniversary of the Nuclear Non-Proliferation Treaty”, The White House: Office of the Press Secretary, 5 Mart 2015, <https://www.whitehouse.gov/the-press-office/2015/03/05/statement-president-45th-anniversary-nuclear-non-proliferation-treaty> (14 Eylül 2015).

¹⁵⁸ Nükleer Güvenlik Zirvesi nükleer terörizmi önlemek amacı olan dünya zirvesidir, “Nuclear Security Summit at a Glance”, Arms Control Association, 14 Nisan 2014, <https://www.armscontrol.org/factsheets/NuclearSecuritySummit> (10 Haziran 2015).

¹⁵⁹ “Remarks by President Barack Obama at the Brandenburg Gate – Berlin, Germany”, **op. cit.**

¹⁶⁰ Country Profiles: USA Nuclear Power, <http://www.world-nuclear.org/info/Country-Profiles/Countries-T-Z/USA--Nuclear-Power/> (25 Ağustos 2015).

¹⁶¹ **Ibid.**

bulundurmaktadır. Hava Kuvvetleri 16 nükleer bomba taşıyabilen 16 B-2A bombardıman uçağı ve 20 AGM-86B nükleer tip havadan atılan seyir füzelerini taşıyabilen 44 B-52H Stratofortress bombardıman uçağına sahiptir¹⁶².

INF Antlaşması'na göre ABD orta menzilli füze stokunu komple yok etmiştir. INF kısıtlamaları uyarınca ABD 500 ile 5500 kilometre arası menzili olan balistik ve seyir füzeleri elinde bulundurmamaktadır. 2010 Nükleer Görünüm Gözden Geçirme (NPR) raporunda ABD nükleer tip Tomahawk, denizden atılan seyir füzelerini, envanterden çıkarmaya karar vermiştir¹⁶³.

ABD fırlatma, uçuş yolu ve terminal safhalarını önlemek amacıyla tasarlanmış füze savunma sistemlerinin geliştirilmesine bütçe kaynaklarının büyük kısmını ayırmaktadır. Geliştirilmekte olan çoğu sistem, füzenin atılması ardından çarpma suretiyle imha eden (hit to kill) önleyicilerdir. “En olgun” kısa menzilli sistem ise PAC-3 Patriot sistemidir¹⁶⁴. ABD Ordusu toplam 48 önleyiciden oluşan karada konuşlanmış terminal safhalı Yüksek İrtifa Hava Savunma Sistemi'nin iki bataryasını etkinleştirmiştir¹⁶⁵. Aralık 2014 verilerine göre ABD Deniz Filosu Aegis Balistik Füze Savunma sistemiyle donanımlı toplam 33 gemiyi işletmektedir¹⁶⁶. Hava Kuvvetleri ise Fort Greely, Alaska ve Vandenberg Hava Kuvvetleri Üssü

¹⁶² Hans M. Kristensen, Robert S. Norris, 2015, **op. cit.**, s. 108.

¹⁶³ **Nuclear Posture Review Report**, U.S. Department of Defense, Nisan 2010, <http://www.defense.gov/npr/docs/2010%20Nuclear%20Posture%20Review%20Report.pdf> (10 Haziran 2015).

¹⁶⁴ Mustafa Kibaroglu, “NATO’nun Balistik Füze Savunma Sistemi ve Türkiye”, **Uluslararası İlişkiler**, Cilt 9, Sayı 34, 2012, s.9.

¹⁶⁵ Terminal High Altitude Area Defense (THAAD), U.S. Missile Defense Agency, <http://www.mda.mil/system/thaad.html> (13 Mart 2015).

¹⁶⁶ Aegis Ballistic Missile Defense, U.S. Missile Defense Agency, http://www.mda.mil/system/aegis_bmd.html (13 Mart 2015).

depolarında bulunan 30 karada konuşlanmış uçuş yolu savunma önleyicilerini konuşlandırmıştır¹⁶⁷.

Şubat 2010 Balistik Füze Raporu, Bush yönetiminin Doğu Avrupa füzesarar sistemi planlarını iptal edip yerine ABD ve müttefiklerine kısa ve orta menzilli füzelerden gelebilecek tehdit üzerinde odaklanacak dört safhalı yaklaşımı benimsediğini göstermiştir¹⁶⁸. Mart 2013'te Obama yönetimi SM-3 IIB karada konuşlanmış önleyicilerin 2018 yılına kadar Avrupa'da konuşlandırılmasını öngören dördüncü safhayı iptal ettirmiştir¹⁶⁹. Savunma Bakanı Chuck Hagel dördüncü safhanın iptal edilmesiyle artan finansmanın Alaska'da karada üslenmiş 14 ilave füze savunma önleyicilerinin finansmanı için kullanılacağını açıklamıştır¹⁷⁰.

ABD, kitle imha silahlarını taşıyabilen insansız gönderme araçlarının yayılmasını önlemeyi hedefleyen Füze Teknolojisi Kontrol Rejimi¹⁷¹ üyesi olup rejimin tamamlanması ve desteklenmesi amacıyla kurulmuş Lahey Balistik Füze Yayılmasına Karşı Davranış İlkeleri Rehberi¹⁷², ne taraf olmuştur.

¹⁶⁷ Ground-based Midcourse Defense, U.S. Missile Defense Agency, <http://www.mda.mil/system/gmd.html> (13 Mart 2015).

¹⁶⁸ **ABD Balistik Füze Raporu**, ASSA Stratejik Araştırma Merkezi, Şubat 2010, http://www.assastratejibulteni.com/ABD_Balistik_Fuze_Raporu.pdf (10 Haziran 2015); ABD Füze Savunma Programı ayrıntılarla işbu tez çalışmasının 3. bölümünde anlatılmaktadır.

¹⁶⁹ "U.S. scraps final phase of European missile shield", **BBC News**, 16 Mart 2013, <http://www.bbc.com/news/world-us-canada-21812161> (10 Haziran 2015).

¹⁷⁰ **Ibid.**

¹⁷¹ Füze Teknolojisi Kontrol Rejimi 1987 yılında 300 km menzilli ve 500 kg'dan daha fazla yük kapasitesine sahip olan füzelerin yayılması tehlikesiyle ilgili kaygıları olan tedarikçi ülkeler tarafından kurulan gayri resmi anlaşmadır, Missile Technology Control Regime, <http://www.mtcr.info/> (27 Ağustos 2015).

¹⁷² Lahey Balistik Füze Yayılmasına Karşı Davranış İlkeleri Rehberi dünyada balistik füzelerin yayılmasını frenleme çabalarına destek olma ve ülkelerin füze teknolojilerinin ticaretini yapma usulleri konusunda aralarında anlaşmaya varılarak balistik füzelerin yayılmasını yasadışı kılma amaçlarıyla 2002'de kabul edilmiştir, The Hague Code of Conduct against Ballistic Missile Proliferation, <http://www.hcoc.at/> (27 Ağustos 2015).

2- Soğuk Savaş Sonrası ABD Nükleer Doktrini ve Caydırıcılık

Soğuk Savaşın sona ermesiyle ABD’de “nükleer caydırıcılık” konseptinin dönüşmesi sorunu ortaya çıkmıştır. 12 Mayıs 1989 tarihinde ABD Başkanı George H.W. Bush SSCB’yi caydırmanın dışında ABD’nin daha geniş çaplı görevlerinin olduğunu iddia etmiştir¹⁷³. 1990-1991 yılları Birinci Körfez Savaşından sonra ABD Savunma Bakanı Richard Cheney, Pentagon’dan kitle imha silahlarına sahip olan bölgesel düşmanlara karşı savaş planlarının yapılmasını istemiştir. Bu planlar esasında “silahların yayılmasına karşı politika” (counter-proliferation) geliştirilmiştir. Bu politika kitle imha silahların yayılmasını durdurma amacıyla yaptırım mekanizmalarının kullanımını öngörmüştür. Böylece, ABD’nin nükleer politikasında tehlikeli rejimleri zorla silahsızlandırmaya yönelik yeni strateji ortaya çıkmıştır¹⁷⁴.

1992’de ABD Savunma Bakanlığı altında Amerikan nükleer planlamasının esnekliğini yükseltecek özel komisyon kurulmuştur. Stratejik Planlama Grubu¹⁷⁵ adı altında kurulan bu komisyon nükleer caydırıcılık politikasını üç seviyeye ayırmıştır. Birinci seviye, geleneksel Rusya’yı caydırma politikasının sürdürülmesidir. 1994 yılı NPR raporunda Rusya stratejik nükleer kuvvetlerinin ABD ulusal güvenliği için öncelikli tehdit oluşturmamasından söz edilmiştir¹⁷⁶. 5 Ocak 1995 tarihinde ABD Savunma Bakanı William Perry ABD-Rusya ilişkilerinde “karşılıklı garantili güvenlik” (mutually assured safety) doktrinine geçişi ilan etmiştir. Rusya “demokratik değerlere göre” davrandığı sürece W. Clinton yönetimi stratejik saldırı

¹⁷³ Commencement Address at Texas A&M University by George H.W.Bush, 12 Mayıs 1989, <http://millercenter.org/president/bush/speeches/speech-3421> (10 Haziran 2015).

¹⁷⁴ Fenenko, *op. cit.*, 2012.

¹⁷⁵ Patrick E. Tyler, “US Strategy Plan Calls for Insuring no Rivals Develop”, **New York Times**, 8 Mart 1992, <http://www.nytimes.com/1992/03/08/world/us-strategy-plan-calls-for-insuring-no-rivals-develop.html> (13 Mart 2015).

¹⁷⁶ Philip E. Bleek, “Nuclear Posture Review Leaks; Outlines Targets, Contingencies”, **Arms Control Association**, https://www.armscontrol.org/act/2002_04/nprapril02 (14 Mart 2015).

silahların indirimi görüşmelerini sürdürmeyi kabul etmiştir. Aksi takdirde ABD stratejik nükleer kuvvetlerini 1980’li yılların sonu seviyesine yeniden getirme hakkını saklı tutacaktı¹⁷⁷.

İkinci seviye, büyük devletlerden biriyle savaşa girme ihtimalidir. 1989-1994 yılları arasında Amerikan analistler Çin’in “yeni süper güç” olabileceği ve ABD için tehlike oluşturabileceği sonucuna varmışlardır¹⁷⁸. 1990’lı yılların ortasında Çin Tayvan’a karşı güç kullanmaya hazır olduğunu gösterdikten sonra bu tarz düşünceler çoğalmıştır¹⁷⁹. Çin’in Tayvan, Güney Çin Denizi’ndeki bazı tartışmalı adalar, Nepal, Vietnam ve Hindistan’ın sınır bölgelerini kontrol altına almak amacıyla yayılmaya başladığına dair makaleler yayınlanmıştır. Olası Amerika-Çin çatışması Washington’da Çin’in komşularından biriyle çatışmasına ABD’nin hazırlanmış müdahalesi olarak ele alınıyordu¹⁸⁰.

Üçüncü seviye, caydırıcılık konseptinin bölge devletlerine uygulanmasıdır. Silahların yayılmasının önlenmesi rejimini bozanlara karşı güç kullanma olasılığı W.Clinton’un 1993’te imzalandığı 18 numaralı Başkanlık Yönergesinde yer almıştır¹⁸¹. 1994 NPR raporu kitle imha silahlarının yayılmasının önlenmesini ABD nükleer stratejisinin öncelikli görevlerinden biri olarak tanımlamıştır¹⁸². 21 Haziran 1995’te kitle imha silahlarının terör örgütlerinin eline geçmesini önleme

¹⁷⁷ Alexey Fenenko, “Between MAD and Flexible Response”, **Russia in Global Affairs**, 22 Haziran 2011, <http://eng.globalaffairs.ru/number/Between-MAD-and-Flexible-Response-15242> (14 Mart 2015).

¹⁷⁸ Richard K. Betts, “Wealth, Power and Instability: East Asia and the United States after the Cold War”, **International Security**, Cilt 18, Sayı 3, 1993-1994, s. 34-37, <http://www.jstor.org/stable/2539205> (24.12.2015).

¹⁷⁹ David Shambaugh, “Containment or Engagement of China?: Calculating of Beijing’s Responses”, **International Security**, Cilt 21, Sayı 2, 1996, s. 185.

¹⁸⁰ Fenenko, **op. cit.**, 2012.

¹⁸¹ **Counterproliferation Initiative Presidential Decision Directive PDD/NSC 18**, Aralık 1993, <http://fas.org/irp/offdocs/pdd18.htm> (29 Ağustos 2015).

¹⁸² Bleek, **op. cit.**

mücadelesini başlatan 39 numaralı Başkanlık Yönergesi yayınlanmıştır¹⁸³.1997 yılında kitle imha silahlarını saklama ve üretme yerlerine saldırı yapmaya imkân veren 60 numaralı Başkanlık Yönergesi çıkmıştır¹⁸⁴.

2001 Savunma Gözden Geçirme Raporu¹⁸⁵ caydırıcılık politikasına dört yeni bileşen eklemiştir. Bunlar, ABD müttefiklerine verilen güvenlik garantileri, saldırıyı önlemek amacıyla diplomatik baskının uygulanması, kabul edilmez zararı verme tehdidiyle caydırma ve savaş başlaması durumunda hızlı zaferin sağlanmasıdır¹⁸⁶. 2002 NPR raporu yeni stratejik üçleme yapısına geçmeyi öngörmüştür. Bu yeni yapı saldırı sistemleri (nükleer ve konvansiyonel), savunma sistemleri (füzesavar savunma, hava savunma ve sivil savunma), uzay-bilgi telekomünikasyon sistemine dayanmıştır¹⁸⁷. 2005 Nükleer Silahların Kullanımıyla Yapılan Ortak Harekâtlar Doktrininde yerel çatışmalarda nükleer silahların önleyici kullanımı öngörülmüştür¹⁸⁸.

2007-2008 yıllarında Savunma Bakanı Robert Gates Amerikan stratejik nükleer kuvvetlerini güçlendirme ihtiyacını dile getirmiştir¹⁸⁹. 2008 NPR raporunda Rusya ve Çin hakkında potansiyel düşman kavramı kullanılmıştır¹⁹⁰.2005 “İkinci Tayvan Krizi” ve Beyaz Saray’ın 2008 Güney Osetya “Beş Gün Savaşıyla” ilgili

¹⁸³ **U.S. Policy on Counterterrorism Presidential Decision Directive PDD/NSC 39**, Haziran 1995, <http://fas.org/irp/offdocs/pdd/pdd-39.pdf> (29 Ağustos 2015).

¹⁸⁴ **Nuclear Weapons Employment Policy Guidance Presidential Decision Directive PDD/NSC 60**, Kasım 1997, <http://fas.org/irp/offdocs/pdd60.htm> (29 Ağustos 2015).

¹⁸⁵ **Quadrennial Defence Review Report**, US Department of Defence, 30 Eylül 2001, <http://archive.defense.gov/pubs/pdfs/qdr2001.pdf> (10 Haziran 2015).

¹⁸⁶ Fenenko, **op. cit.**, 2012.

¹⁸⁷ Bleek, **op. cit.**

¹⁸⁸ Fenenko, **op. cit.**, 2012.

¹⁸⁹ “Gates: Nuclear Weapons and Deterrence in the 21st Century”, Carnegie Endowment for International Peace, 2008, http://carnegieendowment.org/files/1028_transcrip_gates_checked.pdf (10 Haziran 2015).

¹⁹⁰ Bleek, **op. cit.**

tutumu ABD'nin Rusya ve Çin ile bölgesel çatışmaların olasılığını uygulamada ele aldığını kanıtlamıştır¹⁹¹.

2008 Güney Osetya krizinden sonra Rusya ve ABD arasında sınırlı çatışmanın çıkma olasılığı daha gerçekçi gözükmeye başlamıştır¹⁹². ABD Savunma Bakanı Robert Gates, Rus ordusunun Amerikan yüksek hassasiyetli sistemlerinin yüksek engelleme kabiliyetini ve hava kuvvetlerinin Amerikan uzay-bilgi sistemlerine karşı olan hasar görme ihtimali düşük seviyesini dile getirip ABD'nin Rusya ile stratejik potansiyel oranını değiştirmesi gerektiğini öne sürmüştür¹⁹³.

Gates'in çalışmaları Obama yönetiminin ilan ettiği "minimal caydırıcılık" stratejisinin esasını oluşturmuştur. "Minimal caydırıcılık" stratejisi ABD nükleer politikası için birkaç yeni önceliği tanımlamıştır. Bunlar, stratejik nükleer kuvvetlerinde indirimlerin füze savunma sisteminin geliştirilmesiyle beraber yapılması, yüksek hassasiyetli nükleer olmayan silahların geliştirilmesi, taktik nükleer silahlar sorunun çözülmesi, stratejik nükleer kuvvetlerini kullanarak olası düşmanın ekonomik potansiyelini hedefleme önceliğidir¹⁹⁴.

6 Nisan 2010 tarihinde yeni ABD NPR¹⁹⁵ raporu yayınlanmıştır. Bu raporda ABD Başkanı tarafından ileri sürülen nükleer silahların olmadığı bir dünyada nükleer tehlikenin azaltılması ve barışın güçlendirilmesi üzerine Prag gündemini gerçekleştirmeye yönelik Amerikan yönetiminin yaklaşımı genel hatlarla açıklanmıştır. Raporda ayrıca, dünyada nükleer silahların var olduğu sürece nükleer

¹⁹¹ Fenenko, *op. cit.*, 2012.

¹⁹² *Ibid.*

¹⁹³ Robert M. Gates, "A Balanced Strategy", *Foreign Affairs*, Ocak/Şubat 2009, <https://www.foreignaffairs.com/articles/united-states/2009-01-01/balanced-strategy> (10 Haziran 2015).

¹⁹⁴ Fenenko, *op. cit.*, 2011.

¹⁹⁵ *Nuclear Posture Review Report, op. cit.*

caydırıcılığın güvenli ve etkili potansiyelini korumak için gerekli adımlar da yer almaktadır¹⁹⁶.

Bu rapor Soğuk Savaşın bitiminden sonra ABD'nin nükleer politikası ve potansiyelinin üçüncü kapsamlı özetidir. Güvenlik alanında nükleer silahların yayılması ve nükleer terörizm gibi en acil çağdaş tehlikelere karşı koyma gerekliliğini vurgulayan bu raporu hazırlayanlara göre, ABD'nin nükleer politikası ve potansiyeli güvenlik alanında oluşan koşullara daha uygun olacaktır¹⁹⁷.

Raporda sunulan sonuç ve tavsiyeler beş siyasi hedefe ulaşılmasına yöneliktir. Birinci hedef nükleer silahların yayılmasının ve terörizmin önlenmesidir. Bu hedefe ilişkin raporda NPT Antlaşması'nın yaşama gücünü yeniden kazandırmak, Uluslararası Atom Enerjisi Ajansı'nı¹⁹⁸ güçlendirmek, Nükleer Silahların Kapsamlı Olarak Denenmesini Yasaklayan Antlaşma'nın ve Füze Yakıtı Kontrolü Antlaşması'nın onaylanmasına ve yürürlüğe girmesine yardımcı olmak tedbirleri bulunmaktadır. Buna ilave olarak, Yeni START Antlaşması'nın onaylanmasını ve uygulanmasını kolaylaştırarak nükleer silahların yayılmasının önlenmesi rejimini güçlendirmeye yönelik uluslararası çabaların başına geçmek hedefinden bahsedilmektedir. Diğer tedbirler, 2011 mali yılında Enerji Bakanlığı'nın nükleer silahların yayılmasının önlenmesi alanında programlarına ayrılan bütçeyi 2.7 milyar dolar arttırarak nükleer güvenlik alanında çabaları etkinleştirmek, dört sene içerisinde dünyadaki tüm hassas nükleer maddelerin güvenli korunmasını amaçlayan Başkan Obama'nın Girişiminin gerçekleştirilmesine yönelik çabaları güçlendirmek, nükleer silahların olmadığı dünyaya doğru sürekli ilerlemeyi sağlama amacı olan

¹⁹⁶ **Ibid.**, s.1.

¹⁹⁷ Morton H. Halperin, "A New Nuclear Posture", **Arms Control Today**, Mayıs 2010, https://www.armscontrol.org/act/2010_05/Halperin (29 Ağustos 2015).

¹⁹⁸ Bundan sonra **UAEA**.

ulusal araştırmalar ve çalışmalar programını kurmak önerilmiştir. Ayrıca ABD yönetimi, teröristleri destekleyen, onların kitle imha silahlarını ele geçirme çabalarına yardımcı olan ve bu amaçla onları finanse eden veya bu tür eylemleri gerçekleştirebildikleri için onlara profesyonel bilgi veya barınak sağlayan devleti, terr örgütünü ve başka bir devlet olmayan kurumu yargılama sorumluluğunu yeniden onaylamıřtır¹⁹⁹.

Raporun ikinci hedefi nükleer silahların rolünü azaltmaktır. Soğuk savaşının bittiği andan itibaren ABD kendine, ortaklarına ve müttefiklerine karşı konvansiyonel saldırıyı caydırmasında nükleer silahların rolünü azaltmayı başarmıştır. Ancak, bugünlerde ABD bu konuda başka adımların da atılmasının mümkün ve gerekli olduğunu düşünmektedir.

Amerikan yönetimi, nükleer silahların yayılmasının nlenmesine dair yükümlülüklerini yerine getiren NPT Antlaşması'na taraf olduğu ülkeleri nükleer silahlarla tehdit etmeyeceğini ve onlara karşı nükleer silahları kullanmayacağını iddia ederek daha önce NPT Antlaşması ile ilgili Washington'un verdiği "menfi güvenlik garantilerini" onaylamıřtır²⁰⁰.

nc hedef nükleer silahların seviyesinin azaltılması durumunda stratejik caydırıcılığın ve istikrarın saėlanmasıdır²⁰¹. ABD yönetimi Soğuk Savaş zamanından kalan nükleer silahların azaltılması sürecini devam ettirme ve stratejik istikrarının korunmasına yardımcı olacak şekilde bu azaltmaları Rusya ile beraber gerçekleştirme yükümlülüğünü üzerine almıştır.

Bu hedefe ulaşma yolunda yeni START Antlaşması önemli bir rol oynamaktadır. Rapora göre ABD iki tarafın da hem stratejik hem taktik silahların

¹⁹⁹ **Nuclear Posture Review Report, op. cit., s. 9-15.**

²⁰⁰ **Ibid., s. 15-19.**

²⁰¹ **Ibid. s. 19-31.**

ileride yapılacak azaltma konusunda Rusya ile diyalogu devam ettirmeye çalışacaktır. Ayrıca ABD daha yüksek istikrar ve saydamlık seviyesinin sağlanması çıkarında Rusya ve Çin ile daha yüksek seviyeli diyalogu başlatmaya niyetlidir²⁰².

Dördüncü hedef, bölgesel caydırıcılığın güçlendirilmesi ile ABD müttefik ve ortaklarının garantilerinin doğrulanmasıdır²⁰³. Rapora ABD'nin 21. yüzyılın tüm tehditlerine yönelik caydırıcılığı güçlendirme niyeti yansımaktadır. Özellikle uluslararası güvenlik fikrini ciddiye almayarak ve anlaşma yükümlülüklerini ihlal ederek nükleer silahları elde etmeye çalışan bölgesel süjelerin caydırılması potansiyelini güçlendirme ihtiyacı vurgulanmaktadır. Raporda belirtildiği gibi caydırıcılığın güçlendirilmesiyle ilgili önlemlerin nükleer silahlarla bağlantısı yoktur. Amerikan yönetimi konvansiyonel silahların potansiyelini arttırarak, füzesavar sistemlerini konuşlandırarak ve kitle imha silahlara karşı koyma potansiyelini geliştirerek ABD müttefik ve ortaklarıyla bölgesel caydırıcılığın güçlendirilmesi yönünde güvenliğin sağlanması konusunda işbirliği yapacaktır²⁰⁴.

Beşinci hedef, güvenli ve etkili nükleer cephaneliğin ayakta tutulmasıdır²⁰⁵. Bu hedef birkaç ana prensibe dayanarak hayata geçirilmesi planlanmaktadır. Rapora göre ABD nükleer silahları denemeyecek ve CTBT Antlaşması'nın onaylanmasını ve yürürlüğe girmesini sağlamaya çalışacaktır²⁰⁶.

Bunun dışında raporda ABD'nin yeni nükleer savaş başlıklarını geliştirmeyeceği, ömür uzatma programları daha önce denenmiş nükleer bileşenleri kullanacağı ve yeni askeri görevlerin uygulanmasını desteklemeyeceği, yeni askeri potansiyelin oluşturulmasını sağlamayacağından bahsedilmektedir. ABD nükleer

²⁰² Ibid., s. 19-31.

²⁰³ Ibid., s. 31-37.

²⁰⁴ Ibid., s. 31-37.

²⁰⁵ Ibid., s. 37-45.

²⁰⁶ Ibid., s. 37-45.

silah altyapısını modernleştirecek ve 2010 yılında mevcut finansmanı %13 oranında yükselterek mevcut bilim-teknoloji ve mühendislik temelini ayakta durmasını sağlayacaktır²⁰⁷.

Başkan Obama, nükleer silahların olmadığı bir dünya amacını sahiplenmesine ve Rusya ile silahların azaltılması anlaşması görüşmelerini tekrar başlatmasına rağmen ABD nükleer doktrinini esasen değiştirme çalışmalarına daha yeni başlamaktadır. 19 Haziran 2013 tarihinde yeni NPR raporunun yayımlanmasından 2 sene sonra ABD yönetimi “Nükleer Silahları Kullanma Stratejisi” özetini yayınlamıştır. Özete göre “ABD, kendisine veya müttefiklerine yapılan saldırının olumsuz sonuçlarının böyle bir saldırıdan elde edilmeyi planlanan olası çıkardan çok daha ağır zarara yol açabileceğine inandırabilen güvenilir bir caydırıcıyı elinde bulunduracaktır”²⁰⁸. Obama hükümeti nükleer silahların rolünü azaltma niyetini belirtmeye devam ederken ABD nükleer silahlara sahip olma amacının sadece caydırma veya bir nükleer saldırıya cevap verme olduğunu iddia etmekten vazgeçmektedir. Bunun yerine yeni stratejiye göre “ABD sadece olağanüstü şartlarda kendisinin, müttefiklerinin ve ortaklarının çok önemli menfaatlerini korumak için nükleer silahları kullanma olasılığını ele alacaktır”²⁰⁹. Özete göre ABD nükleer stratejisi sadece 21. yüzyılda caydırıcılığın gerektirdiği hedefler ve görevler üzerinde odaklanmalıdır. Böylece güvenlik stratejisinde nükleer silahların rolünü azaltmaya yönelik daha çok adım atılmaktadır²¹⁰.

²⁰⁷ Halperin, **op. cit.**

²⁰⁸ **Fact Sheet: Nuclear Weapons Employment Strategy of the United States**, The White House: Office of the Press Secretary, 19 Haziran 2013, <https://www.whitehouse.gov/the-press-office/2013/06/19/fact-sheet-nuclear-weapons-employment-strategy-united-states> (25 Haziran 2015).

²⁰⁹ **Ibid.**

²¹⁰ Hans M. Kristensen, “Falling Short of Prague: Obama’s Nuclear Weapons Employment Policy”, **Arms Control Today**, Eylül 2013, https://armscontrol.org/act/2013_09/Falling-Short-of-Prague-Obamas-Nuclear-Weapons-Employment-Policy (29 Ağustos 2015).

B) Rusya Nükleer Kapasitesi ve Nükleer Doktrininin Evrimi

1- Rusya Nükleer Silahları ve Nükleer Politikası

Rusya, 29 Ağustos 1949 tarihinde ilk nükleer silahını Kazakistan'ın Semipalatinsk şehrinde denedikten sonra dünyanın ikinci nükleer devleti olmuştur. Günümüzde Rusya, Sovyetler Birliği'nin yasal mirasçısı olarak NPT Antlaşması çerçevesinde tanınan nükleer silahlara sahip beş devletten biridir. Soğuk Savaş dönemi silahlanma yarışı Sovyetler Birliği'nin de çok sayıda stratejik ve taktik nükleer silahı biriktirmesine yol açmıştır. Tahminlere göre Rusya 695 ± 120 metrik ton silah derecesinde yüksek zenginleştirilmiş uranyum ve yaklaşık 128 ± 8 metrik ton askeri amaçlarla kullanılan plütonyuma sahiptir²¹¹.

Rusya nükleer silahların yayılmasının önlenmesi anlaşmalarının ve rejimlerinin güçlü destekçisi olarak bilinmektedir. ABD ile yaptığı ikili silah denetimi anlaşmaları ve gerçekleştirdiği girişimler sayesinde, Rusya'nın nükleer deposu Mart 2013 tahminine göre Sovyetler Birliği dönemindeki 40000 savaş başlığı seviyesinden yaklaşık olarak 1400 savaş başlığına indirilmiştir²¹². Rusya, hassas nükleer teknolojilerin yayılmasını engellemek amacını taşıyan Nükleer Tedarikçiler Grubu ve Zangger Komitesi gibi ihracatı kontrol eden örgütlerin üyesidir.

Nükleer silahlar dışında Rusya, 10 nükleer santralde bulunan 33 nükleer enerji reaktörü ve çok sayıda tam nükleer yakıt çevrimi tesislerinden oluşan geniş sivil nükleer enerji altyapısına sahiptir²¹³.

²¹¹ **Global Fissile Material Report 2013**, International Panel on Fissile Materials, Ocak 2012, s. 10-11, <http://fissilematerials.org/library/gfmr13.pdf> (27 Haziran 2015).

²¹² Hans M. Kristensen, Robert S. Norris, "Russian Nuclear Forces, 2014", **Bulletin of the Atomic Scientists**, Cilt 70, Sayı 2, Mart 2014, s. 75, <http://bos.sagepub.com/content/70/2/75.full.pdf+html> (10 Haziran 2015).

²¹³ Nuclear Power in Russia, World Nuclear Association, Mart 2015, <http://www.world-nuclear.org/info/Country-Profiles/Countries-O-S/Russia--Nuclear-Power/> (1 Haziran 2015).

Güncel Yeni START Antlaşması bilgi paylaşımı verilerine göre Rusya 515 ICBM, SLBM ve ağır bombardıman uçağında konuşlandırılmış 1582 stratejik savaş başlığını elinde bulundurmaktadır²¹⁴. Antlaşma bir stratejik bombardımanı bir savaş başlığı olarak saydığı için Rusya operasyonel savaş başlığı sayısı büyük ihtimal daha yüksektir ki, örnek olarak Tu06 MS16 bombardıman uçağı 16'ya kadar savaş başlığını taşıyabilir. Hans Kristensen ve Robert Norris 2015 Rusya operasyonel savaş başlığı sayısını 1780 olarak tahmin etmişlerdir²¹⁵.

Ocak 2015 verilerine göre Rusya 1160 savaş başlığını taşıyabilen beş farklı tür 305 ICBM konuşlandırmaktadır²¹⁶. SSCB döneminden kalan R-36M2, UR-100NUTTH ve Topol gibi bir kaç ICBM adım adım kullanımdan kaldırılmakta olup bu sürecin 2022 yılına kadar bitmesi planlanmaktadır²¹⁷. Yerlerini hem silo bazlı hem yol mobil versiyonu olan Topol-M ve RS-24 Yars ICBM'ler almaktadır. Topol-M'nin yol mobil versiyonu MIRV füzeleri ile donatılmaktadır²¹⁸.

Rusya'nın deniz bazlı caydırıcı güçleri Rusya stratejik planlamasında füze kuvvetlerine kıyasla daha marjinal bir rol oynamaktadır. Ocak 2015 verilerine göre Rusya'nın aktif stratejik balistik füze denizaltı kuvvetleri Pasifik Filosuyla beraber Rybachiy'de bulunan üç Project 667BDR Kalmar (Delta III) denizaltısı, Kuzey Filosuyla beraber Yagelnaya koyunda bulunan 5 Project 667BDRM Delfin (Delta

²¹⁴ **Fact Sheet: New START Aggregate Numbers of Strategic Offensive Arms**, *op. cit.*

²¹⁵ Hans M. Kristensen, Robert S. Norris, "Russian Nuclear Forces, 2015", **Bulletin of the Atomic Scientists**, Cilt 71, Sayı 3, s. 84, <http://bos.sagepub.com/content/71/3/84.full.pdf+html> (10 Haziran 2015); bkz. Ek-III.

²¹⁶ Pavel Podvig, "Strategic Rocket Forces", **Russian Strategic Nuclear Forces Blog**, 15 Ocak 2015, <http://russianforces.org/missiles/> (18 Ağustos 2015).

²¹⁷ Hans M. Kristensen, Robert S. Norris, "Russian Nuclear Forces, 2014", *op. cit.*, s. 76.

²¹⁸ Podvig, *op. cit.*; Hans M. Kristensen, Robert S. Norris, "Russian Nuclear Forces, 2014", *op. cit.*, s. 76.

IV) denizaltısı ve Kuzey Filosunda bulunan yeni Project 995 Borey sınıfı denizaltısından ibarettir²¹⁹.

Delta III denizaltıları her biri üç savaş başlığını taşıyan 16 RSM-50 Stingray SLBM ile donatılmıştır²²⁰. Delta IV sınıf denizaltıları Rusya deniz kuvvetlerinin temelini oluşturan her biri 4 savaş başlığını taşıyan 16 RSM-54 Sineva SLBM ile donatılmıştır. Borey sınıfı SSBN her biri 6 savaş başlığını taşıyan 16 RSM-56 Bulava SLBM ile donatılacaktır. Bunların dışında Rusya Kuzey Filosuyla beraber LitsaGuba'da bulunan birkaç Typhoon sınıfı SSBN'e sahiptir. Bunlardan biri yeni Bulava füzeleri için deneme platformu olarak kullanılmaktadır²²¹.

Rusya üçlemesinin hava kuvvetleri ayağı Tu-160 Blackjack ve Tu-95MS iki tür bombardıman uçağını elinde bulundurmaktadır. Mart 2014 açık erişimli bilgi kaynağına göre Rusya 13 Tu-160 Blackjack, 29 Tu-95 MS&Bear H6s ve 30 Tu-95 MS16 Bear H16s olmak üzere toplam 72 stratejik bombardıman uçağına sahiptir²²². Daha güncel Ocak 2015 tahmini bu rakamı 66 bombardıman uçağı olarak açıklamıştır²²³. Gönderme araçları arasında KH-55 Kent havadan atılan seyir füzeleri (ALCM), KH-15 Kickback kısa menzilli saldırı füzeleri ve birçok nükleer güdümsüz bombası Rusya envanterinde bulunmaktadır²²⁴.

Rusya çok sayıda stratejik olmayan veya taktik nükleer silahlara sahip olup bu silahların sayısını ve tiplerini hiç bir zaman açıklamamıştır. 1991-1992 yılları Devlet Başkanı Nükleer Girişimi Rusya ve ABD'nin stratejik olmayan nükleer silah deposunda önemli azaltmalara neden olmasına rağmen iki ülkenin bilgi paylaşımını

²¹⁹ Pavel Podvig, "Strategic Fleet", **Russian Strategic Nuclear Forces Blog**, 25 Şubat 2015, <http://russianforces.org/navy/> (18 Ağustos 2015).

²²⁰ Hans M. Kristensen, Robert S. Norris, "Russian Nuclear Forces, 2014", **op. cit.**, s. 80.

²²¹ Podvig, **op. cit.**, 25 Şubat 2015.

²²² Hans M. Kristensen, Robert S. Norris, "Russian Nuclear Forces, 2014", **op. cit.**, s. 77.

²²³ Pavel Podvig, "Strategic aviation", **Russian Strategic Nuclear Forces Blog**, 8 Ocak 2015, <http://russianforces.org/aviation/> (29 Ağustos 2015).

²²⁴ Hans M. Kristensen, Robert S. Norris, "Russian Nuclear Forces, 2014", **op. cit.**, s. 81.

yapmalarını veya yapılan azaltmalarla ilgili doğrulama mekanizmasını geliştirmelerini gerektirmemiştir²²⁵.

Soğuk Savaş zamanında taktik nükleer silahları neredeyse tüm Sovyet Cumhuriyetlerinde konuşlandırılmıştır²²⁶. Devlet Başkanı Nükleer Girişimi başlatıldığında Rusya'nın stratejik olmayan silah sayısı 15000 ile 21700 arasında olduğu tahmin edilmiştir²²⁷. 2004 NPT Hazırlık Komitesi görüşmesinde Rusya temsilcisi Anatoly Antonov “ordu nükleer silahlarının yok edilmesi dışında” Rusya'nın stratejik olmayan nükleer silahların girişimlerini tamamladığını açıklamıştır²²⁸.

Rusya'nın stratejik olmayan nükleer silah deposuna ilişkin şeffaflığın eksikliği yüzünden silah sayıları tahminleri farklılık göstermektedir. Mart 2014 açık erişimli bilgi kaynağı stratejik olmayan gönderme sistemlerinde bulunan savaş başlığı sayısını 2000 olarak tahmin etmiştir. Bunların arasında taktik hava kuvvetlerine tahsis edilmiş 730 AS-4 havadan karaya atılan füze ve bomba, taktik deniz kuvvetlerine tahsis edilmiş ve seyir füzeleriyle gönderilen 700 savaş başlığı, anti-denizaltı silahı, anti-hava füzesi, torpido ve su bombası, hava, balistik füze ve

²²⁵ Hans M. Kristensen, “Non-Strategic Nuclear Weapons”, **Federation of American Scientists**, Special Report No 3, Mayıs 2012, https://fas.org/_docs/Non_Strategic_Nuclear_Weapons.pdf (18 Ağustos 2015).

²²⁶ Vladimir Belous, “Takticheskoye yadernoye oruzhiye v novykh geopoliticheskikh usloviyakh”, **Yadernyy Kontrol**, Sayı 14, Şubat 1996, s. 2, <http://www.pircenter.org/media/content/files/9/13464142660.pdf> (3 Eylül 2015).

²²⁷ Hans M. Kristensen, Robert S. Norris, “Nonstrategic Nuclear Weapons, 2012”, **Bulletin of the Atomic Scientists**, Cilt 65, Sayı 5, Eylül/Ekim 2012, s. 98, <http://bos.sagepub.com/content/68/5/96.full.pdf+html> (18 Ağustos 2015).

²²⁸ “Statement by H.E. Anatoly Antonov, Ambassador-at-Large, Head of Delegation of the Russian Federation at the Third Session of the Preparatory Committee for the 2005 Review Conference of the Parties to the Treaty on the Non-Proliferation of Nuclear Weapons”, 27 Nisan 2004, s. 3, <http://www.reachingcriticalwill.org/images/documents/Disarmament-fora/npt/prepcom04/russia27.pdf> (18 Ağustos 2015).

kıyı savunma kuvvetlerine tahsis edilmiş 430 savaş başlığı ve karadan atılan kısa menzilli balistik füzelerine tahsis edilmiş 170 savaş başlığı bulunmaktadır²²⁹.

Rusya’da 34 operasyonel reaktörü olan 10 nükleer santral faaliyet göstermektedir. Rosatom Devlet Enerji Kurumu ülkenin sivil, askeri, araştırma ve geliştirme ve nükleer buzkıran filosu dahil olmak üzere tüm nükleer varlıklarından sorumludur. Rusya’nın sivil nükleer programı Rosatom’un holdnig şirketi olan Atomenergoprom tarafından yürütülmektedir. Atomenergoprom’un yan kuruluşu olan Rosenergoatom ise Rusya’nın nükleer güç kompleksini yönetmektedir²³⁰. Rusya 11 RBMK-1000 reaktörü, 11 VVER-1000 reaktörü, 6 VVER-440 reaktörü, 4 EGP-6 reaktörü ve 1 BN-600 hızlı besleyici reaktörüne sahiptir²³¹.

Nükleer santrallerde üretilen enerji Rusya elektrik üretiminin % 18,57’sini karşılamaktadır²³². Rosatom bu rakamı 2025 yılına kadar % 25 oranında yükseltmeyi planlamaktadır²³³. Rusya ekonomik kalkınması ve Gazprom’un daha çok doğal gaz ihracatı yapma isteği ülkenin nükleer enerji talebinin artmasına neden olmaktadır²³⁴.

2- Soğuk Savaş Sonrası Rusya Nükleer Doktrini ve Caydırıcılık

Soğuk Savaşın sonunda Rusya nükleer silahlarının görevi olan ABD’yi caydırma önceliği bir gecede değişmiştir. ABD ve Rusya artık ortak olma hedeflerini

²²⁹ Hans M. Kristensen, Robert S. Norris, “Russian Nuclear Forces, 2014”, **op. cit.**, s. 77, 81-82

²³⁰ Rosatom Group, Rosatom, <http://www.rosatom.ru/en/about/enterprises/1b493900450dc47caa00aae0d43de87e> (3 Eylül 2015).

²³¹ Power Generation, Rosatom, http://www.rosatom.ru/en/areas_of_activity/nuclear_power_division/power_generation/ (3 Eylül 2015).

²³² Power Reactor Information System - Russian Federation, The International Atomic Energy Agency, 9 Mart 2015, <https://www.iaea.org/PRIS/CountryStatistics/CountryDetails.aspx?current=RU> (5 Eylül 2015).

²³³ Power Generation, **op. cit.**

²³⁴ Nuclear Power in Russia, **op. cit.**

ilan ettikleri için 1993’de yayınlanan ilk Rusya askeri doktrini geniş kapsamlı küresel savaşın ortaya çıkma riskini çok düşük bir olasılık olarak değerlendirmiştir²³⁵. 1993 Doktrini Sovyetler Birliği’nin “nükleer silahlara ilk başvuran taraf olmama” (no first use) politikasından vazgeçmesiyle biliniyor olsa da bu belge “nükleer silahlara hiçbir özel görevi vermeyip nükleer silahların karşılık vereceği herhangi bir tehlikeyi tanımlamamıştır”²³⁶. Dolayısıyla nükleer silahların rolü önemli ölçüde azalırken Rusya’nın nükleer silahlara olan güveni 1990’lı yılların başında en düşük seviyedeydi.

Nükleer silahların profili 1990’lı yılların ortalarında ilk NATO genişleme dalgası çerçevesinde yükselmeye başlamıştır²³⁷. NATO’nun Rusya sınırlarına doğru genişlemesi NATO’nun Rusya’ya karşı Soğuk Savaş zamanında olduğu gibi küresel ölçekte olmasa da daha sınırlı bir kuvvet kullanabileceği kaygısını ortaya çıkarmıştır. NATO’nun Rusya’ya karşı bir tehdit oluşturmadığına ve herhangi bir askeri harekette bulunmayacağına dair vaatleri Rusya’ya inandırıcı gelmeyip Rus yöneticiler NATO’nun yeni ortama göre yeteri kadar dönüşmediğini, hala Rusya için bir tehlike oluşturduğunu veya gelecekte bir tehlike oluşturabileceğini iddia etmiştir²³⁸.

Rusya konvansiyonel kuvvetlerinin gittikçe kötüleşmesi nedeniyle sınırlı konvansiyonel saldırının caydırılması Rusya için ciddi bir meydan okuma haline gelmiştir. Bu nedenle geniş çaplı konvansiyonel saldırının caydırılması Rusya’nın nükleer silahları için yeni bir görev haline geldikten sonra bu görevi destekleyecek

²³⁵ Nikolai Sokov, “The Evolving Role of Nuclear Weapons in Russia’s Security Policy”, ed. William C. Potter, Cristina Hansell, **Engaging China and Russia on Nuclear Disarmament**, CNS Occasional Paper 15, Nisan 2009, s. 76-77, <http://www.isn.ethz.ch/Digital-Library/Publications/Detail/?lang=en&id=98884> (8 Nisan 2015).

²³⁶ **Ibid.**, s. 77.

²³⁷ Mustafa Kibaroglu, “Rusya’nın Yeni Ulusal Güvenlik Konsepti ve Askeri Doktrini”, **Avrasya Dosyası – Rusya Özel**, Bahar 2001, Cilt 7, Sayı 1, s. 99-100.

²³⁸ Sokov, **op. cit.**, s. 77.

araçların geliştirilmesine girişilmiştir²³⁹. 1996’da eski Atom Enerjisi Bakanı Viktor Mikhailov düşük yükleri ve azaltılmış radyasyon emisyonu olan yeni nesil nükleer savaş başlıklarının geliştirilmesini önermiştir²⁴⁰.

1997 Milli Güvenlik Konsepti ve 1998’de Boris Yeltsin tarafından imzalanan birkaç kararname nükleer silahların rolünü “varoluşsal caydırıcılık” (existential deterrence) olarak değiştirip karşılıklı garantili imha stratejisini kaldırmıştır²⁴¹.

Rusya’nın modern nükleer doktrinin kökenleri 1999 Kosova savaşına dayanmaktadır. Bu savaş NATO’nun kuvvet kullanma konusunda çok az tereddüt ettiğini kanıtlamıştır. Ayrıca Kosova savaşı Rusya’nın BM Güvenlik Konseyi’ndeki veto hakkının ABD’yi veya NATO’yu kuvvet kullanmaktan engelleyemediğini de göstermiştir.

Nükleer silahların yeni rolü 2000 yılı Milli Güvenlik Konsepti’nde ve 2000 yılı Askeri Doktrininde biçimlendirilmiştir. Yeni yaklaşımın merkezinde saldırgan için daha yaygın olan “kabul edilemez” hasar kavramının yerine “önceden belirtilmiş” hasarı verebilme kabiliyetinde olması hükmü yer almıştır. Bu hüküm beklendiği çıkarların ötesinde saldırgana verilecek zararı arttırmak için nükleer silahların sınırlı kullanılmasına izin vermektedir²⁴².

2003 yılında Savunma Bakanlığının yayınlandığı ve “Beyaz Kâğıt” olarak bilinen “Rusya Federasyonu Silahlı Kuvvetlerinin Gelişmesi için Acil Görevler” raporu Rusya nükleer politikasının istikrara gittiğini işaret etmiştir. Bu belge nükleer silahların üstlendiği görevleri ve nükleer stratejisinin alacağı şekli onaylayıp

²³⁹ **Ibid.**, s.77.

²⁴⁰ Viktor Mikhailov, Aleksandr Chernyshov, “NATO’s Expansion and Russia’s Security”, **Vek**, 20 Eylül, 1996, s. 5.

²⁴¹ Sokov, **op. cit.**, s. 77-78.

²⁴² **Ibid.**, s. 78.

detaylandırmıştır²⁴³. Belgede önemli bir iddia geçmektedir: “ABD’nin nükleer silahlar politikasının geleceğiyle ilgili belirsizliğin bir unsuru şudur: Eğer ABD yeni, daha “kullanılır” nükleer silahı geliştirmesinde ilerlerse ve nükleer denemeleri yeniden başlatırsa... - o zaman Rusya’nın nükleer politikası değiştirilebilir ve Rusya aynı imkanlara ulaşmak için çaba gösterebilir”²⁴⁴.

2010 yılı Askeri doktrinin yayınlanması iki gecikmeyi yaşamıştır. Belgenin yayınlanmasından önce 2009’da çıkan yorumlarda Güvenlik Konseyi Sekreteri Nikolai Patrushev nükleer silahların sadece “yerel çatışmalar” için görev üstlenebileceğini ve böylece Rusya’nın nükleer silahları kullanma eşiğinin çarpıcı biçimde genişletebileceğini belirtmiştir. Fakat Patrushev’in bu yorumu yurt içinde tepki almıştır. Ayrıca ABD’nin politikaları Rusya’nın iç nükleer doktrin tartışmalarını etkilediği görülmektedir²⁴⁵. BM Silahsızlaştırma Araştırma Enstitüsü üyesi Pavel Podvig’in söylediği gibi “ABD’nin nükleer silahların yayılmasının önlenmesi, silahsızlaştırma ve azaltılmış nükleer silahlar güveni yenilenmiş taahhüdü yeni Rusya askeri doktrinini etkilemiştir”²⁴⁶. Bu gelişmelerin sonucu olarak Rusya’nın güvenlik politikasındaki nükleer silahların rolünü azaltan bir doktrini yayınlanmıştır. 2000 yılı doktrini Rusya “milli güvenliği için kritik durumlarda nükleer silahlara başvurmayı öngörürken” 2010 yılı doktrini ise “Rusya’nın varlığı tehlike altında olduğu durumlarda nükleer silahların kullanılmasına izin vermiştir”²⁴⁷.

²⁴³ Nikolai Sokov, “Russia’s Nuclear Doctrine”, **NTI Issue Brief**, Ağustos 2004, <http://www.nti.org/analysis/articles/russias-nuclear-doctrine/> (8 Nisan 2015).

²⁴⁴ **Ibid.**

²⁴⁵ Sokov, **op. cit.**, 2009, s. 84-85.

²⁴⁶ Pavel Podvig, “New Russian Military Doctrine”, **Russian Strategic Nuclear Forces**, 5 Şubat 2010, http://russianforces.org/blog/2010/02/new_russian_military_doctrine.shtml (29 Ağustos 2015).

²⁴⁷ Nikolai Sokov, “The New, 2010 Russian Military Doctrine: The Nuclear Angle”, **CNS**, 5 Şubat 2010, http://cns.miis.edu/stories/100205_russian_nuclear_doctrine.htm (3 Eylül 2015).

5 Şubat 2010 tarihinde Başkan Dmitry Medvedev tarafından onaylanmış “2020 yılına kadar Rusya Federasyonu’nun Askeri Doktrini”²⁴⁸ belgesinde konvansiyonel ve nükleer silahların kullanılmasını öngören geniş kapsamlı bir savaşın Rusya’ya karşı açılması çok az bir ihtimal olmasına rağmen askeri tehlikelerin arttığı alanların var olmasının özellikle altı çizilmiştir. Bunların arasında nükleer füze alanında küresel istikrarı ve güçlerin istikrarını çürüten stratejik füze savunma sistemlerinin kurulması ve konuşlandırılması, uzayın militarizasyonu, stratejik yüksek hassasiyetli silahların konuşlandırılması, kitle imha silahları, füzeler ile füze teknolojilerinin yayılması ve nükleer silahlar sahibi olan ülke sayısında artış gibi tehlikeler sayılmıştır²⁴⁹. Diğer tehlikeler sivil ve askeri otoritelerin çalışmasını engelleme, stratejik nükleer kuvvetler, füze erken uyarı sistemleri, uzay gözetlemesi, nükleer silah depo tesisleri, nükleer güç tesisleri, nükleer ve kimyasal sanayi tesisleri ve diğer potansiyel tehlikeli tesislerin faaliyetlerini bozma girişimlerini içermektedir²⁵⁰.

Askeri Doktrine göre konvansiyonel imkânların kullanılmasını öngören bir askeri çatışma (geniş kapsamlı savaş, bölgesel savaş) durumunda ve ulusun var olması tehlikede olduğunda nükleer silahlara ulaşılabilirlik bu çatışmanın nükleer silahlı çatışmaya dönüşmesine yol açabilmektedir²⁵¹. Bu nedenle nükleer silahlar, nükleer silahlı çatışmaları ve konvansiyonel silahların kullanılmasını öngören silahlı çatışmaları engelleyen önemli bir faktör olmaya devam edecektir. Doktrine göre Rusya’nın asıl görevi ise nükleer ve diğer tür askeri çatışmaların engellenmesidir. Rusya’nın silahlı çatışmaları caydırma ve engelleme anlamındaki esas görevi

²⁴⁸ Voyennaya Doktrina Rossiyskoy Federatsii, 5 Şubat 2010, <http://kremlin.ru/supplement/461> (3 Eylül 2015).

²⁴⁹ Sokov, **op. cit.**, 2010.

²⁵⁰ **Ibid.**

²⁵¹ Voyennaya Doktrina Rossiyskoy Federatsii, **op. cit.**

“stratejik istikrarı ve nükleer caydırıcılık kapasitesini yeterli bir düzeyde tutmayı” içermektedir. Askeri Doktrine göre ülkenin nükleer silahları kullanma şartı şöyledir: “Rusya Federasyonu kendine ve müttefiklerine karşı nükleer ve diğer kitle imha silahlarıyla yapılan saldırıya karşılık olarak veya Rusya Federasyonu’na karşı konvansiyonel silahlarla yapılan bir saldırı durumunda ve ülkenin var olması tehlikede olduğunda nükleer silahları kullanma hakkını saklı tutmaktadır”²⁵². Bu anlamda doktrin, stratejik nükleer kuvvetlerin savaş ve seferberlik hazır oluşunun ve tatbikatlarının yapısını ve durumunu, alt yapılarını, kumanda ve kontrol sistemlerini saldırgana önceden belirtilmiş hasarı verecek seviyede tutma görevini düzenlemektedir²⁵³. Diğer görevler arasında nükleer caydırıcılık potansiyelini belirtilmiş seviyede tutma ve stratejik nükleer kuvvetlere silahların, askeri ve özel teçhizatın en son sistemlerinin uygulanmasını sağlama görevleri vardır²⁵⁴.

Doktrin, silahların sınırlandırılması ve indirilmesi üzerinde uluslararası anlaşmalardan sapmalar sonucunda, sivil ve askeri komuta-kontrol sistemlerinin, füze erken uyarı ve uzay gözetlemesi sistemlerinin istikrarını sarsmayı ve stratejik nükleer kuvvetlerin, nükleer silah depolama tesislerinin, nükleer güç santrallerinin, nükleer ve kimyasal ve diğer tür tehlikeli tesislerin faaliyetlerini bozmayı amaçlayan hareketleri sonucunda Rusya ve müttefiklerinin askeri güvenliği üzerindeki olumsuz etkinin daha da ağırlaştırıldığıнын altını çizmektedir. Bu doğrultuda doktrinde “ulusal savunmayı güçlendirme bağlamında yakın gelecek için temel görevin stratejik nükleer kuvvetlerin kapasitesini koruyacak Rusya Silahlı Kuvvetlerinin yeni imajına geçiş yapmak” olduğu belirtilmiştir²⁵⁵.

²⁵² Ibid.

²⁵³ Sokov, **op. cit.**, 2010.

²⁵⁴ “Voyennaya Doktrina Rossiyskoy Federatsii”, **op. cit.**

²⁵⁵ Ibid.

Aralık 2014'te Başkan Vladimir Putin yeni askeri doktrini kabul etmesine rağmen bu doktrin Rusya'nın milli güvenlik stratejisinde nükleer silahların rolüne hiç bir değişiklik getirmemiştir²⁵⁶.

Sonuç olarak, küresel siyasi ortamın gelişimi, nükleer devletler arasındaki ilişkilerde meydana gelen işbirliğine dönük değişimler ve uluslararası güvenliğin güçlenmesi göz önünde tutulursa ülkelerin askeri doktrinlerinin de buna göre değişim göstermesi beklenmektedir. Buna rağmen ABD ve Rusya'nın nükleer politikalarına dair belgelerde caydırıcılık ilkesi benimsenmeye devam etmektedir.

²⁵⁶ Dmitri Trenin, "2014: Russia's New Military Doctrine Tells It All", **Carnegie Moscow Center**, 29 Aralık 2014, <http://carnegie.ru/eurasiaoutlook/?fa=57607> (3 Eylül 2015).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ABD-RUSYA NÜKLEER İŞBİRLİĞİ

A) Nükleer Güvenlik Alanında İşbirliği

1- ABD ve Rusya'nın Nükleer Silahların Yayılmasının Önlenmesi Alanında İşbirliği

ABD ve Rusya'nın, nükleer silahları, Rusya ve diğer Sovyet ülkelerinde bulunan bölünebilir maddeleri ve ilgili tesisleri korumak amacıyla başlatılan işbirliği 20 seneden fazla devam etmektedir. 1991 yılının sonunda ABD Senatörleri Sam Nunn ve Richard Lugar, yıllar boyunca binlerce nükleer savaş başlığı ve gönderme aracını yok edip silahların yapılması için kullanılabilir tonlarca malzeme ve binlerce nükleer tesisin güvenliğini sağlayan Ortak Tehdit Azaltma Programını²⁵⁷ başlatmışlardır. Program kapsamında fiziksel koruma sistemleri, malzeme kontrol ve hesaplama önlemleri, güvensizlik olaylarını ve nükleer kaçakçılığı algılama ve onlara karşılık verme kabiliyetlerini geliştirmeye yönelik birçok ikili ve çok taraflı programlar yürütülmüştür²⁵⁸. Sonuç olarak, CTR programının yürürlüğe girmesinden 20 sene sonra eski Sovyet cumhuriyetlerinin topraklarında nükleer güvenlik tehditleri ciddi anlamda azalmıştır.

ABD ile Rusya arasındaki işbirliği ile ikili ve çok taraflı ortak çabaların doğası evrim geçirmiş ve bu işbirliği artık sadece karşılıklı mali ve teknik yardımdan

²⁵⁷ The Cooperative Threat Reduction Program, bundan sonra **CTR**; Justin Bresolin, "Fact Sheet: The Nunn-Lugar Cooperative Threat Reduction Program", **The Center For Arms Control and Non-proliferation**, 2014, <http://armscontrolcenter.org/fact-sheet-the-nunn-lugar-cooperative-threat-reduction-program/> (26.10.2015); Office of Cooperation Threat Reduction, U.S. Department of State, <http://www.state.gov/t/isn/offices/c55411.htm> (26.10.2015).

²⁵⁸ Mustafa Kibaroglu, "Kitle İmha Silahlarının Gelişim Süreci, Yayılmasının Önlenmesine İlişkin Yapılan Çalışmalar ve Geleceğin Güvenlik Tehditleri", **2023 Dergisi**, Kasım 2002, s. 22-23.

ibaret olmaktan çıkmıştır. Ortakça gerçekleştirilen programlar kaynak, uzmanlık ve teknolojinin eşit paylaşımına dayanan gerçek bir işbirliğine dönüşmüştür²⁵⁹.

Başlangıçta programların çoğu, Sovyetler Birliği'nin dağılmasına tepki olup nükleer silahların azaltılması anlaşmalarının yerine getirilmesi ve eski Sovyet cumhuriyetlerini etkileyen derin siyasi ve ekonomik kriz sırasında nükleer malzemeleri ve tesisleri güvende tutma önlemlerinin alınması ihtiyacıyla ilgiliydi. İlk ve en acil ihtiyaç, nükleer silahları eski Sovyet cumhuriyetlerinden (Beyaz Rusya, Kazakistan ve Ukrayna) Rusya'ya taşıma ve Rusya topraklarında bu silahların söküleceği tesislere nakliyesi sırasında alınacak emniyet ve güvenlik önlemlerini güçlendirmektir. Nükleer malzemelerin ve nükleer tesislerin güvenliğini garantiye almak için ortak bir çabanın gerektiği sonradan anlaşılmıştır. Pek çok ortak program nükleer malzemelerin ihracat ve sınır kontrolü, fiziksel korunması ve hesap tutulması gibi önlemleri kapsamıştır²⁶⁰.

Bununla birlikte, iki ülkenin güvenlik odaklı işbirliği yalnızca Rusya'da acil nükleer güvenlik sorunlarının çözülmesi gibi tek bir amaçla sınırlandırılmamış, bunun aksine işbirliğinin etkileri daha ileriye gitmiştir. İki ülke nükleer alanda karşılıklı güveni artırmış ve Soğuk Savaş sırasında Moskova ve Washington arasında olan şüphelerin bir ölçüde üstesinden gelmiştir. Hem devlet uzmanları ve memurları hem de nükleer endüstriler ve nükleer bilim adamları arasında düzenli temaslar kurulmuştur²⁶¹. Ayrıca, iki ülkenin nükleer güvenlik teknolojileri ve yöntemleri geliştirilmiş ve ticari işbirliğinin temelleri atılmıştır. Son olarak ise, diğer ülkelerin

²⁵⁹ Anton Khlopkov, Elena Sokova, "U.S.-Russian Partnership for Advancing a Nuclear Security Agenda", *CNS*, 2012, s. 4, http://cns.miis.edu/opapers/pdfs/120705_us_russia_nuclear_security_partnership.pdf (26.10. 2015).

²⁶⁰ Salih Özgür, "Soğuk Savaş ve Sonrası Dönemde Kitle İmha Silahları ve Silahsızlanma Çabaları", **Yüksek Lisans Tezi**, Süleyman Demirel Üniversitesi, Isparta, 2006, s. 48-49.

²⁶¹ Khopkov, **op. cit.**, s. 4-5.

mali kaynakları ve nükleer endüstrileri korunmuş ve bu ülkeler nükleer güvenlik alanında çeşitli uluslararası güvenlik projelerine (Kananaskis'te başlatılmış G8 Küresel İşbirliği gibi) dahil edilmiştir²⁶².

Rusya ve ABD arasında nükleer işbirliği 1990'da Rusya'ya yapılan yardımla başlayarak 2010'da sistemleştirilmiş ticari işbirliğine dönüşmüştür. 1992'den itibaren ABD-Rusya nükleer işbirliğinin merkezi yasal çerçevesini Silahların Güvenli ve Emniyetli Taşınması, Depolanması ve Yok Edilmesi ve Silahların Yayılmasının Önlenmesi Antlaşması²⁶³ oluşturmuştur. ABD-Rusya 123 Anlaşması²⁶⁴ olarak bilinen ve Ocak 2011'de yürürlüğe giren Nükleer Enerjinin Barışçıl Amaçla Kullanılmasına Dair İşbirliği Antlaşması²⁶⁵ iki ülke arasındaki işbirliğini tanımlamaktadır. 1991 yılı Sovyet Nükleer Tehdit Azaltılma Yasası Rusya'da nükleer güvenliği güçlendirmek amacıyla gerçekleştirilen öncelikli projelerin finansmanı için 400 milyon dolar sağlamıştır²⁶⁶. 2011'de Rusya Rosatom nükleer kurumu ve ABD enerji şirketleri 6 milyar dolar değerindeki ticari kontratları imzalamıştır²⁶⁷. Tüm bu gelişmeler ise iki ülke arasındaki nükleer malzemelerin

²⁶² Khopkov, **op. cit.**, s. 5.

²⁶³ "The Agreement Concerning the Safe and Secure Transportation, Storage and Destruction of Weapons and the Prevention of Weapons Proliferation", <http://www.state.gov/documents/organization/129818.pdf> (26.10. 2015).

²⁶⁴ 123, 1954 yılı ABD Atom Enerjisi Yasası'nda diğer ülkelerle uluslararası işbirliğini düzenleyen bölüm numarasıdır. Bu nedenle ABD'nin sivil nükleer enerji alanında diğer ülkelerle imzalanan anlaşmalar "123 Antlaşması" olarak adlandırılmaktadır, Anton Khlopkov, "US-Russian 123 Agreement Enters into Force: What Next?", **Global Affairs**, Sayı 6, 2010, s. 1, <http://ceness-russia.org/data/doc/US-Russian-123-Agreement-Enters-Into-Force-What-Next.pdf> (18.12.2015).

²⁶⁵ "The Agreement for Cooperation in the Field of Peaceful Uses of Nuclear Energy", <http://www.state.gov/documents/organization/160815.pdf> (26.10.2015).

²⁶⁶ Richard Weitz, "Russian-US Cooperative Threat Reduction Beyond Nunn-Lugar and Ukraine", **Arms Control Today**, 2 Temmuz 2014, https://www.armscontrol.org/act/2014_0708/Features/Russian-US-Cooperative-Threat-Reduction-Beyond-Nunn-Lugar-and-Ukraine (26.10. 2015).

²⁶⁷ "Tekhsnabeksport 2011 Godu Ojidayet Rekordnuyu Eksportnuyu Virochku", **RIA Novosti**, 7 Kasım 2011, <http://ria.ru/eco/20111107/483095831.html> (26.10.2015).

yayılmasının önlenmesi sorunlarına yönelik sürdürülebilir işbirliğinin kurulması için elverişli bir ortam oluşturmuştur.

Nükleer terörizmi önlemek amacıyla ABD ve Rusya tarafından geniş çaplı ve oldukça verimli faaliyetler Ortak Tehdit Azaltma Şemsiyesi Anlaşması çerçevesinde gerçekleştirilmiştir. Bu anlaşma kapsamında, ABD ve Rusya eski Sovyet cumhuriyetlerinde bölünebilir maddeleri korumak, eskimiş ve tehlikeli plütonyum üretim reaktörlerini fosil yakıt santralleriyle değiştirmek ve limanlarda, havaalanlarında ve sınırlarda nükleer maddelerin kaçakçılığını tespit etmek amacıyla radyasyon dedektörlerini yerleştirmek için beraber çalışmışlardır²⁶⁸. Ortak Tehdit Azaltma Şemsiyesi Anlaşması'nın süresi Haziran 2013 yılında dolduktan sonra anlaşma, Rusya'da daha dar bir boyutu olan ama nükleer güvenliği güçlendirmek için üçüncü ülkelere yardım etmeye fırsat veren bir anlaşma ile değiştirilmiştir²⁶⁹.

1993'te Rusya sivil tesislerinde bölünebilir maddelerin hırsızlığını önlemek amacıyla ortak Malzeme Koruma, Kontrol ve Hesap programı başlatılmıştır. Bu programın amacı nükleer malzemelerin üretim ve depolama tesislerinde hırsızlığını önlemek olduğu için program “birinci savunma hattı” olarak bilinmektedir. Program sayesinde ABD Milli Nükleer Güvenlik İdaresi neredeyse tüm Rus nükleer araştırma, depolama ve üretim tesislerinde güvenliği geliştirmiştir²⁷⁰.

27 Mayıs 2004 tarihinde ABD ve Rusya arasında imzalanan Rusya Yapımı Araştırma Reaktör Nükleer Yakıtının Rusya Federasyonu'na Devredilmesi İşbirliği Antlaşması²⁷¹ yüksek zenginleştirilmiş uranyumlu reaktörleri az zenginleştirilmiş

²⁶⁸ Bresolin, **op. cit.**

²⁶⁹ Weitz, **op. cit.**

²⁷⁰ **Ibid.**

²⁷¹ “Agreement Between the Government of the United States of America and the Government of Russian Federation Cooperation for the Transfer of Russian-produced Research Reactor Nuclear Fuel to the Russian Federation”, <http://fas.org/irp/world/russia/fuel-2004.pdf> (26.10.2015).

uranyum ile doldurma, taze ve kullanılmış yakıtı güvenli depolara geri gönderme alanında iki ülkenin işbirliğini düzenlemiştir. ABD ve Rusya bölünebilir madde stoklarını azaltmaya yönelik devam edecek diyalogunu da kurmuşlardır. CTR programı altında Rusya nükleer silah ve madde depolama sitelerinde fiziksel güvenliğin artırılma faaliyetleri kapsamında Amerikan ve Rus nükleer güvenlik uzmanları bu konudaki tecrübelerini paylaşarak bir takım uygulamaları düzenlemişlerdir. Bunun dışında iki ülke nükleer güvenlik düzenlemelerini güçlendirmek, uygun personel yetiştirmek ve nükleer güvenlik kültürünü güçlendirmek için de ortak programlar başlatmışlardır²⁷². Bu tür çabaları tüm dünyaya yaymak için ABD Dünya Nükleer Güvenlik Enstitüsü'nün²⁷³ kurulmasına destek vermiştir. Bu enstitü nükleer ve radyoaktif maddelerin ve tesislerin fiziksel korunması ile ilgili en iyi uygulamaları ülkeler arasında paylaşmak amacıyla kurulmuştur.

18 Haziran 2012'de Obama ve Putin'in G-20 Meksika Zirvesinde “nükleer güvenliği geliştirmek, nükleer kaçakçılığı önlemek ve nükleer terörizmle mücadele etmek için ikili çabalarını artıracaklarına” dair verdikleri sözler nükleer güvenliğin iki ülkenin gündeminde en önemli önceliklerden biri olduğunu göstermektedir²⁷⁴.

ABD ve Rusya işbirliği çabalarının gözle görülür başarıları arasında; Rusya'da sınır radyasyon kontrolünün geliştirilmesi, Rusya'da nükleer güvenlik alanında uzman yetiştirme sisteminin oluşturulması, yüksek zenginleştirilmiş uranyum yakıtlı reaktörlerin az zenginleştirilmiş uranyuma dönüştürülmesi ve

²⁷² Michael Jazinski, “The Security and Safety of Russia's Nuclear Weapons”, **Nuclear Threat Initiative**, 1 Nisan 2001,

<http://www.nti.org/analysis/articles/security-and-safety-russias-nuclear-weapons/> (26.10.2015).

²⁷³ The World Institute for Nuclear Security, <https://www.wins.org/> (26.10.2015).

²⁷⁴ “Joint Statement by the President of the United States of America Barack Obama and the President of the Russian Federation Vladimir Putin”, The White House, 18 Haziran 2012, <http://www.whitehouse.gov/the-press-office/2012/06/18/joint-statement-president-united-states-america-barack-obama-and-preside> (26.10.2015).

üçüncü ülkelerde bulunan Sovyet yapımı reaktörlerin yüksek oranda zenginleştirilmiş uranyum yakıtının Rusya'ya iade edilmesi bulunmaktadır²⁷⁵.

Rusya Federal Gümrük Örgütü ve ABD Enerji Bakanlığı arasındaki İkinci Savunma Hattı programı kapsamında 383 sınır geçişi radyasyon algılama sistemleriyle donatılmıştır²⁷⁶. Bu sistemler yolcuları, bagajları, uluslararası postaları, arabaları, kamyonları ve demir yolu vagonlarını tarayarak bölünebilir ve radyoaktif maddelerin illegal hareketlerini engelleyen “Yantar monitörleri” üzerine kurulmuştur²⁷⁷.

İkinci Savunma Hattı programının pek çok önemli özelliği bulunmaktadır. Bunlardan biri, program kapsamında yerel teknolojilerin kullanılmasıdır. Bu program 1995-1996 yıllarında Rusya Gümrük Örgütü ile kontrat üzerinde yapılmış ve ABD standartları tarafından onaylanmış Rusya yapımı teknolojilere ve ekipmanlara dayanmaktadır²⁷⁸.

Bir diğer özellik ise, tüm program boyunca sağlanan %100 finansmandır. ABD 124 tesis için, Rusya 123 tesis için finansman sağlamıştır. 136 tesis ise iki ülkenin ortak finansmanı tarafından sağlanmaktadır²⁷⁹.

Programın öngördüğü açık çıkış stratejisi de önemli bir husustur. Tanımlanmış çıkış stratejisi, ikili işbirliğinin başarılarını daha sürdürülebilir hale

²⁷⁵ Khlopkov, **op.cit.**, 2012, s. 9.

²⁷⁶ The Second Line of Defence; “Ob itogah sotrudnichestva v ramkah programmi “Vroraya liniya zaschiti” po osnascheniyu punktov propuska apparaturoy radiatsionnogo kontrolya”, Rusya Federal Gümrük Hizmeti, 2011, http://customs.ru/index.php?option=com_content&view=article&id=14909:-l-r-&catid=40:2011-01-24-15-02-45 (26.10.2015).

²⁷⁷ **Ibid.**

²⁷⁸ Khlopkov, **op.cit.**, 2012, s. 10.

²⁷⁹ **Ibid.**

getirip ABD'nin programa harcadığı kaynakların ABD finansmanının bitmesi durumunda bile maddi kazanımın devam etmesini garanti altına almaktadır²⁸⁰.

Program sadece Rusya için değil, ABD'nin nükleer güvenliği açısından da çok önemlidir. ABD şirketleri Rus uzmanları ile işbirliği yaparak ve kendi teknolojilerini geliştirerek radyasyon monitörlerini yapma imkanını yakalamıştır. Bunun yanında, üçüncü ülkelerin çıkarları da karşılanmaktadır. Program boyunca geliştirilen teknolojiler ABD ve UAEA'nin çeşitli projelerinde diğer ülkelerde kullanılmıştır. Rusya yapımı radyasyon dedektörleri Arnavutluk, Ermenistan, Mısır, Ürdün, Kazakistan, Lübnan, Katar, Sırbistan, Güney Afrika, Ukrayna, Özbekistan ve Vietnam sınır geçişlerinde kurulmuştur²⁸¹.

Programın bir başka özelliği ise güvenlik uzmanları için eğitim ve staj sisteminin oluşturulmasıdır. Eğitim ve staj yapısı ve programları Rusya'da Milli Nükleer Araştırma Üniversitesi ve şubelerinde, Obninsk eğitim tesislerinde ve Gümrük Akademisinin bölgesel şubelerinde geliştirilmiştir. Programlar arasında yer alan Milli Nükleer Araştırma Üniversitesi Malzeme Koruma, Kontrol ve Hesaplama yüksek lisans programı Rusya Atom Enerjisi Bakanlığı (bugün Rosatom Devlet Nükleer İşbirliği olarak bilinen) ve ABD Enerji Bakanlığı ortaklığı sayesinde geliştirilmiştir. 1999-2011 yılları arasında programdan 170 öğrenci mezun olmuştur²⁸². Milli Nükleer Araştırma Üniversitesi tecrübesi üzerinde Tomsk Politeknik Üniversitesinde ve Sevastopol Nükleer Enerji ve Sanayi Milli Üniversitesinde (Ukrayna) kardeş programlar başlatılmıştır²⁸³. 2006'dan beri Milli Nükleer Araştırma Üniversitesi Teksas A&M Üniversitesi ile beraber nükleer

²⁸⁰ Ibid.

²⁸¹ Ibid.

²⁸² Ibid., s. 10-11.

²⁸³ Ibid., s. 10-11.

silahların yayılmasının önlenmesi ve uluslararası güvenlik yüksek lisans programını yürütmektedir. Rusya nükleer sanayinden yüzlerce uzman Özel Staj Merkezinde ve Rusya Metodoloji ve Staj Merkezinde (Obninsk) ABD-Rusya işbirliği kapsamında staj kurslarına katılmıştır. Bu merkezler Rus uzmanlarına eğitim vermekle beraber yabancı uzmanlara da staj imkanı sunmaktadır. Örneğin, Pakistan Atom Enerjisi Komisyonu üyeleri Malzeme Koruma, Kontrol ve Hesaplama yüksek lisans programını kendi ülkesinde başlatmak için ve Rusya'nın akademik ve profesyonel programlarından uzmanlık kazanmak için ilgi göstermiştir²⁸⁴.

İkinci Savunma Hattı programı reaktörlerin dönüşümü ve yüksek oranda zenginleştirilmiş uranyumun geri gönderilmesi çalışmalarını da kapsamaktadır. Rusya, Araştırma Reaktör Yakıtının Geri Gönderilmesi²⁸⁵ programına dâhil olmakla beraber, 2004'te ABD Küresel Tehdit Azaltma Programı ve 2005'te Bratislava Girişimi yüksek zenginleştirilmiş uranyum yakıtının nakli ve araştırma reaktörlerinin düşük zenginleştirilmiş uranyuma dönüştürülmesi çabalarını güçlendirmiştir.

2012 yılında ABD ve Rusya'nın UAEA'nin katılımıyla yürüttüğü program 604 kg taze yüksek zenginleştirilmiş uranyum yakıtının ve 986.7 kg ışınlanmış yüksek zenginleştirilmiş uranyum yakıtının Rusya'ya geri gönderilmesiyle sonuçlanmıştır²⁸⁶. Bulgaristan, Letonya, Libya, Sırbistan, Romanya ve Ukrayna'dan yüksek zenginleştirilmiş uranyum yakıtının tamamı taşınmıştır. 2016 yılı ilk çeyreğine kadar Çek Cumhuriyeti, Kazakistan, Polonya, Özbekistan ve Vietnam'dan

²⁸⁴ **Ibid.**, s. 11.

²⁸⁵ The Russian Research Reactor Fuel Return Programme; Anton Khlopkov, Dmitry Konukhov, "RRRFR Program: Contribution to Nuclear Nonproliferation and Russian-U.S. Relations", **Center for Energy and Security Studies**, 2014, s. 1-3, http://ceness-russia.org/data/doc/14-03-20_RRRFR_Article_ENG.pdf (29.10.2016).

²⁸⁶ Khlopkov, **op. cit.**, 2012, s. 10-11.

ışınlanmış yakıt taşınması devam edecektir²⁸⁷. Güney Doğu Asya’da ilk ABD-Rusya nükleer güvenlik projesi Vietnam’da bulunan Dalat Nükleer Araştırma Enstitüsü’nde IVV-9 reaktör yakıtının düşük zenginleştirilmiş uranyuma dönüştürülmesini kapsamaktadır²⁸⁸. Rusya Dışişleri Bakan Yardımcısı Sergey Ryabkov ve Nükleer Yakıtın Geri Gönderilmesi programının başkanı Igor Bolshinsky programın Rusya-ABD nükleer işbirliği alanında çok önemli bir imkân olduğunu söylemişlerdir²⁸⁹.

Sonuç olarak, ABD ile Rusya arasında nükleer silahların önlenmesi alanında yürütülen işbirliği sayesinde nükleer alanda karşılıklı güven artmış, iki devletin uzmanları ve bilim adamları arasında düzenli temaslar kurulmuş ve nükleer güvenlik teknolojileri güçlendirilmiştir. Tüm bunlar ise Rusya’nın nükleer güvenliği için sürdürülebilir gelişmeye yol açmış, ABD ve tüm dünyanın nükleer güvenliğine de katkı sağlamıştır.

2- ABD ve Rusya’nın Nükleer Terörizmle Mücadele Alanında İşbirliği

Nükleer terörist saldırıların önlenmesine ve nükleer maddelerin korunmasına yönelik çalışmalar özellikle, nükleer maddeleri ve silahları üreten ülkeler arasında uluslararası işbirliği gerektirmektedir. Dünyanın en büyük nükleer güçleri olan ABD ve Rusya, nükleer malzemeleri ve tesisleri korumakta geniş tecrübeye ve imkânlara sahip olup bu tür malzeme ve tesislerin teröristlerin ele geçirilmesini önlemeye

²⁸⁷ Khlopkov, **op. cit.**, 2012, s. 10-11.

²⁸⁸ **Ibid.**, s. 11-12.

²⁸⁹ Igor Bolshinsky, “Russian-U.S. Program of Repatriation of Irradiated Nuclear Fuel is Unique,” **Safety of Nuclear Technologies and the Environment**, Sayı 1, 2011, s. 17, <http://www.atomic-energy.ru/store/21522> (29.10.2015).

yönelik olarak uluslararası düzeyde özel çaba sarf emektedir. ABD ile Rusya'nın ulusal çıkarları kapsamında önemli bir yerde bulunan nükleer güvenlik konusundaki yakınlaşmanın derinliği, bu alandaki ikili işbirliğinin yirmi seneden fazla bir süre boyunca kesintisiz olarak devam etmesinden anlaşılabılır. İki ülke ilişkileri zor zamanlar geçirdiklerinde bile Ağustos 2008'de Gürcistan savaşı sonrası döneminde olduğu gibi nükleer alanda bu işbirliği hiç duraklamamıştır²⁹⁰.

Rusya ve ABD nükleer terörizmi önlemek için yakın ve güven dolu ortaklığı oluşturmaya yönelik güçlü teşviklere sahip olarak hem yurt içinde hem diğer ülkelerle ortaklığında bölünebilir maddelerin korunması alanında büyük bir ilerleme kaydetmişlerdir²⁹¹.

İki ülke arasında nükleer terörizmin önlenmesi alanında yapılan işbirliğinin siyasi ve hukuki temeli ikili ve çok taraflı anlaşmalar, çok taraflı ortaklık girişimleri, BM Güvenlik Konseyi kararları ve iki ülkenin ulusal mevzuat ve politikalarına dayanmaktadır.

Bu uluslararası anlaşmalardan en önemlileri Nükleer Silahların Önlenmesi Antlaşması, Nükleer Malzemelerin Fiziksel Korunmasına ilişkin Sözleşme²⁹² ve Nükleer Terörizm Eylemlerinin Önlenmesine dair Uluslararası Sözleşmedir²⁹³. UAEA nükleer güvenlik rejiminin düzenlenmesinde son derece önemli bir rol oynamaktadır. Ajans tavsiyeleri ve standartları oluşturmakta, nükleer güvenlik önlemlerini gözden geçirmekte, bağışçı ülkelerin çabalarını iyileştirmek ve koordine etmek için çözüm üretmekte, yardıma ihtiyacı olan ülkelerin taleplerini karşılamakta,

²⁹⁰ **Steps to Prevent Nuclear Terrorism: Recommendations Based on the U.S.-Russia Joint Threat Assessment**, Belfer Center for Science and International Affairs, Eylül 2013, s. 3, <http://belfercenter.ksg.harvard.edu/files/JTA%20eng%20web2.pdf> (1.11.2015).

²⁹¹ **Ibid.**, s. 4.

²⁹² "The Convention on the Physical Protection of Nuclear Materials", IAEA, <http://www.iaea.org/Publications/Documents/Conventions/cppnm.html> (1.11.2015).

²⁹³ "The International Convention for the Suppression of Acts of Nuclear Terrorism", UN Documents, <http://www.un-documents.net/icsant.htm> (1.11.2015).

ayrıca eğitim ve seminerler yürütmektedir²⁹⁴. Temmuz 2013'te gerçekleşen UAEA Nükleer Güvenlik Görüşmesi nükleer güvenlik sorunlarının uluslararası düzeyde görüşülmesi için önemli bir platform sağlamıştır²⁹⁵. ABD, Rusya ve diğer ülkeler UAEA Nükleer Güvenlik Fonu'na gönüllü katkılarda bulunmakta, nükleer güvenlik önlemleri ve eğitim atölyelerinin gelişimi için uzmanları yetiştirmektedir²⁹⁶.

Çok taraflı siyasi çerçevede uluslararası mekanizmalar nükleer terörizmi önlemeye yönelik uluslararası çabaları oluşturmakta ve güçlendirmektedir. Bu çabalar 2010, 2012 ve 2014 Nükleer Güvenlik Zirveleri²⁹⁷, Nükleer Silahların Yayılmasına Karşı Güvenlik Girişimi²⁹⁸, Nükleer Terörizmle Mücadele için Küresel Girişim²⁹⁹, Mali Eylem Görev Gücü İşbirliği³⁰⁰ ve Interpol'un düzenlediği hukuki yaptırım çabalarından oluşmaktadır.

Nükleer silahların yayılmasını kontrol eden esas resmi olan NPT Antlaşması nükleer terörizmin önlenmesi veya nükleer silahlar ve maddelerin güvenliğinin etkili biçimde garanti altına alınmasına odaklanan hiçbir özel hüküm içermemektedir³⁰¹.

Nükleer Malzemelerin Fiziksel Korunmasına ilişkin Sözleşme 8 Şubat 1987 tarihinde yürürlüğe girmiştir. O tarihten itibaren 145 ülke bu bağlayıcı sözleşmeye

²⁹⁴ Sadık Rıdvan Karluk, **Uluslararası Ekonomik, Mali ve Siyasal Kuruluşlar**, Turhan Kitabevi, Ankara, 1998, s. 138.

²⁹⁵ "International Conference on Nuclear Security: Enhancing Global Efforts" adlı konferansı 1-5 Temmuz 2013 tarihlerinde Vienna'da gerçekleşmişti, ayrıca bkz: <http://www-pub.iaea.org/iaea meetings/43046/International-Conference-on-Nuclear-Security-Enhancing-Global-Efforts> (1.11.2015).

²⁹⁶ "Steps to Prevent Nuclear Terrorism: Recommendations Based on the U.S.-Russia Joint Threat Assessment", **op. cit.**, s. 7.

²⁹⁷ "Nuclear Security Summit" Zirvesi 12-13 Nisan 2010 tarihinde Washington'da, 26-27 Mart 2012 tarihinde Seul'da, 24-25 Mart 2014 tarihinde gerçekleşmiştir, ayrıca bkz: Kelsey Davenport, "Nuclear Security Summit at a Glance", **Arms Control Association**, 2014, <https://www.armscontrol.org/factsheets/NuclearSecuritySummit> (1.11.2015).

²⁹⁸ The Proliferation Security Initiative, <http://www.psi-online.info/> (1.11.2015).

²⁹⁹ The Global Initiative to Combat Nuclear Terrorism, <http://www.gicnt.org/> (1.11.2015).

³⁰⁰ The Financial Action Task Force, <http://www.fatf-gafi.org/> (1.11.2015).

³⁰¹ Mehmet Akça, "Terörizm Dosyası: VI. Terörizmin Uluslararası Hukuk Düzleminde Ele Alınışı", **Akademik Perspektif**, 2013, <http://akademikperspektif.com/2013/12/30/terorizm-dosyasi-vi-terorizmin-uluslararasi-hukuk-duzleminde-ele-alinisi/> (1.11.2015).

katılmıştır. Sözleşme uluslararası ulaşımda nükleer maddelerin güvenliği için asgari standartları belirlemekte, nükleer malzemelerin çalınması durumunda taraflara işbirliği çağrısı yapmakta, tarafların iç hukuklarının nükleer hırsızlık ve terörizm suçlarına ilişkin uygun cezaları koymalarını gerektirmekte ve tüm taraflara topraklarında ele geçirebilecekleri bu tür suçluları dava etme hakkını vermektedir³⁰². 2005'te sözleşmeye yapılan düzeltme ülkeler içerisinde nükleer maddelerin depolanması, kullanılması ve taşınmasına ilişkin sözleşmenin kapsamını genişletmiştir. Aynı zamanda bu düzeltme sabotaja karşı nükleer maddelerin ve nükleer tesislerin korunması tedbirlerini geliştirmiş, işbirliği imkanlarını genişletmiş, fiziksel koruma için amaçları ve temel ilkeleri belirlemiştir³⁰³.

2005'te BM Genel Kurulu Nükleer Terörizm Eylemlerinin Önlenmesine dair Uluslararası Sözleşme'yi kabul etmiştir. Uluslararası hukuku güçlendirmek amacıyla Rusya tarafından önerilen ve terörizm tehditleriyle mücadele için düşünülen bu sözleşme kitle imha silahlarıyla yapılan terörist saldırılarını önlemeyi amaçlayan ilk BM sözleşmesidir. Sözleşme nükleer terörizm eylemlerinin araştırılması alanında uluslararası işbirliğini yönetmektedir. Sözleşme aynı zamanda bu tür eylemlere dâhil olanları cezalandırmayı gerektirmektedir. Sözleşme, sadece nükleer ve radyoaktif maddelerin kullanımıyla yapılan terörist eylemlerin önlenmesi, araştırılması ve onlarla mücadele etmeyi içermektedir³⁰⁴.

BM Genel Kurulu 1373 Sayılı Kararı 28 Eylül 2001 tarihinde kabul edilmiştir. Söz konusu kararın hükümleri tüm BM üye ülkeleri için BM

³⁰² Gerger, **op.cit.**, s. 124.

³⁰³ Sam Kane, Kingston Reif, "Fact Sheet: The 2005 Amendment to the Convention on the Physical Protection of Nuclear Material and the International Convention on the Suppression of Acts of Nuclear Terrorism", **The Center for Arms Control and Non-Proliferation**, 2013, <http://armscontrolcenter.org/fact-sheet-the-2005-amendment-to-the-convention-on-the-physical-protection-of-nuclear-material-cppnm-and-the-international-convention-on-the-suppression-of-acts-of-nuclear-terrorism-icsant/> (1.11.2015).

³⁰⁴ İbrahim Kaya, **Terörle Mücadele ve Uluslararası Hukuk**, USAK, Ankara, 2005, s. 45-46.

Sözleşmesinin VII. maddesi uyarınca zorunludur. Bu kararın amacı herhangi terörizm eyleminin finansmanını ve hazırlanmasını önlemek ve bastırmak amacıyla uluslararası işbirliği ve ulusal mekanizmaları güçlendirmektir³⁰⁵. Kararda belirtilmiş 20 önlemden Rusya ve ABD işbirliği çerçevesinde amacına en uygun olanları, terör eylemlerin yapılmasını önlemek amacıyla diğer ülkelere erken ikaz ve bilgi paylaşımı sağlayarak gerekli adımları atmak, terör eylemlerini finanse edenleri, planlayanları veya gerçekleştirenleri engellemek, terör eylemlerinin finansmanı veya desteklenmesiyle ilgili kriminal araştırma veya davaları konusunda birbirine yardımda bulunmak, uluslararası ve iç hukuka göre bilgi paylaşmak ve terör eylemlerinin yapılmasını önlemek amacıyla idari ve adli konularda işbirliği yapmak, kararın uygulanmasını kontrol eden komiteyi oluşturmaktır³⁰⁶.

BM Genel Kurulu 1540 Sayılı Kararı 28 Nisan 2004 tarihinde kabul edilmiştir³⁰⁷. 1373 Sayılı Kararda olduğu gibi bu karar da tüm BM üye devletleri için geçerli olup NPT Antlaşması'nın ve diğer silahsızlanma anlaşmalarının dışında olan ülkeler için zorunludur. Güvenlik Konseyi devlet dışı aktörlerin kitle imha silahlarının ticaretini önlemek amacıyla etkili engeller oluşturmayı öngörmüştür. Genel Kurul 1540 Sayılı Karar Komitesini oluşturarak kararın uygulanmasını kontrol etmekte ve kararın uygulanması için alınmış veya alınması planlanan adımlar hakkında tüm devletlere rapor vermeyi gerektirmektedir. Rusya ve ABD arasında nükleer terörizmin önlenmesi işbirliği çerçevesinde 1540 Sayılı Kararın bazı hükümleri özellikle önemlidir. Örneğin, Güvenlik Konseyi'ne göre tüm ülkeler

³⁰⁵ UN Security Council Resolution 1373, [http://www.un.org/en/sc/ctc/specialmeetings/2012/docs/United%20Nations%20Security%20Council%20Resolution%201373%20\(2001\).pdf](http://www.un.org/en/sc/ctc/specialmeetings/2012/docs/United%20Nations%20Security%20Council%20Resolution%201373%20(2001).pdf) (1.11.2015).

³⁰⁶ Sadi Çaycı, "BM Güvenlik Konseyi'nin Terörle Mücadeleye İlişkin Kararları", **Stratejik Analiz**, Ocak 2006, Cilt 6, s. 67.

³⁰⁷ UN Security Council Resolution 1540, <http://www.state.gov/t/isn/c18943.htm> (1.11.2015).

nükleer, kimyasal veya biyolojik silahları ve onları taşıma araçlarını geliştirmeyi, elde etmeyi, üretmeyi, taşımayı, göndermeyi veya kullanmayı hedefleyen devlet dışı aktörlere herhangi bir destek vermekten kaçınmalıdır. Ayrıca Karar ülkelere nükleer, kimyasal veya biyolojik silahların ve onları taşıma araçlarının yayılmasını önlemek için iç kontrolü oluşturmaya yönelik etkili önlemlerin alınmasına ve bu tür maddelerin üretiminde, kullanımında, depolanmasında ve taşınmasında korunması için uygun etkili önlemleri geliştirmesine ve oluşturmaya yönelik çalışmaları yapmayı önermiştir. Bunun dışında Karar uyarınca ülkeler etkili uygun fiziksel koruma önlemlerini geliştirmeli ve oluşturmali, bu tür maddelerin kaçakçılığını yakalamak, caydırmak, engellemek ve onunla mücadele etmek için ulusal hukuka göre ve uluslararası hukuk uyarınca uygun etkili sınır kontrolü ve hukuki zorlama çabalarını geliştirmeli, silahların yayılmasının önlenmesi ve nükleer güvenlikle ilgili birçok önlem için siyasi destek sağlamak ve kitle imha silahlarının yayılmasını durdurmak amacıyla tüm devletleri küresel çabayı güçlendirme çağrısını yapmalıdır³⁰⁸.

Rusya ve ABD'nin nükleer terörizmi önlemesine yönelik işbirliği kapsamında 24 Eylül 2009 tarihinde kabul edilmiş BM Güvenlik Konseyinin 1887 Sayılı Kararı'nın³⁰⁹ hükümleri çok önemlidir. Söz konusu karar, tüm korunmasız nükleer maddeleri korumak amacıyla üye ülkeleri geliştirilmiş güvenlik standartları ve nükleer güvenlik uygulamaları oluşturmak için bu konudaki tecrübelerini paylaşmaya ve nükleer terörizm riskini azaltmak amacıyla nükleer güvenlik standartlarını indirmeye çağırılmaktadır. Ayrıca Karar, tüm üye ülkeleri yüksek

³⁰⁸ Çaycı, **op. cit.**, s. 68.

³⁰⁹ UN Security Council Resolution 1887, <http://www.cfr.org/international-organizations-and-alliances/un-security-council-resolution-1887-non-proliferation/p20316> (1.11.2015).

zenginleştirilmiş uranyumu sivil amaçla kullanma oranını azaltmayı gerektirmektedir³¹⁰. Güvenlik Konseyi nükleer silahların, sevk araçlarının ve ilgili malzemelerin yayılmasını içeren olayları yakından takip edeceğini ilan etmiştir³¹¹.

Rusya ve ABD G-8 Kananaskis Zirvesinde Haziran 2002’de oluşturulan Kitle İmha Silah ve Maddelerinin Yayılmasına Karşı Küresel Ortaklığı’nın üyeleridir. Bu zirvede G-8 liderleri kimyasal, biyolojik ve nükleer silahların korunmasında veya ortadan kaldırılmasında Rusya’ya ve diğer ülkelere yardım etmek amacıyla yaklaşık on yıl içerisinde 20 milyar dolar harcamayı taahhüt etmişlerdir³¹². Haziran 2010 yılında ABD ve Rusya, Küresel Ortaklığı 10 seneliğine uzatmak için diğer G-8 liderlerine katılmışlardır³¹³. Küresel Ortaklık, misyonunu tüm dünyaya yayarak ülkelere BM Güvenlik Konseyi 1540 Sayılı Kararın yükümlülüklerini yerine getirmeye, sahip oldukları nükleer ve diğer malzemeler için etkili güvenlik önlemlerini uygulamaya yardım etmektedir.

Terörizmle mücadeleyle ilişkin bağlayıcı olmayan çok taraflı mekanizmalardan biri ABD Başkanı George W. Bush tarafından 31 Mayıs 2003 tarihinde Krakov’da uluslararası bir görüşmede gönüllü bir girişim olarak başlatılmış olan Nükleer Silahların Yayılmasına Karşı Güvenlik Girişimi’dir³¹⁴. Girişimin amacı, kitle imha silahlarının, sevk araçlarının ve ilgili malzemelerin devletler ve devlet dışı aktörler tarafından yayılmasına karşı çıkmaktır³¹⁵. Girişim silahların yapımında kullanılan bileşen, ekipman ve teknolojilerin tedariki için illegal yolları

³¹⁰ Çaycı, **op. cit.**, s. 69.

³¹¹ **Ibid.**, s. 69.

³¹² Hakan Akbulut, The G8 Global Partnership: From Kananaskis to Deauville and Beyond, Austrian Institute for International Affairs, 2013, s. 4, http://www.oiip.ac.at/fileadmin/Unterlagen/Dateien/Arbeitspapiere/AP_67_HA_Global_Partnership.pdf (28.04.2016).

³¹³ **Ibid.**, s. 9.

³¹⁴ Bundan sonra **PSI**.

³¹⁵ Kelsey Davenport, “The Proliferation Security Initiative (PSI) At a Glance”, **Arms Control Association**, Haziran 2013, <http://www.armscontrol.org/print/2568> (1.11.2015).

engelleyerek bağlayıcı olmayan ama yine de kitle imha silahlarının yayılmasına karşı çıkan bir takım “kısıtlama prensiplerini” oluşturmuştur. 90’dan fazla ülke PSI girişimine üyedir³¹⁶.

Nükleer Terörizmle Mücadele için Küresel Girişim³¹⁷ PSI olduğu gibi gönüllü bir girişim olup Rusya Federasyonu Başkanı Vladimir Putin ve ABD Başkanı George Bush tarafından Haziran 2006’da G-8 Zirvesinde St.Petersburg’da başlatılmıştır³¹⁸. Girişimin amacı, teröristlerin nükleer ve radyolojik maddeleri ve ilgili teknolojilerin elde edilmesini engellemektir. GICNT ortakları nükleer ve radyoaktif maddelerin yasadışı kaçakçılığıyla mücadele önlemlerinin etkinliğini sağlamak amacıyla kullanılan uygulama ilkelerini geliştirmiştir. Bu ilkeler arasında nükleer ve diğer radyoaktif malzeme ve maddelerin hesaplama, kontrol ve fiziksel korunmasını geliştirmek ve iyileştirmek, sivil nükleer tesislerin güvenliğini arttırmak; nükleer terör eylemleriyle ilgili bilgi paylaşımı ve paylaşılan bilginin korunması için ulusal hukuk ve uluslararası mevzuat uyarınca uygun önlemlerin alınmasını teşvik etmek gibi ilkeler bulunmaktadır. Haziran 2006’dan itibaren 80’den fazla ülke ABD ve Rusya’ya GICNT üyeleri olarak katılmıştır³¹⁹.

UAEA’nin nükleer madde ve tesislerin fiziksel korunmasına ilişkin tavsiyeler ilk defa 1972 yılında yayınlanmıştır³²⁰. Bu tavsiyeler nükleer enerjiyi barışçıl amaçlarla kullanan devletlerin tecrübeleri temelinde geliştirilip nükleer madde ve tesislerin fiziksel korunması için gönüllü önerileri içermektedir³²¹. Tavsiyelerin en

³¹⁶ **Ibid.**

³¹⁷ Bundan sonra **GICNT**.

³¹⁸ “Steps to Prevent Nuclear Terrorism: Recommendations Based on the U.S.-Russia Joint Threat Assessment”, **op. cit.**, s. 10.

³¹⁹ **Ibid.**, s. 10.

³²⁰ **Ibid.**, s. 11.

³²¹ **Ibid.**, s. 11.

son beşinci versiyonu “Nükleer Güvenlik için Öneriler”³²² belgesinde bulunmaktadır. Beşinci versiyon tüm ülkelerin birinci kategori nükleer maddeleri “tasarıma esas tehdit” (the design basis threat) olarak bilinen özel bir tehdit grubuna karşı korumaları gerektiğini açıkça ifade etmekte, nükleer tesislerin sabotajını engellemek için önerilen adımları ciddi ölçüde genişlemektedir³²³.

Nisan 2009’de B. Obama “dünyadaki tüm hassas nükleer maddeleri dört sene boyunca koruma” çabasının bir parçası olarak Nükleer Güvenlik Zirvesi’ni düzenleme fikrini ortaya atmıştır³²⁴. Zirvenin amacı terörist gruplar ve kaçakçılar gibi devlet dışı aktörlerin nükleer maddeleri yasadışı yollarla elde etmelerini engellemek üzere uluslararası işbirliği yaparak nükleer terörizm tehlikesiyle mücadele etmektir³²⁵. İlk Nükleer Güvenlik Zirvesi 12-13 Nisan 2010 tarihlerinde Washington’da düzenlenmiştir. Zirvede 47 ülke tarafından kabul edilen Nükleer Güvenlik Zirvesi Bildirisi nükleer güvenliği güçlendirmeye ve nükleer terörizmi önlemeye yönelik çağrısı içermektedir³²⁶. Belgeye göre terörle mücadelede başarı elde etmek için sorumlu ulusal eylemler ile devamlı ve etkili uluslararası işbirliği gerekmektedir. Belgeyi imzalayan ülkeler ABD Başkanı B. Obama’nın dört sene boyunca tüm hassas nükleer maddeleri koruma çağrısına katılıp nükleer güvenliği

³²² INFCIRC/255/Rev.5, “Nuclear Security Recommendations on Physical Protection of Nuclear Materials and Nuclear Facilities”, IAEA Nuclear Security Series, Sayı 13, 2011, http://www-pub.iaea.org/MTCD/Publications/PDF/Pub1481_web.pdf (2.11.2015).

³²³ “Steps to Prevent Nuclear Terrorism: Recommendations Based on the U.S.-Russia Joint Threat Assessment”, **op. cit.**, s. 11.

³²⁴ “Press conference by President Obama in L'Aquila, Italy”, 10 Temmuz 2009, <https://www.whitehouse.gov/the-press-office/press-conference-president-laquila-italy-7-10-09> (2.11.2015).

³²⁵ Davenport, **op. cit.**, 2014.

³²⁶ **Communiqué of the Washington Nuclear Security Summit**, Office of the Press Secretary, White House, 13 Nisan 2010, <http://www.whitehouse.gov/the-press-office/communiqu-washington-nuclear-security-summit> (2.11.2015).

geliştirmek amacıyla uluslararası bir topluluk olarak beraber çalışmayı kabul etmişlerdir³²⁷.

İkinci Nükleer Güvenlik Zirvesi Seul’de Mart 2012’de gerçekleşmiştir. Zirve, küresel güvenlik mimarisinin kurulması, UAEA’nin rolü, nükleer maddeler, radyoaktif kaynaklar, nükleer güvenlik ve güvenlik etkileşimi, ulaşım güvenliği, yasadışı kaçakçılıkla mücadele, nükleer güvenlik kültürü, bilgi güvenliği ve uluslararası işbirliği gibi temel konulara odaklanmıştır³²⁸. 50’den fazla devlet başkanı nükleer güvenliği güçlendirmeyi, nükleer terörizmin tehlikesini azaltmayı ve nükleer maddelerin izinsiz elde edilmesini önlemeyi teşvik eden ortak bildiri yayınlamıştır³²⁹.

24-25 Mart 2014 tarihlerinde 53 ülke ve dört uluslararası örgüt temsilcileri üçüncü Nükleer Güvenlik Zirvesi için Lahey’de toplanmışlardır³³⁰. Zirvenin amaçlarına nükleer madde depolarını azaltmak, nükleer ve radyoaktif kaynakların güvenliğini artırmak, nükleer endüstri ile koordinasyonu arttırmak gibi amaçlar eklenmiştir³³¹. Geçmiş iki zirve gibi Lahey Zirvesinde de ortak bir bildiri, yeni ulusal ve çok taraflı taahhütler ortaya çıkmıştır.

Terörizmle mücadele alanında işbirliği kapsamında yapılan ikili açıklamalara gelince, 24 Haziran 2010 konuşmasında Başkan Medvedev ve Başkan Obama terörizmle mücadelede artan işbirliğin önemini vurgulayıp bu mücadelenin özellikle

³²⁷ Serdar Erdurmaz, “Küresel Nükleer Güvenlik Zirvesi Sonuçları”, **TÜRKSAM**, 14 Nisan 2010, <http://www.turksam.org/tr/makale-detay/657-kuresel-nukleer-guvenlik-zirvesi-sonuclari#> (2.11.2015).

³²⁸ Haydar Çakmak, “Nükleer Güvenlik Zirvesi”, **21. Yüzyıl Türkiye Enstitüsü**, 2 Nisan 2012, <http://www.21yyte.org/tr/arastirma-enerji-ve-enerji-guvenligi-arastirmalari-merkezi/2012/04/02/6548/nukleer-guvenlik-zirvesi> (29.12.2015); Nuclear Security Summit, Seoul, March 2012: Multinational Statement on Nuclear Information Security, Office of the Press Secretary, White House, 27 Mart 2012, <https://www.whitehouse.gov/the-press-office/2012/03/27/nuclear-security-summit-seoul-march-2012-multinational-statement-nuclear> (2.11.2015).

³²⁹ **Ibid.**

³³⁰ Davenport, **op. cit.**, 2014.

³³¹ **Ibid.**

hukuki yaptırım, ulaştırma güvenliği, bilgi paylaşımı, terörist finansmanı, anti-terörizm teknolojisi alanlarında işbirliği yoluyla yapılması gerektiğini ifade etmişlerdir³³². İki başkan ülkelerinde terörizmin oluşturduğu küresel güvenlik tehditlerinin genel algılanışını ve ABD-Rusya anti-terörizm ortaklığına dayanan uluslararası güvenliği güçlendirmeye yönelik yeni yöntemleri aramaya devam etme isteğini yeniden doğrulamışlardır³³³. Bu ortaklık çoğunlukla ABD-Rusya İkili Devlet Başkanı Komisyonu’nun Terörizmle Mücadele Çalışma Grubu yardımıyla yürütülmektedir³³⁴. Başkan Putin nükleer güvenlik alanında Rusya’nın ABD ile işbirliği yapma taahhüdünü yeniden doğrulamıştır. Putin ve Obama 18 Haziran 2012’de gerçekleşen ilk devlet başkanları görüşmesinde, iki ülkenin “nükleer güvenliği geliştirmek, nükleer kaçakçılıkla mücadele etmek ve nükleer terörizme karşı koymak amacıyla ikili çabalarını iki katına çıkarmaya hazır olduklarını” beyan etmişlerdir³³⁵.

B) ABD-Rusya Güncel Nükleer Sorunları

1- ABD-Rusya İlişkilerinde Füze Savunması Sorunu

Füze savunması sorunu yaklaşık olarak Nazi Almanyası’nın Londra’ya füzelerle saldırmaya başlaması ile aynı zamanda ortaya çıkmıştır. İngiltere söz konusu füzeleri yok etmek için tek olası yöntemin önleme füzelerini kullanmak

³³² “Remarks by President Obama and President Medvedev of Russia at Joint Press Conference”, Office of the Press Secretary, White House, 24 Haziran 2010, <https://www.whitehouse.gov/the-press-office/remarks-president-obama-and-president-medvedev-russia-joint-press-conference> (2.11.2015).

³³³ **Ibid.**

³³⁴ **Steps to Prevent Nuclear Terrorism: Recommendations Based on the U.S.-Russia Joint Threat Assessment, op. cit., s. 14.**

³³⁵ “Joint Statement by the President of the United States of America Barack Obama and the President of the Russian Federation Vladimir Putin”, **op. cit.**

olduğu sonucuna hemen varmıştı. Ancak, bu teorinin hayata geçirilmesi ile ABD ve SSCB’de ilk önleme füzelerinin fırlatılması arasında 15 sene geçmiştir³³⁶.

17 Kasım 1969 tarihinde SSCB ve ABD arasında füze savunma sistemlerinin sınırlandırılmasının da amaçlar içerisinde yer aldığı silahların sınırlandırılması görüşmeleri başlamıştır³³⁷. Görüşmeler sırasında SSCB, füze savunma sistemleri üzerinde hiçbir limitlerin olmaması, füze savunma sistemlerinin geliştirilmesi ve konuşlandırılması üzerinde limitlerin koyulması ve füze savunma sistemlerinin tamamen yasaklanması olmak üzere üç seçeneği de kabul etmeye hazır olduğunu açıklamıştır³³⁸. ABD ise, füze savunma sisteminin konuşlandırılma kapsamını sınırlandırmaya dayanan ve Sovyet tarafını tatmin eden bir yaklaşım önerdikten sonra konuyla ilgili devam eden görüşmelerde ABM sayısı ve konuşlanma bölgeleri ile sistem konfigürasyonuna ilişkin teknik detaylar üzerinde gerçekleşmiştir³³⁹.

1972 yılı ABM Antlaşması ABD ve SSCB arasındaki istikrarlı ilişkilerin temelini oluşturarak Soğuk Savaş boyunca dünyadaki stratejik istikrarı sağlamıştır³⁴⁰. Füze savunma sistemlerinin konuşlandırılması üzerine getirilen yasak stratejik dengenin istikrarını güvence altına alınmasına imkân sağlamıştı ki söz konusu yasak taraflara savunma sistemlerini geliştirerek saldırı kabiliyetlerini arttırmak ve tek taraflı avantaj sağlamak nedenlerini ortadan kaldırmıştır. Böylece antlaşma, ABD ve SSCB arasındaki stratejik ilişkilerde istikrar ilkesini yasallaştırmış ve tarafların avantaj sağlama imkanını önleyecek şartları oluşturmuştur. Bununla birlikte, füze

³³⁶ Petr Romashkin, Pavel Zolotarev, “Online Exclusive: On U.S. Plans to Deploy ABM Systems in Europe and Possible Compromise Solutions”, **Ethics and International Affairs**, Cilt 22.1, 2008, s.1, http://www.carnegiecouncil.org/publications/journal/22_1/index.html (11.13.2015).

³³⁷ Romashkin, **op. cit.**, s. 2.

³³⁸ **Ibid.**, s. 2.

³³⁹ **Ibid.**, s. 2.

³⁴⁰ Caşin, **op.cit.**, s. 200.

savunma sistemlerini geliştirme seviyesinin belirli bir sınır getirilmesi ülkelerin nükleer saldırı silahlarını geliştirmelerini durdurmamıştır³⁴¹.

1980’li yılların sonunda ortaya çıkan yumuşama döneminin başında füze savunma girişimleri farklı bir yönden etkilemeye başlamıştır. ABD Başkanı George H.W. Bush Stratejik Savunma Girişimi programını ABD ve müttefiklerini koruyacak olan füze savunma sistemlerinin geliştirilmesine yönlendirmeyi önermiştir³⁴². Ancak bu sistemin kurulması 1972 ABM Antlaşması limitlerinin aşmasını anlamına gelmiştir. Sovyet-Amerikan ve sonradan Rus-Amerikan karşılıklı müzakereleri, küresel savunma sisteminin ortak geliştirilme ve yönetilmesine ilişkin önerilerin Rusya tarafından yapılmasına yol açmıştır.

1992 Camp David görüşmesi sırasında Rusya Başkanı B. Yeltsin SDI programını küresel savunma sisteminin geliştirilmesine katılmak isteyen tüm hükümetlere açık olabilecek uluslararası projeye dönüştürmeyi önermiştir³⁴³. Ancak ABD füze savunması konusunda eşit ortaklığa hazır olmadığı için füze savunma sisteminin geliştirilmesinde sadece Rusya’nın sembolik katılımına izin verilmiştir³⁴⁴. Ayrıca, ABD bu konuda uluslararası bir sistemin kurulma fikrini engelleyerek Rusya’nın önerilerini reddetmiştir³⁴⁵.

1990’lı yılların sonunda Başkan B. Clinton yönetimi füze savunmasıyla ilgili yeni öneriler hazırlamıştır. Clinton ABD topraklarını tek ya da çoklu saldırıdan koruyacak sınırlı milli füze savunma sisteminin geliştirilmesini öngörmüştür. ABD, füze savunma sisteminin sınırlı imkânlarının Rusya veya Çin’in kaygılarına neden

³⁴¹ Romashkin, **op. cit.**, s. 2.

³⁴² Strategic Defense Initiative, bundan sonra **SDI**; Güney, 1993, **op. cit.**, s. 78.

³⁴³ Michael Wines, “Bush and Yeltsin Declare Formal End to Cold War; Agree to Exchange Visits”, **The New York Times**, 2 Şubat 1992, <http://www.nytimes.com/1992/02/02/world/bush-and-yeltsin-declare-formal-end-to-cold-war-agree-to-exchange-visits.html?pagewanted=all> (11.11.2015).

³⁴⁴ Romashkin, **op. cit.**, s. 3.

³⁴⁵ **Ibid.**, s. 3.

olmayacağını fakat 1972 ABM Antlaşması'na değişikliklerin yapılmasını gerektireceğini tahmin etmişlerdir. Rusya ise antlaşmayı yeniden gözden geçirme denemelerine karşıydı³⁴⁶.

2000 yılı Rusya-Amerika zirvesi sırasında Başkan V. Putin Amerikan milli füze savunma sistemine alternatif olarak pan-Avrupa stratejik olmayan füze savunma sisteminin kurulması fikrini ileri sürmüştür³⁴⁷. ABD Avrupa sistemini kendi milli füze savunma programına ek olarak ele almayı kabul etmiştir. Rusya ise 1972 antlaşmasını korumaya çalıştığı için bunu kabul etmemiştir³⁴⁸.

13 Aralık 2001 tarihinde Bush “haydut devletlerden” gelebilecek füze tehditlerine karşı savunma gerekçesiyle 1972 ABM Antlaşması'ndan çekileceğini açıklamıştır³⁴⁹. Bu adım Amerikan yönetiminin karada, denizde, havada ve uzayda üslenmiş unsurlardan oluşacak küresel füzesavar sistemini kurma politikasını başlatmıştır. Bu sistem ABD topraklarını, dünyanın farklı bölgelerinde olan müttefiklerini ve yurt dışında bulunan Amerikan ordularını her türlü füze tehditlerinden korumak üzere tasarlanacaktı. Avrupa’da yerleştirilecek olan sistem, ABD’nin NATO’daki Avrupa müttefikleri ile NATO’ya üye ülkelerde bulunan Amerikan ordularının güvenliğini sağlayacaktı³⁵⁰.

ABD’nin ABM stratejik sisteminin üçüncü pozisyon bölgesinde, ilk objelerin yani Polonya’da 10 atmosfer dışı önleme füzelerinin ve Çek Cumhuriyeti’nde radar

³⁴⁶ Erkin Ekrem, “Ulusal Füze Savunma Sistemi Çin’i Rusya’ya Yakınlaştırabilir mi?”, **Avrasya Dosyası**, Cilt 6, Sayı 4, 2001, s. 122-126.

³⁴⁷ Patrick Tyler, “Clinton and Putin Meet at Kremlin With Wide Agenda”, 4 Haziran 2000, **The New York Times**, <http://www.nytimes.com/2000/06/04/world/clinton-and-putin-meet-at-kremlin-with-wide-agenda.html?pagewanted=all> (11.11.2015).

³⁴⁸ Romashkin, **op. cit.**, s. 3.

³⁴⁹ ABD ABM Antlaşması’ndan resmi olarak 13 Haziran 2002 tarihinde çekilmiştir, Terence Neilan, “Bush Pulls Out of ABM Treaty; Putin Calls Move a Mistake”, **The New York Times**, 13 Aralık 2001, <http://www.nytimes.com/2001/12/13/international/13CND-BUSH.html> (18.12.2015); Anti-Ballistic Missile Chronology, <http://fas.org/nuke/control/abmt/chron.htm> (18.12.2015).

³⁵⁰ Selin M. Bölme, “NATO Zirvesi ve Füze Kalkan Projesi”, **Seta Analiz**, Sayı 30, Aralık 2010, s. 5.

kompleksinin yerleştirilmesine yönelik planları Rusya’da son derece olumsuz bir şekilde karşılanmıştır. Rusya bunu ABD’nin Rusya stratejik nükleer kuvvetlerinin imkanlarını kısıtlayacak bir sistemi kurma niyeti olarak yorumlamıştır³⁵¹. Böylece, Rusya ve ABD/NATO ilişkilerinde güven seviyesinin ani ve derinden azalmasına yönelik bir neden ortaya çıkmıştır.

ABD bu sistemin NATO’nun harekât bölgelerindeki füzesavar savunma sistemleriyle birleşmesi çalışmalarını başlatmıştır. Amerika’nın stratejik ABM sistemi geliştirme programıyla ilgili planları ve faaliyetleri NATO yönetimi ve NATO üye ülkeleri tarafından destek görmüştür. Bu, Rusya ve NATO arasında ABM harekât bölgeleri alanında işbirliğinin 10 senelik ilke ve mekanizmaları oluşturma çabalarını fiilen yok derecesine indirmiştir³⁵².

Rusya ve NATO’nun ABM harekât bölgeleri sistemlerinin etkileşim simülasyonu üzerinde son ortak bilgisayar eğitimleri Ocak 2008’de gerçekleşmiştir³⁵³. Ancak 2008 yılı Bükreş Zirvesinde, NATO’nun ABM sistemlerini ABD’nin Avrupa’daki üçüncü pozisyon bölgesiyle birleştirmesine yönelik açıklanan tutumu, Rusya-NATO Konseyi düzeyinde bu konular üzerinde diyalogu ciddi biçimde zorlaştırmıştır³⁵⁴. Rusya ve NATO’nun ABM harekât bölgesi işbirliği 2008 yılı sonbaharında Kafkasya krizinden sonra tamamen durmuştur.

Gürcistan-Güney Osetya çatışmasıyla ilgili Rusya’nın tutumu, ABD ve NATO’nun sert tepkileriyle karşılaşmış, Rusya-NATO Konseyi ve ABM hareket

³⁵¹ Vyacheslav Trubnikov, "Problems and Prospects of Russia’s Cooperation with U.S./NATO in the Field of Missile Defense", **IMEMO RAN**, 2011, s. 3., <http://www.imemo.ru/files/File/en/publ/2011/11024.pdf> (11.11.2015).

³⁵² **Ibid.**, s. 3.

³⁵³ **Ibid.**, s. 4.

³⁵⁴ **Ibid.**, s. 4.

bölgeleri konularında askeri işbirliğinin geçici kısıtlanmasına yol açmıştır³⁵⁵. Bu çatışmadan sonra ABM harekât bölgeleri programının uzmanlık danışmaları ve karargâh eğitimleri bir daha başlatılmamıştır. Kafkasya krizinden sonra ilk aylarda işbirliğinin yeniden kurulmasına sadece ABD cumhuriyetçi yönetiminin sert tutumu değil, aynı zamanda NATO’nun Doğu Avrupa üyelerinin sancılı tepkisi de engel olmuştur³⁵⁶.

G. Bush yönetiminin ne küresel stratejik ABM sisteminin ne de Avrupa’daki üçüncü pozisyon bölgesinin Rusya’nın stratejik nükleer kuvvetlerine karşı koyma amacıyla oluşturulmadığını iddia eden açıklamalarına rağmen, Doğu Avrupa ülkelerinin elitleri bu programa katılmalarını “Rusya’yı caydırma” bağlamında değerlendirmişlerdir³⁵⁷.

2009 yılında B. Obama’nın demokrat parti yönetimi iktidara geldikten sonra durum hızla değişmeye başlamıştır. Rusya ile ilişkilerin yeniden başlatılması iktidara yeni gelen Demokrat Parti yönetimindeki ABD’nin en önemli dış politika önceliği olmuştur. Nitekim Yeni START Antlaşması’nın imzalanmasına yönelik iki tarafın gösterdiği çaba, pek çok uluslararası güvenlik sorunlarıyla ilgili de diyalogun yeniden başlatılmasının kapısını aralamıştır³⁵⁸.

ABM sorunu tartışması B. Obama’nın, cumhuriyetçilerin stratejik ABM sistemlerinin yerleştirme planlarından vazgeçmesine ilişkin açıklamasından sonra yeniden başlatılmıştır³⁵⁹. Bu karar ABD’nin Avrupa müttefiklerince farklı şekilde karşılanmıştır. Batı Avrupa’nın önde gelen ülkeleri ABD’nin bu stratejisini genel

³⁵⁵ Ahmet Öztürk, “Rusya-Gürcistan Krizi: Yerel Bir Çatışma, Küresel Yansımalar”, **OAKA**, Cilt 4, Sayı 7, 2009, s. 19.

³⁵⁶ Trubnikov, **op. cit.**, s. 4.

³⁵⁷ Sıtkı Egeli, “Füze Tehdidi ve NATO Füze Kalkanı: Türkiye Açısından Bir Değerlendirme”, **Uluslararası İlişkiler**, Cilt 10, Sayı 40, 2014, s. 54.

³⁵⁸ Güney, 2010, **op. cit.**, s. 46.

³⁵⁹ Trubnikov, **op. cit.**, s. 4.

olarak olumlu değerlendirirken, NATO Doğu üyelerinin siyasi elitlerinin çoğu bu değişimleri önce olumsuz karşılamıştır³⁶⁰. Amerikan yönetimi ABM sistemlerini Rusya ile beraber geliştirme ve NATO müttefiklerini bu sürece daha aktif şekilde dahil ettirmesine yönelik planlarını açıkça belirttikten sonra Polonya, Çek Cumhuriyeti ve diğer Doğu Avrupa ülkelerinin tutumu biraz yumuşamıştır³⁶¹. Bununla birlikte söz konusu ülkeler Amerikan yönetiminin Rusya ile ABM sorunlarıyla ilgili diyalogunu yeniden başlatma ve işbirliğini kurma niyetlerini oldukça sınırlı değerlendirmiştir³⁶².

ABD, ABM sorunuyla ilgili tutumunu değiştirdikten hemen sonra NATO da Rusya ile bu konuda diyalogunu yeniden başlatma kararını almıştır. Nisan 2009'da NATO Strazburg/Kehl zirvesinde, NATO'nun Rusya Federasyonu ile ABM konusunda işbirliği yapmaya hazır olduğunu açıklamıştır. Zirvede Rusya ile tüm siyasi ve askeri konularda işbirliğinin yeniden başlatılması resmi olarak açıklanmıştır³⁶³. ABM alanında işbirliğini geliştirme niyetleri Haziran 2009 yılında Moskova'da ABD başkanı B. Obama ve Rusya başkanı D.A. Medvedev görüşmesinde gündeme getirilmiştir³⁶⁴.

Şubat 2010'da Obama yönetimi küresel stratejik ABM projesine alternatif olarak "Aşamalı Uyarlanabilir Yaklaşım" uygulamasını kabul etmiştir³⁶⁵. Bu yaklaşımın esasları Füzesavar Savunma Özetinde açıklanmıştır. Özette, Avrupa'da ABM sisteminin kurulmasına yönelik Uyarlanabilir Yaklaşımın ilkelerine özel dikkat

³⁶⁰ **Ibid.**, s. 4.

³⁶¹ **Ibid.**, s. 4.

³⁶² Trubnikov, **op. cit.**, s. 4.

³⁶³ **Strasbourg / Kehl Summit Declaration**. Issued by the Heads of State and Government participating in the meeting of the North Atlantic Council in Strasbourg/Kehl on 4 April 2009, http://www.nato.int/cps/en/natolive/news_52837.htm (11.11.2015).

³⁶⁴ "Sovmestnoye Zayavleniye Prezidenta Rossiyskoy Federatsii D.A.Medvedeva i Prezidenta Soyedinennih Ştatov Ameriki B. Obamı po Voprosam PRO", 6 Haziran 2009, http://news.kremlin.ru/ref_notes/35 (11.11.2015).

³⁶⁵ Egeli, **op. cit.**, s. 54.

çekilmiştir³⁶⁶. Bu belgede ABD'nin Rusya ile ABM alanında işbirliğini geliştirmeye hazır olduğu belirtilmiştir. Stratejik sistemin hemen kurulmasına yönelimi olan cumhuriyetçi yönetimin planından farklı olarak yeni yaklaşım ise ABM yerleştirilmesinin 4 aşamalı bir yapıyı öngörmektedir³⁶⁷.

ABD Milli Savunma Bakanlığı ABM Ajansı'nın fikrine göre ABD topraklarını ve Avrupa ve Asya-Pasifik bölge topraklarını her türlü balistik füzelerden koruma sisteminin aşamalı olarak oluşturulması öngörülmektedir³⁶⁸. Washington karada, denizde ve uzayda uyarı ve izleme sistemlerini, denizde, karada ve havada konuşlu füzesavar vurabilen sistemlerini aşamalı şekilde yerleştirerek bu sistemin etkinliğini sağlamayı planlamaktadır³⁶⁹.

Bush yönetimi İran tehlikesi gerekçesiyle Çek Cumhuriyeti ve Polonya'da radar ve füze sistemi önleyicileri yerleştirmeyi önerirken Obama yönetimi tehdit değerlendirmesini ve füze savunma sisteminin yapısını tekrar gözden geçirmiştir. Kabul edilen Aşamalı Uyarlanabilir Yaklaşım çerçevesinde İran balistik füze kapasitesinin ABD topraklarına ulaşacak kadar gelişmemiş olmasını ama Orta ve Doğu Avrupa'daki müttefiklerine saldırabileceğini ele alınarak İran topraklarına yakın olan müttefik ülkelere radar ve kısa menzilli önleyicilerin yerleştirilmesi gerekliliği dile getirilmiştir³⁷⁰. Bu bağlamda Türkiye'nin coğrafik konumu önem kazanmış ve Türkiye NATO'nun füze savunma projesi ortağı haline gelmiştir.

³⁶⁶ **Ballistic Missile Defense Review Report**, Department of Defense, Şubat 2010., s. 24-25, 31-32, http://archive.defense.gov/bmdr/docs/BMDR%20as%20of%2026JAN10%200630_for%20web.pdf (11.11.2015).

³⁶⁷ Vladimir Dvorkin, Alexei Arbatov, "Yadernaya Perezagruzka: Sokrascheniye i Nerasprostraneniye Voorujeniy", **Carnegie Moscow Center**, İstanbul, 2001, s. 172-179.

³⁶⁸ **Ibid.**

³⁶⁹ **Ibid.**

³⁷⁰ **Ibid.**

2012’de yapılan NATO Şikago Zirvesi’nden sonra Malatya Kürecik’e radar üssü kurulmuştur³⁷¹.

Aşamalı Uyarlanabilir Yaklaşımın ilk iki aşaması kısa, orta ve ara menzilli balistik füzeleri önleyebilen sistemin oluşturulmasına yöneliktir. Stratejik füzeleri önleme sistemlerinin geliştirilmesi üçüncü (2018 yılı) ve dördüncü (2020 yılı) aşamalarına ertelenmiş olup füze tehditlerinin gelişme dinamiği ile eşitlenmiştir³⁷². Bu görevleri belirtilen sürelerde gerçekleştirebilmek için ABD ve müttefiklerinin teknik ve mali imkânlarının olup olmadığı soruları henüz netlik kazanmamıştır³⁷³.

ABD’nin ABM sistemlerini kurma planlarına yönelik yeni yaklaşımı 2010 NATO Lizbon Zirvesinde müttefikleri tarafından da desteklenmiştir³⁷⁴. Rusya-NATO Konseyi toplantısında Rusya ve NATO arasında ABM sistemlerinin kurulma sürecinde işbirliğinin geliştirilmesi üzerinde anlaşılmıştır. Bu niyet Lizbon Rusya-NATO Zirvesi ve NATO sonuç belgelerinde kaydedilmiştir³⁷⁵. Ancak, Rusya ve ABD/NATO arasında işbirliği sonucunda ortaya çıkacak ABM sisteminin görünüşü ve sorumluluk bölgelerinin paylaşma ilkeleri üzerinde anlaşma sağlanamamıştır.

Haziran 2010 yılında Sochi’de gerçekleşmiş olan Rusya-NATO Konseyi Zirvesi boyunca ve hemen sonrasında NATO Sekreteri Anders Fogh Rasmussen, Rusya ve NATO ABM sistemlerini kurma “etkileşen” işbirliğinin iki taraf arasındaki

³⁷¹ Türkiye’nin NATO füze savunma sistemindeki rolü hakkında ayrıntılı olarak bakınız: Mustafa Kibaroglu, “NATO’nun Balistik Füze Savunma Sistemi ve Türkiye”, **Uluslararası İlişkiler**, Cilt 9, Sayı 34, 2012, s. 183-204; Mustafa Kibaroglu, “Between Allies and Rivals: Turkey, Nuclear Weapons, and BMD”, **Proliferation Papers**, Sayı 49, 2014, s. 1-37, <http://www.ifri.org/sites/default/files/atoms/files/pp49kibaroglu.pdf> (18.12.2015).

³⁷² Trubnikov, **op. cit.**, s. 5.

³⁷³ **Ibid.**, s. 5.

³⁷⁴ Bölme, **op. cit.**, s. 10.

³⁷⁵ “NATO – Russia Council Joint Statement at the Meeting of the NATO-Russia Council Held in Lisbon”, 20 Kasım 2010, http://www.nato.int/cps/en/natolive/news_68871.htm (02.01.2016); “Lisbon Summit Declaration. Issued by the Heads of State and Government Participating in the Meeting of the North Atlantic Council in Lisbon”, 20 Kasım 2010, http://www.nato.int/cps/en/natolive/official_texts_68828.htm (02.01.2016).

ilişkilerin gelişmesinin en önemli yönlerinden biri olduğunun altını iki kere çizmiştir³⁷⁶. Rasmussen, Avrupa’da kurulan ABD/NATO ABM sisteminin Rusya’ya karşı olmadığını tekrarlayıp sistem yapısının en gerçekçi ortak bileşeni olan bilgi paylaşım merkezinin kurulma olasılığı hakkında da açıklama yapmıştır³⁷⁷. NATO Sekreterinin bu açıklamaları Rusya tarafının birkaç kez yapmış olduğu talebe bir cevap niteliğindedir. Rusya Avrupa’da kurulan ABM sisteminin Rusya nükleer kuvvetlerine karşı olmayacağına dair ABD ve NATO’dan resmi garanti talep etmiştir. Eylül 2011’de Fransa Dışişleri Bakanı A. Juppe Moskova ziyaretinde Fransa’nın bu tür garantileri Rusya’ya verme konusunda ilgili müzakereleri NATO’da başlatmaya hazır olduğunu söylemiştir³⁷⁸. Yalnız, Avrupa’da kurulacak ABM sisteminin kilit mimarı ve önde gelen kurucusu ABD yönetimi Rusya’ya herhangi bir garanti verme konusunda çok istekli değildir. Obama yönetimi bu konuyla ilgili herhangi bir anlaşma yapmayı kabul etse bile bu tür girişimler Kongre’de sert bir direnişle karşı karşıya gelecektir. Amerikan siyasi elit genel olarak ABD’nin güvenlik ve savunma alanında hareket özgürlüğünü kısıtlayan bu tür bağlayıcı anlaşmaların yapılmasına karşıdır³⁷⁹.

Eylül 2011’de ABD Milli Savunma Bakan Yardımcısı A. Vershbow Moskova ziyareti sırasında ABM alanında işbirliği ile ilgili yeni teklifler sunmuştur. Amerikan tarafı ikili işbirliği yapısı aracılığıyla birbiriyle etkileşebilecek iki otonom ABM sistemini kurmayı teklif etmiştir³⁸⁰. Bu sistemlerden birincisi, Rusya ile NATO

³⁷⁶ “Russia and NATO: So Much to Gain”, Speech by NATO Secretary General Anders Fogh Rasmussen at the Kuznetsov Naval Academy in St. Petersburg, 5 Temmuz 2011, http://www.nato.int/cps/en/natolive/opinions_76061.htm (11.11.2015).

³⁷⁷ **Ibid.**

³⁷⁸ Trubnikov, **op. cit.**, s. 6.

³⁷⁹ **Ibid.**, s. 6.

³⁸⁰ “Mi Sposobni Pojenit Natovskuyu Sistemu PRO s Rossiyskoy”, Pentagon Başkan Yardımcısı Alexander Vershbow ile Röportaj, **Gazeta.ru**, 11 Eylül 2011, http://www.gazeta.ru/politics/2011/09/10_a_3762461.shtml (11.11.2015).

arasında radar ve sensörlerin bilgi paylaşım merkezine dair olacaktı. İkinci sistem ise, ABM'nin ortak planlama ve koordine etmeye yönelik olan ikinci merkez üzerine olacaktı. ABD'nin teklifleri Rusya ve NATO ülkelerine yönelik füze saldırılarına ilişkin çeşitli senaryolarda ortak harekât planlarını geliştiren Rus-Amerikan savaş hesaplamalarının merkezlerde yapılacağını öngörmektedir³⁸¹.

Chicago'da gerçekleşen 2012 Rusya-NATO Zirvesi ABM ile ilgili ciddi bir çözüm getirmemiştir. NATO Sekreteri Rasmussen Avrupa füzesavar savunma sisteminin ilk aşamasının sona erdiğini açıklamıştır³⁸². Uluslararası Güvenlik Merkezi IMEMO'da çalışan bilim adamı V. Sotnikov'a göre NATO, ABM projesini nasıl gerçekleştireceğini henüz kararlaştırmamış olduğu için zirvede Rusya'nın bağlayıcı garantilerle ilgili tutumu yeniden NATO'ya sunulmuştur. Rusya'ya göre bu garantiler tarafların sorumluluklarını ve Rusya'nın Batılı ortaklarının iyi niyetini ortaya koyacaktı³⁸³.

2013 Rusya-NATO Zirvesi iki taraf arasındaki ilişkilerde ortak nokta sayısının gittikçe azaldığını yansıtmıştır. Temel anlaşmazlık konusu yine NATO'nun füzesavar savunma sistemini genişletmesidir. NATO'ya göre Moskova bu sorunu fazladan siyasileştirip karşılığında hiçbir çözüm teklif sunmadan bu sisteme katılmaktan boşuna vazgeçmektedir³⁸⁴. Rusya Dışişleri Bakanı S. Lavrov füzesavar sisteminin yerleştirilmesinin "Rusya-NATO Konseyi üyelerinin bölünmezlik ve güvenlik ilkelerine bağlılığı için önemli bir sınav" olduğunu söylemiştir³⁸⁵.

³⁸¹ **Ibid.**

³⁸² "Itogi Sammita NATO v Chikago", **RIA Novosti**, 22 Mayıs 2012, <http://ria.ru/world/20120522/655214218.html> (11.11.2015).

³⁸³ **Ibid.**

³⁸⁴ "Lavrov i Rasmussen Obsudili Sotrudnichestvo Rossii i NATO", **RIA Novosti**, 4 Aralık 2013, <http://ria.ru/world/20131204/981956655.html> (11.11.2015).

³⁸⁵ **Ibid.**

ABD Savunma Bakanı Chuck Hagel zirveden önce ABD'nin Doğu Avrupa'da ABM'yi yerleştirmesinden vazgeçip Kuzey Kore'de gerçekleşmiş nükleer denemelerden dolayı Pasifik bölgesinde askeri varlığını güçlendirmeye niyetli olduğunu açıklamıştır³⁸⁶. Lavrov'a göre bu planlar Rusya'da incelenmesine rağmen hem Avrupalı hem de Rus siyaset adamları Ortak Avrupa ABM sistemini kurma fikrine büyük bir şüpheyle bakmaktadır³⁸⁷. Sonuç olarak füzesavar savunma sistemi ne Moskova ne Brüksel'in tartışmak istediği ama sürekli gündeme gelen bir konu olmaya devam etmektedir.

2- ABD-Rusya İlişkilerinde İran'ın Nükleer Programı

İran'ın nükleer programı son otuz sene içerisinde uluslararası ilişkilerin önemli bir faktörü olmuştur. Bu faktör, nükleer silahların yayılmasının önlenmesi rejiminin korunması sorunu, UAEA ve BM gibi uluslararası kuruluşların faaliyetlerinin etkinliği üzerinde tartışmaları ile çok taraflı ve ikili ilişkileri ciddi şekilde etkilemektedir. Bu bağlamda Rusya-ABD ilişkileri buna çarpıcı bir örnek oluşturmaktadır.

İran yönetimi atom geliştirilmesi faaliyetlerine ilk kez XX. yüzyılın ortalarında ilgi göstermeye başlamıştır. Bu konuda İran o zamanki müttefiki olan ABD'den destek görmüştür. ABD İran'a 1967 yılında faaliyete geçirilen beş

³⁸⁶ “Moskva Otneslas k Izmeneniyam Planov SSHA po PRO s Podozreniyem”, **Vedomosti**, 18 Mart 2013,

http://www.vedomosti.ru/politics/news/10132341/domashnie_rakety#ixzz2NrohTSQR (11.11.2015).

³⁸⁷ **Ibid.**

megavatlık araştırma reaktörü temin etmiştir³⁸⁸. İran ise 1968 yılında Nükleer Silahların Yayılmasının Önlenmesi Antlaşmasını imzalayıp 1970 yılında onaylamıştır³⁸⁹.

1973 Arap-İsrail savaşından sonra petrol fiyatları hızla yükselince İran hükümeti nükleer enerji programına daha büyük yatırımlar yapmak için bir fırsat bulmuştur. Şah Muhammed Pehlevi yönetimi altında İran hükümeti Alman ve Fransız müteahhitlerle çeşitli anlaşmalar yapmıştır³⁹⁰. Alman firması Kraftwerk Union Buşer’de iki 1,200 megavatlık nükleer reaktör kurmayı, Fransız şirket ise iki 900 megavatlık reaktör kurmayı kabul etmiştir³⁹¹. Massachusetts Teknoloji Enstitüsü İran Atom Enerjisi Kurumu ile ilk İran nükleer bilim adamları kadrosunu eğitmek üzere 1975 yılında anlaşmayı imzalamıştır. İran’ın yurt içi nükleer yakıt çevrimi gelişmiş nükleer araştırma merkezini ve uranyum madenciliği ve işlemlerini geliştirme programını kapsamıştır³⁹².

ABD İran’ın nükleer enerji gücünü geliştirme planlarını da desteklemiştir. Açıklanmış ABD hükümeti gizli belgelerine göre Şah Hükümeti elektrik enerjisi üretmek üzere ABD’den sekiz nükleer reaktör satın almayı planlamıştır³⁹³. Temmuz 1978’de İslam devriminden sadece yedi ay öncesinde ABD-İran Nükleer Enerji Antlaşması’nın son taslağı imzalanmıştır. ABD’den ekipman ve malzemelerin satın alınması ve uranyum stoklarının arayışlarında desteği kapsayan bu antlaşma İran-ABD nükleer işbirliğini kolaylaştırmak amacıyla hazırlanmıştır. Devrimden önce

³⁸⁸ Mustafa Kibaroglu, “İran’ın Nükleer Güç Olma İddiası ve Batı’nın Tutumu: Şah’a Destek, Mollalara Yasak”, **Akademik Orta Doğu**, Cilt 1, Sayı 1, 2006, s. 85-86.

³⁸⁹ In Focus: IAEA and Iran, International Atomic Energy Agency, <http://www.iaea.org/NewsCenter/Focus/IaeaIran/index.shtml> (12.11.2015).

³⁹⁰ Mohammed Sahimi, “Iran’s Nuclear Program: Part 1: Its History”, **Payvand**, 10 Mart 2003, <http://www.payvand.com/news/03/oct/1015.html> (12.11.2015).

³⁹¹ **Ibid.**

³⁹² **Ibid.**

³⁹³ Nihat Ali Özcan, Özgür Özdamar, “Iran’s Nuclear Program and the Future of US-Iranian Relations”, **Middle East Policy**, Cilt 16, Sayı 1, Bahar 2009, s. 122.

gerçekleşen ve sonrasında takip eden siyasi gelişmeler İran'ın nükleer programını durdurmasına neden olmuştur³⁹⁴.

1979 İslam Devrimi'nden sonra ABD ve Batı Avrupa ülkeleri nükleer alanda Tahran'la mevcut olan anlaşmaları feshetmişlerdir. Rusya ise 1990'lı yıllardan itibaren İran'ı atom enerjisi alanında kendi partneri olarak görmeye başlamıştır. 1992 yılında Rusya ve İran arasında “Nükleer Enerjinin Barışçıl Amaçlarla Kullanımı Alanında İşbirliği” ve “İran'da Nükleer Enerji Santralinin Kurulması Alanında İşbirliği” anlaşmaları imzalanmıştır³⁹⁵. Bu anlaşmalara göre Rusya Tahran'a dört nükleer reaktör ve Buşer'de kurulacak olan santral için nükleer yakıt temin edecekti³⁹⁶.

Rusya-İran işbirliği ABD'de hoşnutsuzluk yaratmıştır. Sonuç olarak 1990'lı yıllarda ABD İran'a karşı birkaç yaptırım uygulamaya başlamıştır. AB ülkeleri ise 1979 yılından sonra da Tahran'la temaslarına devam ederken Rusya ile İran'daki nükleer santralle ilgili işbirliği yapmayı reddetmiştir. 1993 ve 1997 yıllarında Arjantin ve Kore de Rusya'yı desteklemeyince Rusya İran'a nükleer teknolojileri temin eden tek ülke olmuştur³⁹⁷.

İran nükleer programıyla ilgili Rusya-ABD görüşmeleri 3-4 Nisan 1993 tarihinde Vancouver Zirvesinde başlamıştır³⁹⁸. ABD Başkanı W. Clinton Rusya Başkanı B.N. Yeltsin'e Tahran'a füze teknolojilerini temin etmekten vazgeçmeyi önermiştir. 27-28 Eylül 1994 görüşmesinde B.N. Yeltsin İran'a silahları temin

³⁹⁴ Sahimi, **op. cit.**

³⁹⁵ Ivan Safranchuk, “Yadernie i Raketnie Programmi Irana i Bezopasnost Rossii: Ramki Rossiisko-Iranskogo Sotrudnichestva”, **Nauchnie Zapiski PIR-Tsentra**, Sayı 8, 1998, s. 9, <http://www.pircenter.org/media/content/files/9/13464245790.pdf> (12.11.2015).

³⁹⁶ **Ibid.**

³⁹⁷ Mustafa Kibaroglu, “İran'ın Nükleer Programı ve Türkiye”, **Bilge Strateji**, Cilt 5, Sayı 9, Güz 2013, s. 3.

³⁹⁸ Alexey Fenenko, “Rossiisko-Amerikanskije Ontosheniya v Sfere Nerasprostraneniya Yadernogo Orujiya”, **Mejdunarodnaya Ekonomika i Mejdunarodniye Otnosheniya**, Sayı 9, 2008, s. 18.

etmemeyi söz vermiştir. 22-23 Mart 1995 tarihinde Rusya Dışışleri Bakanı A.V. Koziryev ve ABD Dışışleri Bakanı W. Christopher Cenevre’de Rusya-İran işbirliğinin durdurulması sorununu görüşmüşlerdir³⁹⁹. Sonuç olarak 30 Haziran 1995 tarihinde Rusya-ABD hükümetler arası komisyon Gore-Chernomyrdin muhtırasını imzalayarak anlaşmaya varmışlardır. Anlaşmaya göre Rusya Tahran’la füze anlaşmalarını yapmaktan vazgeçecek, ABD ise Buşer santralının kurulmasına engel olmayacaktı⁴⁰⁰.

Rusya İran’la işbirliğine devam ederken Amerika 1997’de Gore-Chernomyrdin muhtırasını yeniden gözden geçirmek için Rusya ile görüşmeye başlamıştır⁴⁰¹. Görüşmede Rosatom başkanı V.N. Mikhailov nükleer yakıtın yeniden yüklenme işlemi sırasında bölünebilir maddelerin askeri amaçlarla kullanmasını engelleme maksadıyla Buşer Nükleer Santralinde ortak Rusya-ABD denetimini uygulamayı önermiştir. Bu teklif UAEA ile görüşülmediği için İran tarafından hoşnutsuzlukla karşılanmış, ABD ise teklifi reddetmiştir⁴⁰².

ABD ihracat kontrolü alanında Rusya için yeni kuralları sertleştirirken Rusya’nın tutumu da katılaşmıştır. Özellikle 2000 yılında Putin devlet başkanı seçimlerini kazandıktan sonra Rusya İran’a ilişkin daha aktif bir politika yürütmeye başlamıştır. 12 Mart 2001 yılında Rusya ve İran arasında İşbirliğinin İlkeleri ve

³⁹⁹ **Ibid.**, s. 18-19.

⁴⁰⁰ **Ibid.**, s. 19.

⁴⁰¹ Rostislav Neverov, “Chenormirdin Poehal Agitiriovat Amerikantsev Protiv NATO”, **Kommersant**, 2 Şubat 1997, <http://www.kommersant.ru/doc/171897> (13.11.2015).

⁴⁰² Anton Klopov, “İranskaya Yadernaya Programma v Rossiysko-Amerikanskikh Otnosheniyah”, **PIR Center Study Papers**, Sayı 18, 2001, s. 30, <http://xn----jtbhwghdp7a.xn--p1ai/data/publications/nz18.pdf> (13.11.2015).

Esasları Antlaşması imzalanmıştır. Taraflar ulaşım, enerji, sanayi, bilim ve teknoloji alanlarında ortak projeler geliştirmeye karar vermişlerdir⁴⁰³.

XXI. yüzyılın başında İran nükleer programı yine uluslararası gündemde üst sıralarda yer almıştır. UAEA Tahran'ı deklare edilmemiş uranyum zenginleştirmesi denemelerini yapmak ve gizli nükleer tesisleri kurmakla suçlamıştır⁴⁰⁴. AB ülkeleri ve ABD İran nükleer programının kısıtlanmasının karşılığında hafif su reaktörleri ve Amerikan uçak teknolojileri teminiyle ilgili görüşmelere başlamışlardır. Tahran bu teklifleri reddederek 8 Ağustos 2005'te uranyumu zenginleştirmeye devam etmiştir⁴⁰⁵. ABD'nin İran'a karşı askeri operasyon yapılması ihtimalini içeren bu gergin ortamda Rusya "üçlü görüşmeler" stratejisini uygulamaya başlamıştır. Bu görüşmelerin amacı İran'ı bir uzlaşma için ikna etmek, Washington'u askeri operasyondan vazgeçirmek, AB ülkelerinin ve UAEA'nin Tahran'a öne sürülen taleplerini yumuşatmalarını sağlamaktır⁴⁰⁶. 27 Şubat 2005'te Moskova ve Tahran kullanılmış nükleer yakıtın Rusya'ya geri gönderilmesi üzerine bir protokol imzalamıştır. Ayrıca, Rusya İran nükleer tesislerinin UAEA denetimi altına geri alınmasından yana olduğunu ilan etmiştir⁴⁰⁷. Böylece Rusya İran'dan yavaşça uzaklaşmaya başlamış ve 1 Haziran 2006 tarihinde Rusya "Viyana paketi" adını alan

⁴⁰³ "Dogovor ob Osnovah Vzaimootnoshenii i Printsipah Sotrudnichestva Mejdru Rossiiskoi Federatsiyei i Islamskoi Respublikoi İran", <http://archive.kremlin.ru/text/docs/2001/03/135098.shtml> (13.11.2015).

⁴⁰⁴ Özüm S. Uzun, "İran'a Ekonomik Yaptırımlar: Kırılmalı Nükleer Program mı Hükümet mi?", **Ortadoğu Analiz**, Cilt 5, Sayı 54, Haziran 2013, s. 64.

⁴⁰⁵ Kelsey Davenport, "History of Official Proposals on the Iranian Nuclear Issue", **Arms Control Association**, Ocak 2014, https://www.armscontrol.org/factsheets/Iran_Nuclear_Proposals (14.11.2015).

⁴⁰⁶ Özcan, Özdamar, **op.cit.**, s. 124.

⁴⁰⁷ "Russia-Iran Nuclear Deal Signed", **BBC News**, 27 Şubat 2005, http://news.bbc.co.uk/2/hi/middle_east/4301889.stm (14.11.2015).

İran'ın uranyum zenginleştirme programının kısıtlanmasına yönelik uluslararası girişimlere katılmıştır⁴⁰⁸.

Ocak 2006'da İran Natanz tesisinde bulunan UAEA mühürlerini kaldırdıktan ve uranyum dönüşümünü yeniden başlattığını ilan ettikten sonra İran sorunu BM Güvenlik Konseyi gündemine getirilmiştir⁴⁰⁹. 30 Mart 2006 tarihinde BM Güvenlik Konseyi İran'dan 30 gün içinde uranyum zenginleştirme programlarını durdurmasını istemiştir⁴¹⁰. Nisan 2006'da Başkan Ahmedinejad uranyum zenginleştirme işleminin başarıyla sonuçlandığını açıklamıştır⁴¹¹. 23 Aralık 2006'da BM Güvenlik Konseyi İran nükleer programı için yaptırımlar getiren 1737 Sayılı Kararı oybirliğiyle kabul etmiştir⁴¹². Karar İran'dan tüm zenginleştirme ve yeniden işleme faaliyetlerini durdurup kendi programın sadece barışçıl amaçlarla oluşturulduğuna dair olduğunu kanıtlamak için UAEA tarafından gereken tüm önlemleri almayı talep etmiştir⁴¹³. İran bu kararı kabul etmeyip zenginleştirme faaliyetlerine devam etmiştir⁴¹⁴. 24 Mart 2007'de BM Güvenlik Konseyi İran'a karşı yaptırımları sertleştiren ve uranyum zenginleştirme programını durdurmak için Tahran'a 60 gün veren 1747 Sayılı Kararı oybirliğiyle kabul etmiştir. İran endüstriyel boyutlu zenginleştirmeyi başlattığını açıklayıp karara uymamıştır⁴¹⁵.

⁴⁰⁸ Davenport, "History of Official Proposals on the Iranian Issue", **op. cit.**

⁴⁰⁹ Vahit Leblebici, Oktay Bingöl, "İran-P5+1 Nükleer Program Görüşmelerinde Geline Aşama ve Bölgesel Etkileri", Rapor 007, **Merkez Strateji Enstitüsü**, 7 Ocak 2015, s. 16, http://merkezstrateji.com/wp-content/uploads/2014/07/150107_RP07_%C4%B0ran-N%C3%BCKleer_s.2_internet.pdf (14.11.2015).

⁴¹⁰ Davenport, "History of Official Proposals on the Iranian Issue", **op. cit.**

⁴¹¹ "Iran Says It Joins "Countries With Nuclear Technology", **CNN**, 12 Nisan 2006, <http://edition.cnn.com/2006/WORLD/meast/04/11/iran.nuclear/> (14.11.2015).

⁴¹² Zafer Akbaş, Adem Baş, "İran'ın Nükleer Enerji Politikası ve Yansımaları", **History Studies**, Cilt 5, Sayı 2, Mart 2013, s. 30.

⁴¹³ **Ibid.**

⁴¹⁴ **Ibid.**

⁴¹⁵ **Ibid.**

2006'dan 2010'a kadar BM Güvenlik Konseyi İran'a karşı yaptırım getiren toplam 6 karar çıkarmıştır. Bu yaptırımların getirdiği kısıtlamalar arasında uranyumun zenginleştirilmesiyle ve kullanılmış nükleer yakıtın yeniden işlenmesiyle ilgili tüm çalışmaların durdurulması, 1997 Ek protokolü çerçevesinde öncelikle UAEA uzmanlarıyla işbirliğinin yapılması, uranyumun zenginleştirilmesi, kullanılmış nükleer yakıtının yeniden işlenmesi, nükleer silahları gönderme sistemlerinin hazırlanmasıyla ilgili faaliyetlerin gelişmesine yardımcı olan teknoloji, ekipman ve maddeleri İran'a satma yasağı öngörülmüştür⁴¹⁶. Bunun dışında protokol İran'a nükleer çalışmalarıyla ilgili teknik yardım, mali kaynak, hizmet, yatırımları sağlama yasağını da içermiştir. Ayrıca İran nükleer programına ve nükleer silahların gönderme sistemlerine bağlantısı olan gerçek kişilerin diğer ülke topraklarına girmeleri yasaklanmış, transit geçişleri engellenmiş, İran nükleer programına ve nükleer silahların gönderme sistemlerine bağlantısı olan gerçek veya tüzel kişilerin yönettiği mali-ekonomik kaynaklarının ve aktiflerinin dondurulmasına ilişkin yaptırımlar düşünülmüştür⁴¹⁷. Son olarak, Ek protokolde İran nükleer programında veya nükleer silahları gönderme sistemlerinin yapılmasında çalışan İran vatandaşlarına eğitim ve staj verme yasağı, İran'a silah ihraç etme ve mali yardım yapma yasağı yer almıştır⁴¹⁸.

BM Güvenlik Konseyi kararları Rusya'ya Buşer nükleer santralinin yapımına devam etmesine bir yasak getirmemiştir.

2011'de 10 hükümetin istihbaratına dayanan UAEA raporu İran'ın gizlice nükleer silah yapma çalışmalarını yürüttüğünü iddia etmiştir. İran bu raporun ABD

⁴¹⁶ "Implementation of the NPT Safeguards Agreement and Relevant Provisions of Security Council Resolutions in the Islamic Republic of Iran", IAEA, 29 Mayıs 2015, <https://www.iaea.org/sites/default/files/gov-2015-34.pdf> (14.11.2015).

⁴¹⁷ Ibid.

⁴¹⁸ Ibid.

tarafından hazırlanan sahte belgeleri içerdiğini söyleyerek yaptığı nükleer çalışmalarının barışçıl olduğunu bir kez daha vurgulamıştır. 2012’de İran bilim adamları yerel uranyum cevherinden üretilmiş ilk nükleer yakıtın denemesini yaptığını açıkladıktan sonra AB İran’a petrol ambargosu uygulamaya başlamıştır⁴¹⁹. 2013’te P5+1 grubunun (Çin, Fransa, Almanya, Rusya, İngiltere ve ABD) İran’la ilgili çözüm aramaları devam ederken İran yeni Cumhurbaşkanı Hassan Rouhani ABD Başkanıyla görüşme yapmıştır. Görüşmeden sonra Obama konuyla ilgili olumlu bir sonuca varılabileceğini açıklamıştır. 2013 sonbaharı boyunca süren P5+1 grubu ve İran’ın görüşmelerinin sonucunda Kasım ayında Cenevre toplantısında İran Dışişleri Bakanı Javad Zarif ve P5+1 grubu lideri Catherine Ashton “Ortak Hareket Planı” olarak adlandırılan anlaşmayı imzalamışlardır⁴²⁰. Plan Ocak 2014’de uygulanmaya başlanmıştır. Anlaşmaya göre İran uranyum zenginleştirilmesini %20 oranında azaltacak, Arak Ağır Su Reaktöründe çalışmalarını durduracak, davetsiz ve sık sık yapılan UAEA denetimlerine engel olmayacaktı⁴²¹.

Rusya-İran işbirliği uzun yıllar boyunca Batılı ülkeler ve özellikle ABD ve İsrail tarafından sert eleştirilere hedef olmuştur. Bunun sebebi iki ülkenin İran sorunuyla ilgili farklı görüşleridir. Washington İran’a her zaman sert bir baskı uygularken Moskova İran’ı yatıştırıp işbirliği sürecine dâhil edilmesinden yanaydı. Bu iki siyasi yöntem ve arkasında duran Rusya ve ABD’nin menfaatleri nükleer silahların yayılmasının önlenmesi rejiminin geleceği için kritik bir rol oynamaktadır. Ayrıca İran sorunu iki ülke ilişkilerinin bir taraftan gerilemesine neden olmaya devam etmektedir.

⁴¹⁹ Davenport, “History of Official Proposals on the Iranian Issue”, **op. cit.**

⁴²⁰ Leblebici, Bingöl, **op. cit.**, s. 18.

⁴²¹ **Ibid.**

ABD ve Rusya arasında bulunan anlaşmazlıklar aynı zamanda diğer ülkeleri de etkilemektedir. İran nükleer programı ve füze savunması konusunda yaşanan sorunların çözülmesi büyük ölçüde iki ülkenin işbirliği seviyesine bağlıdır. Bu işbirliğinin korunması ve devam ettirilmesi ise sadece iki ülke arasındaki dış ilişkileri değil tüm uluslararası ilişkiler sistemi için büyük önem taşımaktadır.

SONUÇ

Soğuk Savaş döneminde ABD-SSCB ilişkilerinde temel belirleyici olan caydırıcılık konsepti iki ülkede yeni silahların geliştirilmesi, dünya güç istikrarında meydana gelen değişimler ve yeni tehditlerin ortaya çıkmasıyla “topyekûn mukabele”, “esnek mukabele”, “zorlayıcı diplomasi”, “sınırlı nükleer savaş”, “ilk nükleer darbe”, “karşılıklı garantili imha” gibi doktrinler üzerinden gelişmiş ve değişikliklere uğramıştır. Bu doktrinler daha çok ABD’nin dış politikasında geliştirilmiş, SSCB’de ise caydırıcılık konsepti uzun zaman boyunca resmi olarak benimsenmemiş, devletin dış stratejilerine ilişkin belgeler hep gizli tutulmuştur.

Genel olarak iki kutuplu sisteme dayanan ABD-SSCB ilişkilerinde “nükleer caydırıcılık” terimi iki anlam üzerinden ele alınmıştır. Birincisi, iki nükleer devletten birinin diğer ülke stratejik potansiyelini “rehin alıp” onun nükleer silah kullanmasını önlemektir. İkinci anlam ise, misilleme nükleer saldırısı yapma tehdidi amacıyla söz konusu ülkeyi istediği bir eylem yapmaya zorlamaktır. Soğuk Savaş’ın bitmesinden sonra nükleer caydırıcılık askeri-teknik yönünü kaybedip jeostratejik özelliklerini edinmeye başlamıştır. Böylece nükleer silahlar bir savaş mekanizmasından siyasi baskı aracına dönüşmüştür. Nükleer silahların nitelikleri yükseldikçe ve sayısı arttıkça bir nükleer savaşın ortaya çıkması ihtimali azalmıştır.

Ancak ABD ve Rusya askeri cephaneliklerinde binlerce nükleer savaş başlıklarının bulunması iki ülkenin ilişkilerini ve tüm dünyayı etkilemeye devam etmiştir.

İki devletin resmi nükleer doktrinlerine bakılırsa 2010 yılında kabul edilmiş Rusya Askeri Doktrininde ve “2020 yılına Kadar Nükleer Caydırıcılık Alanında Devlet Politikasının Temelleri” belgesinde nükleer silahlar nükleer çatışma ve konvansiyonel silahların kullanıldığı askeri çatışmaların ortaya çıkmasını önleyebilmek için önemli bir faktör olarak tanımlanmıştır. 2010 yılında kabul edilmiş ABD Milli Güvenlik Stratejisi’nde ve NPR raporunda nükleer silahlar ABD’nin askeri üstünlüğünün temeli olarak belirlenmiştir. Böylece, ABD-Rusya ilişkilerinin hala karşılıklı caydırıcılık kapsamında geliştiğini söylemek mümkündür.

ABD ve SSCB nükleer silahların yok edici gücü ve kullanımının yıkıcı sonuçlarını algıladıkça nükleer silahların sınırlandırılması doğrultusunda ilerlemeye başlamış ve silahların denetimi rejiminin temelini atmışlardır. Özellikle 1962 Küba Krizi nükleer silah yarışının tüm dünya için çok tehlikeli olduğunu göstermiştir. ABD-SSCB’nin arasında iki kutuplu sistem ortamında oluşan silah denetimi rejimi çerçevesinde yürütülen görüşmeler ve sonucunda yapılan antlaşmalar iki ülke arasında iletişim kanalları oluşturmuş, nükleer silahlara ilişkin yapılan nicel ve niteliksel sınırlamalar sayesinde ise iki ülke arasındaki silah yarışını kısıtlamış, nükleer savaşın çıkma ihtimalini azaltmış ve stratejik istikrarı güçlendirmiştir. Bu antlaşmaların en önemlileri 1963 Sınırlı Deneme Yasağı, 1968 Nükleer Silahların Yayılmasının Önlenmesi Antlaşması, 1972 Anti-Balistik Füze Antlaşması, 1972 ve 1979 Stratejik Silahların Sınırlandırılması Antlaşmaları (SALT I, II), 1987 INF Antlaşması ve 1991, 1993 ve 2009 Stratejik Silahların Azaltılması Antlaşmalarıdır (START Antlaşmaları). ABM Antlaşması saldırı alanında olası nükleer silah yarışının tırmanmasına sebep olabilecek savunma silah yarışının önlenmesine yönelik tasarlandığı için önemli bir antlaşma sayılmaktadır. SALT I ve II

Antlaşmaları iki devletin sahip olabilecek nükleer silah taşıma aracı sayısına sınır getiren ilk antlaşmalardır. INF Antlaşması ilk defa bir nükleer silah kategorisinin (orta ve uzun menzilli füzelerin) yok edilmesini sağlamıştır. START I Antlaşması gereğince ABD ve SSCB'nin nükleer depoları %30, savaş başlığı sayısı yaklaşık % 20, gönderme araçları sayısı ise % 27 oranında azaltılacağını öngörmüştür. SSCB'nin dağılmasından sonra Washington ve Moskova arasındaki rekabetin ideolojik kaynağı yok olmuş ve Rusya piyasa ekonomisi ve siyasi demokrasiye geçiş yapmak üzere reformlara başlamıştır. Bu, ABD ve Rusya'nın daha olumlu ilişki modelini kurmaları için imkan yaratmıştır. Lizbon Protokolü'nün imzalanması ve Ortak Tehdit Programı'nın başlatılması, START II antlaşmasının imzalanması, taktik nükleer silahları yok etmesini öngören 1991-1992 Devlet Başkanı Girişimleri ve birkaç güven artırıcı önlem iki devletin işbirliği yönünde atılan önemli adımlardır. 90'ların ortasında START II Antlaşmasının yürürlüğe girmemesi ve Rusya'da yaşanan iç politik gelişmelerinin etkisi yüzünden ABD-Rusya nükleer diyalogu gerilemeye başlamıştır. 11 Eylül saldırılarından sonra Bush yönetimi silah denetimi rejiminin tarihte kaldığını iddia etmiş ve ABD'nin ABM Antlaşmasından çekildiğini açıklamıştır. NATO'nun genişlemesi ve eski Sovyet cumhuriyetlerinde yaşanan renkli devrimler Rusya'nın güvenlik kaygılarının çoğalmasına yol açmıştır. 2007 Münih Güvenlik Konferansı'nda konuşan Rusya Devlet Başkanı Putin NATO'nun genişlenmesi ve anti-balistik füze sistemlerinin Avrupa'da yerleştirme planları üzerine endişelerini dile getirmiştir. İki ülke ilişkilerinin olumsuz etkileyen başka bir gelişme 2008 Gürcistan krizi olmuştur. Gürcistan olaylarından sonra artık kimse nükleer silah denetimi rejiminin tekrardan ABD-Rusya'nın gündeminde olacağını beklememiştir. Ancak 2009'da Obama yönetiminin başlattığı Yeni Başlangıç

Politikası iki ülke ilişkilerinin yeniden canlanmasına yol açmıştır. 24 Haziran 2010 tarihinde yapılan stratejik istikrarla ilgili ortak açıklamada Medvedev ve Obama “karşılıklı güven, açıklık, öngörülebilirlik ve işbirliğine dayanan stratejik ilişkileri geliştirmeye devam edecekleri” taahhüdünde bulunmuşlardır. Şubat 2011’de ise Yeni START Antlaşması yürürlüğe girmiştir. ABD ve Rusya’nın stratejik nükleer savaş başlıkları sayısını 1550’ye ve stratejik nükleer fırlatma araçları sayısını 700’e azaltmayı öngören bu anlaşma iki ülkenin silahların denetimi alanında yapılan işbirliği için önemli bir adım olmuştur.

Sovyetlerin dağılması sonucunda Rusya’da ve bağımsızlığını yeni kazanan cumhuriyetlerde derin siyasi ve ekonomik kriz şartlarında nükleer malzemelerin ve tesislerin korunmasızlığı nedeniyle ABD ve Rusya arasında nükleer güvenlik alanında ortaklık çalışmaları başlamıştır. Ortak Tehdit Azaltma Programı, Birinci ve İkinci Savunma Hattı Programları, G-8 Küresel Ortaklık gibi 20 seneden fazla süren bu ortak çabalar sayesinde iki ülke arasında nükleer alanda karşılıklı güven artmış, iki devletin uzmanları ve bilim adamları arasında düzenli temaslar kurulmuş ve nükleer güvenlik teknolojileri güçlendirilmiştir. Tüm bunlar ise Rusya’nın nükleer güvenliği için sürdürülebilir gelişmeye yol açmış, ABD ve tüm dünyanın nükleer güvenliğine de katkı sağlamıştır. Üstelik iki ülkenin ulusal nükleer terörizm tehdit algılamaları birbirine yaklaşınca Moskova ve Washington Nükleer Terörizmle Mücadele için Küresel Girişim, Nükleer Silahların Yayılmasına Karşı Güvenlik Girişimi gibi ortak projeler üzerinde çok önemli işbirliği başlatmış ve bu konuda ciddi bir ilerleme kaydetmişlerdir.

Böylece Soğuk Savaş dönemi sonrasında ABD ve Rusya'nın ilişkilerini stratejik ortaklığa dönüştürme çabaları ile bu çalışmanın başında sorgulanan varsayımın doğrulandığı ortaya çıkmaktadır.

Ancak, günümüzde iki ülkenin ciddi nükleer stoklara sahip olmaları, askeri doktrinlerinde nükleer silahlara olan güvenin çok yüksek olması ve nükleer caydırıcılık konseptine önemli yer vermeleri ABD ve Rusya'nın gerçek ortaklığa ulaşmalarını engellemektedir. İran nükleer programı ve füze savunması konusunda yaşanan anlaşmazlıklar ise bunu kanıtlamaktadır. İki ülkenin var olan sorunlarının çözülmesi ve işbirliğinin sürdürülmesi için yönetimlerinin nükleer alanda önemli adımları atmaları gerekmektedir. Bu adımlardan en önemlisi ABD ile Rusya'nın stratejik nükleer silah depolarında daha derin ve geri alınamaz azaltmalar yapmaktır. Diğer adım, füzelerin kaza ile veya yetkisiz olarak fırlatılma tehlikesini azaltmak amacıyla stratejik balistik füzelerin fırlatılmaya hazır yüksek alarm seviyesini düşürmektir. Taktik nükleer silah sayısının azaltılması veya tamamen yok edilmesi başka bir önlem olarak görülebilir. Balistik füze savunması çalışmalarının sınırlandırılması ve bu konuda ortak projelerin üretilmesi güncel ABM sorununa bir çözüm olarak düşünülebilir. Ayrıca, nükleer silahların yayılmasının ve nükleer terörizmin önlenmesi üzerine daha etkin şekilde işbirliği yapılması iki ülke stratejik ortaklığına katkı sağlayacak önemli bir adımdır.

ABD ve Rusya yukarıda sayılan önerileri hayata geçirmeleri, mevcut anlaşmazlıklarının üstesinden gelmeleri ve nükleer işbirliğini sürdürmeleri için ise iki ülkenin nükleer doktrinlerindeki nükleer silahlara olan güvenlerini azaltıp karşılıklı nükleer caydırıcılık ortamını dönüştürmesi gerekmektedir.

Bütün bunlar ABD ile Rusya arasındaki nükleer silahlara ilişkin stratejik ortaklığın geleceğini şekillendirecektir. Bu ortaklık yalnızca iki devletin değil bütün insanlığın geleceğine yön verecek önem taşımaktadır.

KAYNAKÇA

KİTAPLAR

ABRAHAMIAN, Ervand, **Modern İran Tarihi**, (D. Şendil, Çev.), Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2009.

ARI, Tayyar, **Uluslararası İlişkiler Teorileri**, Alfa Yayınları, İstanbul, 2002.

ARI, Tayyar, **Uluslararası İlişkiler ve Dış Politika**, Alfa Yayınevi, İstanbul, 2004.

ARMAĞANOĞLU, Fahir, **20.Yüzyıl Siyasi Tarihi (1914-1980)**, Cilt 1, İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara, 1992.

AYMAN, Gülden, **Konvansiyonel Kuvvetlerin Denetimi**, Alfa Yayınları, İstanbul, 1994.

BRZEZINSKI, Zbigniew, **Büyük Satranç Tahtası**, (Y. Türedi, Çev.), İnkılap Kitabevi, İstanbul, 2005.

CANKARA, Yavuz, **Yeni Oyun, İran'ın Nükleer Politikası**, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul, 2005.

CARTER, April, **Succes and Failure in Arms Control Negotiations**, Oxford University Press, Oxford, 1989.

CEYLAN, Musa, **Yeni NATO Soğuk Savaştan Sıcak Savaşa**, Ülke Kitapları, İstanbul, 1999.

DAĞI, Zeynep, **Rusya'nın Dönüşümü**, Boyut Yayınları, İstanbul, 2002.

DVORKIN, Vladimir, ARBATOV, Alexey, **Yadernaya Perezagruzka: Sokraschenie i Nerasprostranenie Vooruzheniy**, Carnegie Moscow Center, Moskova, 2001.

FENENKO, Alexey, **Rossiysko-Amerikanskie Otnosheniya v Sfere Nerasprostraneniya Yadernogo Orujiya**, Alpina, Moskova, 2008.

FREEDMAN, Lawrence, **The Evolution of Nuclear Strategy**, Martin Press, New York, 1986.

GERGER, Haluk, **Nükleer Tehlike, Nükleer Silahlar ve Nükleer Savaş**, Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara, 1983.

GERGER, Haluk, **Soğuk Savaştan Yumuşamaya**, Işık Yayıncılık, Ankara, 1980.

GOLDGEIER, James M., MCFAUL, Michael, **Power and Purpose: U.S. Policy Toward Russia After the Cold War**, Brookings Institution Press, Washington, 2003.

GÖNLÜBOL, Mehmet, **Uluslararası Politika, İlkeler, Kavramlar, Kurumlar**, A.Ü. SBF Yayınları, Ankara, 1978.

GRAHAM, Thomas, **Disarmament Sketches: Three Decades of Arms Control and International Law**, University of Washington Press, Seattle, 2012.

GRAHAM, Thomas, LAVIERA, Damien J., **Cornerstones of Security: Arms Control Treaties in the Nuclear Era**, University of Washington Press, Seattle, 2003.

GÜRSOY, Barış, **Soğuk Savaştan Günümüze Asimetrik Tehdit**, IQ Kültür Sanat Yayınları, İstanbul, 2005.

KARLUK, Sadık Rıdvan, **Uluslararası Ekonomik, Mali ve Siyasal Kuruluşlar**, Turhan Kitabevi, Ankara, 1998.

KAYA, İbrahim, **Terörle Mücadele ve Uluslararası Hukuk**, USAK, Ankara, 2005.

KOKOSHIN, Andrey, **Soviet Strategic Thought, 1917-91**, Belfer Center for Science and International Affairs, Cambridge, 1999.

KURTBAĞ, Ömer, **Amerikan Yeni Sağ ve Dış Politikası: Hegemonya Ekseninde**, USAK Yayınları, Ankara, 2010.

MINISTRY, Dinshaw, **Containing Missile Proliferation: Strategic Technology, Security Regimes and International Cooperation in Arms Control**, University of Washington Press, Washington, 2003.

MORGAN, Patrick M., **Deterrence Now**, Cambridge University Press, Cambridge, 2003.

ÖZGÜR, Salih, **Geleceğe Yönelen Tehdit Kitle İmha Silahları**, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul, 2006.

RHINELANDER, John B, “Arms Control in the Nuclear Age”, John Norton Moore, **National Security Law**, Carolina Academic Press, Durham, 1990, s. 551-560.

SANDER, Oral, **Siyasi Tarih 1918-1994**, İmge Kitabevi, Ankara, 1994.

SANDERS, Jerry W., **Paddles of Crisis: The Committee on the Present Danger and the Politics of Containment**, South End Press, New York, 1983.

SÖNMEZOĞLU, Faruk, **Uluslararası İlişkilere Giriş**, Der Yayınevi, İstanbul, 2002.

SÖNMEZOĞLU, Faruk, **Uluslararası Politika ve Dış Politika Analizi**, Filiz Kitabevi, İstanbul, 2000.

TELLAL, Erel, “Soğuk Savaş’ta Tırmanma (1950-1962)”, **Siyasi Tarih II**, Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir, 2013, 90-116.

UTKIN, Anatoliy, **Mirovaya Holodnaya Voyna**, Eksmo, Moskova, 2005.

MAKALELER

“ABD ile Rusya START Anlaşmasını İmzaladı”, **CNN Türk**, 8 Nisan 2009, <http://www.cnnturk.com/2010/dunya/04/08/abd.ile.rusya.start.anlasmasini.imzaladi/571286.0/> (9 Mart 2015).

AKBAŞ, Zafer BAŞ, Adem, “İran’ın Nükleer Enerji Politikası ve Yansımaları”, **History Studies**, Cilt 5, Sayı 2, Mart 2013, s. 21-44.

BELOUS, Vladimir, “Takticheskoye Yadernoye Oruzhiye v Novykh Geopoliticheskikh Usloviyakh”, **Yadernyy Kontrol**, Sayı 14, Şubat 1996, s. 2-8, <http://www.pircenter.org/media/content/files/9/13464142660.pdf> (3 Eylül 2015).

BOLSHINSKY, Igor, “Russian-U.S. Program of Repatriation of Irradiated Nuclear Fuel is Unique,” **Safety of Nuclear Technologies and the Environment**, Sayı 1, 2011, s. 14-18, <http://www.atomic-energy.ru/store/21522> (29.10.2015).

BÖLME, Selin M., “NATO Zirvesi ve Füze Kalkan Projesi”, **Seta Analiz**, Sayı 30, Aralık 2010, s. 1-20.

BROOKS, Linton F., “The Strategic Arms Reduction Treaty: Reducing the Risk of War”, **NATO Review**, Cilt 39, Sayı 5, 1991, s. 7-10, <http://www.nato.int/docu/review/1991/9105-2.htm> (15 Ağustos 2015).

ÇAYCI, Sadi, “BM Güvenlik Konseyi’nin Terörle Mücadeleye İlişkin Kararları”, **Stratejik Analiz**, Ocak 2006, Cilt 6, s. 66-69.

EGELİ, Sıtkı, “Füze Tehdidi ve NATO Füze Kalkanı: Türkiye Açısından Bir Değerlendirme”, **Uluslararası İlişkiler**, Cilt 10, Sayı 40, 2014, s. 39-73.

EKREM, Erkin, “Ulusal Füze Savunma Sistemi Çin’i Rusya’ya Yakınlaştırabilir mi?”, **Avrasya Dosyası**, Cilt 6, Sayı 4, 2001, s. 121-140.

ERHAN, Çağrı, “ABD’nin Ulusal Güvenlik Anlayışı”, **A.Ü. SBF Dergisi**, Cilt 56, Sayı 4, 2001, s. 77-93.

FENENKO, Alexey, "Between MAD and Flexible Response", **Russia in Global Affairs**, Sayı 2, 22 Haziran 2011, <http://eng.globalaffairs.ru/number/Between-MAD-and-Flexible-Response-15242> (14 Mart 2015).

FENENKO, Alexey, "Contemporary Theories of Nuclear Deterrence", **Journal of International Relations Theory and World Politics**, Cilt 10, Sayı 2, Mayıs-Ağustos 2012, http://www.intertrends.ru/twenty-ninth_e.htm# (17 Mayıs 2015).

FENENKO, Alexey, "Posle Perezagruzki", **Nezavisimaya Gazeta**, 17 Ocak 2011, http://www.ng.ru/courier/2011-01-17/9_reload.html (17 Mart 2015).

FENENKO, Alexey, "Rossiisko-Amerikanskie Ontosheniya v Sfere Nerasprostraneniya Yadernogo Orujiya", **Mejdunarodnaya Ekonomika i Mejdunarodniye Otnosheniya**, Sayı 9, 2008, s. 16-30.

FENENKO, Alexey, "Transformatsiya Sderjivaniya", **Russia in Global Affairs**, Sayı 6, 2009, http://www.globalaffairs.ru/number/n_14290 (17 Mayıs 2015).

GATES, Robert M., "A Balanced Strategy", **Foreign Affairs**, Ocak/Şubat 2009, <https://www.foreignaffairs.com/articles/united-states/2009-01-01/balanced-strategy> (10 Haziran 2015).

GÜNEY, Nurşin Ateşoğlu, "NATO Nükleer Caydırıcılığı ve INF Antlaşması", **Dünü ve Bugünü ile Toplum ve Ekonomi Dergisi**, Sayı 5, Eylül 1993, s. 60-76.

GÜNEY, Nurşin Ateşoğlu, "Nükleer Silahsızlanma: Engeller ve Yeni Nükleer Pazarlık Üzerine Kısa Bir Analiz", **SAREM Stratejik Araştırmalar Dergisi**, Cilt 8, Sayı 14, Ocak 2010, s. 39-68.

HALPERIN, Morton H., "A New Nuclear Posture", **Arms Control Today**, Mayıs 2010, https://www.armscontrol.org/act/2010_05/Halperin (29 Ağustos 2015).

"Iran Says It Joins "Countries With Nuclear Technology", **CNN**, 12 Nisan 2006, <http://edition.cnn.com/2006/WORLD/meast/04/11/iran.nuclear/> (14.11.2015).

"Itogi Sammita NATO v Chikago", **RIA Novosti**, 22 Mayıs 2012, <http://ria.ru/world/20120522/655214218.html> (11.11.2015).

KARAOSMANOĞLU, Ali L., "Nükleer Stratejinin İlk On Yılı", **A.Ü. SBF Dergisi**, Cilt 51, Sayı 1, 1996, s. 323-346.

KAVUNCU, Sibel, "Nükleer Silahsızlanma Yolunda START Süreci", **Bilge Strateji**, Cilt 5, Sayı 8, Bahar 2013, s. 119-148.

KHLOPKOV, Anton, "Iranskaya Yadernaya Programma v Rossiysko-Amerikanskikh Otnosheniyah", **Nauchnie Zapiski PIR-Tsentra**, Sayı 18, 2001, s. 1-49, <http://xn----jtbhwghdp7a.xn--p1ai/data/publications/nz18.pdf> (13.11.2015).

KHLOPKOV, Anton, “US-Russian 123 Agreement Enters into Force: What Next?”, **Global Affairs**, Sayı 6, 2010, s. 1-14,
<http://ceness-russia.org/data/doc/US-Russian-123-Agreement-Enters-Into-Force-What-Next.pdf> (18.12.2015).

KİBAROĞLU, Mustafa, “İran’ın Nükleer Güç Olma İddiası ve Batı’nın Tutumu: Şah’a Destek, Mollalara Yasak”, **Akademik Orta Doğu**, Cilt 1, Sayı 1, 2006, s. 77-111.

KİBAROĞLU, Mustafa, “İran’ın Nükleer Programı ve Türkiye”, **Bilge Strateji**, Cilt 5, Sayı 9, Güz 2013, s. 1-8.

KİBAROĞLU, Mustafa, “Kitle İmha Silahlarının Gelişim Süreci, Yayılmasının Önlenmesine İlişkin Yapılan Çalışmalar ve Geleceğin Güvenlik Tehditleri”, **2023 Dergisi**, Söyleşi Metni, Kasım 2002.

KİBAROĞLU, Mustafa, “NATO’nun Balistik Füze Savunma Sistemi ve Türkiye”, **Uluslararası İlişkiler**, Cilt 9, Sayı 34, 2012, s. 183-204.

KİBAROĞLU, Mustafa, “Rusya’nın Yeni Ulusal Güvenlik Konsepti ve Askeri Doktrini”, **Avrasya Dosyası – Rusya Özel**, Cilt 7, Sayı 1, 2001, s. 95-106.

KRISTENSEN, Hans. M., “Falling Short of Prague: Obama’s Nuclear Weapons Employment Policy”, **Arms Control Today**, Eylül 2013,
https://armscontrol.org/act/2013_09/Falling-Short-of-Prague-Obamas-Nuclear-Weapons-Employment-Policy (29 Ağustos 2015).

KRISTENSEN, Hans M., NORRIS, Robert S., “Nonstrategic Nuclear Weapons, 2012”, **Bulletin of the Atomic Scientists**, Cilt 65, Sayı 5, Eylül/Ekim 2012, s. 96-104,
<http://bos.sagepub.com/content/68/5/96.full.pdf+html> (18 Ağustos 2015).

KRISTENSEN, Hans M., NORRIS, Robert S., "Russian nuclear forces, 2014", **Bulletin of the Atomic Scientists**, Cilt 70, Sayı 2, Mart 2014, s. 75-85,
<http://bos.sagepub.com/content/70/2/75.full.pdf+html> (10 Haziran 2015).

KRISTENSEN, Hans M., NORRIS, Robert S., “Russian Nuclear Forces, 2015”, **Bulletin of the Atomic Scientists**, Cilt 71, Sayı 3, s. 84-97,
<http://bos.sagepub.com/content/71/3/84.full.pdf+html> (10 Haziran 2015).

KRISTENSEN, Hans M., NORRIS, Robert S., “US Nuclear Forces, 2014”, **Bulletin of the Atomic Scientists**, Cilt 70, Sayı 1, Ocak 2014, s. 85-93,
<http://bos.sagepub.com/content/70/1/85.full.pdf+html> (20 Haziran 2015).

KRISTENSEN, Hans M., NORRIS, Robert S., “US Nuclear Forces, 2015”, **Bulletin of the Atomic Scientists**, Cilt 71, Sayı 2, Mart/Nisan 2015, s. 107-119, <http://bos.sagepub.com/content/71/2/107.full.pdf+html> (10 Ağustos 2015).

“Lavrov i Rasmussen Obsudili Sotrudnichestvo Rossii i NATO”, **RIA Novosti**, 4 Aralık 2013, <http://ria.ru/world/20131204/981956655.html> (11.11.2015).

MIKHAILOV, Viktor, CHERNYSHEV, Aleksandr, “NATO’s Expansion and Russia’s Security”, **Vek**, 20 Eylül, 1996.

“Moskva Otneslas k Izmeneniyam Planov SSHA po PRO s Podozreniyem”, **Vedomosti**, 18 Mart 2013, http://www.vedomosti.ru/politics/news/10132341/domashnie_rakety#ixzz2NrohTSQR (11.11.2015).

NEILAN, Terence, “Bush Pulls Out of ABM Treaty; Putin Calls Move a Mistake”, **The New York Times**, 13 Aralık 2001, <http://www.nytimes.com/2001/12/13/international/13CND-BUSH.html> (18.12.2015).

NEVEROV, Rostislav, “Chenormirdin Pochal Agitirovat Amerikantsev Protiv NATO”, **Kommersant**, 2 Şubat 1997, <http://www.kommersant.ru/doc/171897> (13.11.2015).

NORRIS, Robert S., KRISTENSEN, Hans M., “Nuclear Notebook: Nuclear U.S. and Soviet/Russian Intercontinental Ballistic Missiles, 1959–2008”, **Bulletin of the Atomic Scientists**, 2009, s. 62-69, <http://bos.sagepub.com/content/65/1/62.full.pdf+html> (25 Temmuz 2015).

NORRIS, Robert S., KRISTENSEN, Hans M., “U.S. Tactical Nuclear Weapons in Europe, 2011”, **Bulletin of the Atomic Scientists**, Cilt 67, Sayı 1, Ocak/Şubat 2011, s. 64-73, <http://bos.sagepub.com/content/67/1/64.full.pdf+html> (15 Haziran 2014).

ÖZCAN, Nihat Ali, ÖZDAMAR, Özgür, “Iran’s Nuclear Program and the Future of US-Iranian Relations”, **Middle East Policy**, Cilt 16, Sayı 1, Bahar 2009, s. 121-133.

ÖZTÜRK, Ahmet, “Rusya-Gürcistan Krizi: Yerel Bir Çatışma, Küresel Yansımalar”, **OAKA**, Cilt 4, Sayı 7, 2009, s. 1-29.

“Russia-Iran Nuclear Deal Signed”, **BBC News**, 27 Şubat 2005, http://news.bbc.co.uk/2/hi/middle_east/4301889.stm (14.11.2015).

“Russian Parliament Approves Start Nuclear Arms Treaty”, **BBC News**, 26 Ocak 2011, <http://www.bbc.com/news/world-europe-12284532> (2 Eylül 2015).

“Rusya’ya Tekrar Başlama Düğmesi”, **BBC Turkish**, 6 Mart 2009, http://www.bbc.co.uk/turkish/news/story/2009/03/090306_clintonlavrov_update.shtml (10 Mart 2015).

SAFRANCHUK, Ivan, “Yadernie i Raketnie Programmi Irana i Bezopasnost Rossii: Ramki Rossiisko-Iranskogo Sotrudnichestva”, **Nauchnie Zapiski PIR-Tsentra**, Sayı 8, 1998, s. 1-37, <http://www.pircenter.org/media/content/files/9/13464245790.pdf> (12.11.2015).

SCHENCK, Lisa M., YOUMANS, Robert A., “From Start to Finish: a Historical Review of Nuclear Arms Control Treaties and Starting Over with the New START”, **Cardozo Journal of International & Comparative Law**, Sayı 20, Nisan 2012, s. 399-435, http://scholarship.law.gwu.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1104&context=faculty_publications (2 Ağustos 2015).

SHAMBAUGH, David, “Containment or Engagement of China?: Calculating of Beijing’s Responses”, **International Security**, Cilt 21, Sayı 2, 1996, s. 180-209.

“Tekhsnabeksport v 2011 Godu Ojidayet Rekordnuyu Eksportnuyu Virochku”, **RIA Novosti**, 7 Kasım 2011, <http://ria.ru/eco/20111107/483095831.html> (26.10.2015).

TELLAL, Erel, “Kronik: Soğuk Savaş Neden Yeniden Sona Erdi”, **A.Ü. SBF Dergisi**, Cilt 57, Sayı 2, 2002, s. 203-207.

TELLAL, Erel, “Rusya Federasyonu’nun Ulusal Güvenlik Algılaması”, **Mülkiyeliler Birliği Dergisi**, Cilt 21, Sayı 199, 1997, s. 59-64.

TYLER, Patrick E., “Clinton and Putin Meet at Kremlin With Wide Agenda”, 4 Haziran 2000, **The New York Times**, <http://www.nytimes.com/2000/06/04/world/clinton-and-putin-meet-at-kremlin-with-wide-agenda.html?pagewanted=all> (11 Kasım 2015).

TYLER, Patrick E., “US Strategy Plan Calls for Insuring no Rivals Develop”, **New York Times**, 8 Mart 1992, <http://www.nytimes.com/1992/03/08/world/us-strategy-plan-calls-for-insuring-no-rivals-develop.html> (13 Mart 2015).

“U.S. scraps final phase of European missile shield”, **BBC News**, 16 Mart 2013, <http://www.bbc.com/news/world-us-canada-21812161> (10 Haziran 2015).

UZUN, Özüm S., “İran’a Ekonomik Yaptırımlar: Kırılğanlaşan Nükleer Program mı Hükümet mi?”, **Ortadoğu Analiz**, Cilt 5, Sayı 54, Haziran 2013, s. 62-70.

WEITZ, Richard, “Russian-US Cooperative Threat Reduction Beyond Nunn-Lugar and Ukraine”, **Arms Control Today**, 2 Temmuz 2014, https://www.armscontrol.org/act/2014_0708/Features/Russian-US-Cooperative-Threat-Reduction-Beyond-Nunn-Lugar-and-Ukraine (26.10. 2015).

WINES, Michael, “Bush and Yeltsin Declare Formal End to Cold War; Agree to Exchange Visits”, **The New York Times**, 2 Şubat 1992, <http://www.nytimes.com/1992/02/02/world/bush-and-yeltsin-declare-formal-end-to-cold-war-agree-to-exchange-visits.html?pagewanted=all> (11.11.2015).

RAPOR, ARAŞTIRMA, RESMİ AÇIKLAMALAR VE DİĞER BELGELER

ABD Balistik Füze Raporu, ASSA Stratejik Araştırma Merkezi, Şubat 2010, http://www.assastratejibulteni.com/ABD_Balistik_Fuze_Raporu.pdf (10 Haziran 2015).

AKÇA, Mehmet, “Terörizm Dosyası: VI. Terörizmin Uluslararası Hukuk Düzleminde Ele Alınışı”, **Akademik Perspektif**, 2013, <http://akademikperspektif.com/2013/12/30/terorizm-dosyasi-vi-terorizmin-uluslararasi-hukuk-duzleminde-ele-alinisi/> (1 Kasım 2015).

Arms Control and Disarmament Agreements: Texts and Histories of Negotiations, U.S. Arms Control and Disarmament Agency, 1996, <http://babel.hathitrust.org/cgi/pt?id=pur1.32754066656608;view=1up;seq=3> (15 Ekim 2014).

Ballistic Missile Defense Review Report, Department of Defense, Şubat 2010, http://archive.defense.gov/bmdr/docs/BMDR%20as%20of%2026JAN10%200630_for%20web.pdf (11 Kasım 2015).

BLEEK, Philip E., “Nuclear Posture Review Leaks; Outlines Targets, Contingencies”, **Arms Control Association**, https://www.armscontrol.org/act/2002_04/nprapril02 (14 Mart 2015).

BRESOLIN, Justin, “Fact Sheet: The Nunn-Lugar Cooperative Threat Reduction Program, The Center For Arms Control and Non-proliferation”, **The Center for Arms Control and Non-Proliferation**, 2014, <http://armscontrolcenter.org/fact-sheet-the-nunn-lugar-cooperative-threat-reduction-program/> (26.10.2015).

CAŞIN, Mesut Hakkı, “Çağdaş Dünyada Uluslararası Güvenlik Stratejileri ve Silahsızlanma”, **Basılmamış Doktora Tezi**, İstanbul Üniversitesi, İstanbul 1993.

Commencement Address at Texas A&M University by George H.W. Bush, 12 Mayıs 1989, <http://millercenter.org/president/bush/speeches/speech-3421> (10 Haziran 2015).

Communiqué of the Washington Nuclear Security Summit, Office of the Press Secretary, White House, 13 Nisan 2010, <http://www.whitehouse.gov/the-press-office/communiqu-washington-nuclear-security-summit> (2 Kasım 2015).

Counterproliferation Initiative Presidential Decision Directive PDD/NSC 18, Aralık 1993, <http://fas.org/irp/offdocs/pdd18.htm> (29 Ağustos 2015).

ÇAKMAK, Haydar, “Nükleer Güvenlik Zirvesi”, **21. Yüzyıl Türkiye Enstitüsü**, 2 Nisan 2012, <http://www.21yyte.org/tr/arastirma/enerji-ve-enerji-guvenligi-arastirmalari-merkezi/2012/04/02/6548/nukleer-guvenlik-zirvesi> (29 Aralık 2015).

DAVENPORT, Kelsey, “History of Official Proposals on the Iranian Nuclear Issue”, **Arms Control Association**, Ocak 2014, https://www.armscontrol.org/factsheets/Iran_Nuclear_Proposals (14 Kasım 2015).

DAVENPORT, Kelsey, “Nuclear Security Summit at a Glance”, **Arms Control Association**, 2014, <https://www.armscontrol.org/factsheets/NuclearSecuritySummit> (1 Kasım 2015).

DAVENPORT, Kelsey, “The Proliferation Security Initiative (PSI) At a Glance”, **Arms Control Association**, Haziran 2013, <http://www.armscontrol.org/print/2568> (1 Kasım 2015).

“Document of the Stockholm Conference on Confidence- and Security-Building Measures and Disarmament in Europe Convened in Accordance with the Relevant Provisions of the Concluding Document of the Madrid Meeting of the Conference on Security and Cooperation in Europe”, <http://www.state.gov/t/isn/4725.htm> (28 Temmuz 2015).

DIAKOV, Anatoli, MIASNIKOV, Eugene, SOKOV, Nikolai, “Protses Sokrasheniya Yadernih Voorujeniy i Kontrol nad Nimi v Rossiysko-Amerikanskikh Otnosheniyah: Sostoyaniye i Perspektivi”, **Center for Arms Control, Energy and Environmental Studies Center’s Report**, 2006, <http://www.armscontrol.ru/pubs/Report-0612.pdf> (9 Mart 2015).

ERDURMAZ, Serdar, “Küresel Nükleer Güvenlik Zirvesi Sonuçları”, **TÜRKSAM**, 14 Nisan 2010, <http://www.turksam.org/tr/makale-detay/657-kuresel-nukleer-guvenlik-zirvesi-sonuclari#> (2.11.2015).

Fact Sheet: Nuclear Weapons Employment Strategy of the United States, The White House: Office of the Press Secretary, 19 Haziran 2013, <https://www.whitehouse.gov/the-press-office/2013/06/19/fact-sheet-nuclear-weapons-employment-strategy-united-states> (25 Haziran 2015).

Fact Sheet: Transparency in the U.S. Nuclear Weapons Stockpile, U.S. Department of Defense, 29 Nisan 2014, <http://www.state.gov/documents/organization/225555.pdf> (15 Haziran 2014).

First Report of the Deep Cuts Commission, Preparing for Deep Cuts: Options for Enhancing Euro-Atlantic and International Security, http://deepcuts.org/files/pdf/First_Report_of_the_Deep_Cuts_Commission_English.pdf (29 Ağustos 2015).

“Fissible Material Cut-off Treaty at a Glance”, Arms Control Association, 26 Ağustos 2013, <https://www.armscontrol.org/factsheets/fmct> (10 Haziran 2015).

Fundamentals of Nuclear Arms Control: The Congressional Role in Nuclear Arms Control, Report of Congress, Committee on Foreign Affairs, Subcommittee on Arms Control, International Security and Science, Library of Congress, <http://www.loc.gov/index.html> (24 Nisan 2015).

“Gates: Nuclear Weapons and Deterrence in the 21st Century”, Carnegie Endowment for International Peace, http://carnegieendowment.org/files/1028_transcrip_gates_checked.pdf (10 Haziran 2015).

Global Fissile Material Report 2013, International Panel on Fissile Materials, Ocak 2012, <http://fissilematerials.org/library/gfmr13.pdf> (27 Haziran 2015).

“Implementation of the NPT Safeguards Agreement and Relevant Provisions of Security Council Resolutions in the Islamic Republic of Iran”, IAEA, 29 Mayıs 2015, <https://www.iaea.org/sites/default/files/gov-2015-34.pdf> (14 Kasım 2015). JAZINSKI, Michael, “The Security and Safety of Russia’s Nuclear Weapons”, **Nuclear Threat Initiative**, 1 Nisan 2001, <http://www.nti.org/analysis/articles/security-and-safety-russias-nuclear-weapons/> (26.10.2015).

“Joint Statement by the President of the United States of America Barack Obama and the President of the Russian Federation Vladimir Putin”, The White House, 18 Haziran 2012, <http://www.whitehouse.gov/the-press-office/2012/06/18/joint-statement-president-united-states-america-barack-obama-and-preside> (26 Ekim 2015).

KANE, Sam, REIF, Kingston, “Fact Sheet: The 2005 Amendment to the Convention on the Physical Protection of Nuclear Material and the International Convention on the Suppression of Acts of Nuclear Terrorism”, **The Center for Arms Control and Non-Proliferation**, 2013, <http://armscontrolcenter.org/fact-sheet-the-2005-amendment-to-the-convention-on-the-physical-protection-of-nuclear-material-cppnm-and-the-international-convention-on-the-suppression-of-acts-of-nuclear-terrorism-icsant/> (1 Kasım 2015).

KİBAROĞLU, Mustafa, “Between Allies and Rivals: Turkey, Nuclear Weapons, and BMD”, **Proliferation Papers**, Sayı 49, 2014, <http://www.ifri.org/sites/default/files/atoms/files/pp49kibaroglu.pdf> (18 Aralık 2015).

KHLOPKOV, Anton, KONUKHOV, Dmitry, “RRRFR Program: Contribution to Nuclear Nonproliferation and Russian-U.S. Relations”, **Center for Energy and Security Studies**, 2014, http://ceness-russia.org/data/doc/14-03-20_RRRFR_Article_ENG.pdf (29 Ekim 2016).

LEBLEBECİ, Vahit, BİNGÖL, Oktay, “İran-P5+1 Nükleer Program Görüşmelerinde Geline Aşama ve Bölgesel Etkileri”, Rapor 007, **Merkez Strateji Enstitüsü**, 7 Ocak 2015,

http://merkezstrateji.com/wp-content/uploads/2014/07/150107_RP07_%C4%B0ran-N%C3%BCkleer_s.2_internet.pdf (14.11.2015).

“Lisbon Summit Declaration. Issued by the Heads of State and Government Participating in the Meeting of the North Atlantic Council in Lisbon”, 20 Kasım 2010,

http://www.nato.int/cps/en/natolive/official_texts_68828.htm (02 Ocak 2016).

“Mi Sposobni Pojenit Natovskuyu Sistemu PRO s Rossiyskoy”, Pentagon Başkan Yardımcısı Alexander Vershbow ile Röportaj, **Gazeta.ru**, 11 Eylül 2011, http://www.gazeta.ru/politics/2011/09/10_a_3762461.shtml (11 Kasım 2015).

“NATO – Russia Council Joint Statement at the Meeting of the NATO-Russia Council Held in Lisbon”, 20 Kasım 2010, http://www.nato.int/cps/en/natolive/news_68871.htm (02 Ocak 2016).

New START Treaty Aggregate Numbers of Strategic Offensive Arms, Bureau of Arms Control, Verification, and Compliance, U.S. Department of State, 1 Temmuz 2015,

<http://www.state.gov/t/avc/rls/240062.htm> (2 Ağustos 2015).

“Nuclear Security Summit at a Glance”, Arms Control Association, 14 Nisan 2014, <https://www.armscontrol.org/factsheets/NuclearSecuritySummit> (10 Haziran 2015).

“Nuclear Security Summit, Seoul, March 2012: Multinational Statement on Nuclear Information Security”, Office of the Press Secretary, White House, 27 Mart 2012, <https://www.whitehouse.gov/the-press-office/2012/03/27/nuclear-security-summit-seoul-march-2012-multinational-statement-nuclear> (2 Kasım 2015).

“Nuclear Security Recommendations on Physical Protection of Nuclear Materials and Nuclear Facilities”, IAEA Nuclear Security Series, Sayı 13, 2011, http://www-pub.iaea.org/MTCD/Publications/PDF/Pub1481_web.pdf (2 Kasım 2015).

Nuclear Weapons Employment Policy Guidance Presidential Decision Directive PDD/NSC 60, Kasım 1997, <http://fas.org/irp/offdocs/pdd60.htm> (29 Ağustos 2015).

Nuclear Posture Review Report, Nisan 2010, USA Department of Defence, <http://archive.defense.gov/npr/docs/2010%20Nuclear%20Posture%20Review%20Report.pdf> (10 Haziran 2015).

KRISTENSEN, Hans. M., “Non-Strategic Nuclear Weapons”, **Federation of American Scientists**, Special Report No 3, Mayıs 2012, https://fas.org/_docs/Non_Strategic_Nuclear_Weapons.pdf (18 Ağustos 2015).

“Ob itogah sotrudnichestva v ramkah programmi “Vroraya liniya zaschiti” po osnascheniyu punktov propuska apparaturoy radiatsionnogo kontrolya”, Rusya Federal Gümruk Hizmeti, 2011,
http://customs.ru/index.php?option=com_content&view=article&id=14909:-l-r-&catid=40:2011-01-24-15-02-45 (26 Ekim 2015).

PODVIG, Pavel, “New Russian Millitary Doctrine”, **Russian Strategic Nuclear Forces**, 5 Şubat 2010,
http://russianforces.org/blog/2010/02/new_russian_military_doctrine.shtml (29 Ağustos 2015).

PODVIG, Pavel, “Strategic Fleet”, **Russian Strategic Nuclear Forces Blog**, 25 Şubat 2015,
<http://russianforces.org/navy/> (18 Ağustos 2015).

PODVIG, Pavel, “Strategic Rocket Forces”, **Russian Strategic Nuclear Forces Blog**, 15 Ocak 2015, <http://russianforces.org/missiles/> (18 Ağustos 2015).

“Press conference by President Obama in L'Aquila, Italy”, 10 Temmuz 2009,
<https://www.whitehouse.gov/the-press-office/press-conference-president-laquila-italy-7-10-09> (2 Kasım 2015).

Quadrennial Defence Review Report, US Department of Defence, 30 Eylül 2001,
<http://archive.defense.gov/pubs/pdfs/qdr2001.pdf> (10 Haziran 2015).

“Remarks by President Obama and President Medvedev of Russia at Joint Press Conference”, Office of the Press Secretary, White House, 24 Haziran 2010,
<https://www.whitehouse.gov/the-press-office/remarks-president-obama-and-president-medvedev-russia-joint-press-conference> (2 Kasım 2015).

“Remarks by President Obama and President Medvedev of Russia at New START Treaty Signing Ceremony and Press Conference”, 2010,
<http://www.whitehouse.gov/the-press-office/remarks-president-obama-and-president-medvedev-russia-newstart-treaty-signing-cere> (28 Temmuz 2015).

“Remarks by President Barack Obama at the Brandenburg Gate – Berlin, Germany”, The White House: Office of the Press Secretary, 19 Haziran 2013,
<https://www.whitehouse.gov/the-press-office/2013/06/19/remarks-president-obama-brandenburg-gate-berlin-germany> (14 Eylül 2015).

“Remarks by President Barack Obama in Prague as Delivered, The White House: Office of the Press Secretary”, Hradcany Square: Prague, Czech Republic, 5 Nisan 2009,
<https://www.whitehouse.gov/the-press-office/remarks-president-barack-obama-prague-delivered> (14 Eylül 2014).

Ronald Reagan, Foreword Written for a Report on the Strategic Defense Initiative December 28, 1984, <http://www.presidency.ucsb.edu/ws/?pid=38499> (2 Ağustos 2015).

“Russia and NATO: So Much to Gain”, Speech by NATO Secretary General Anders Fogh Rasmussen at the Kuznetsov Naval Academy in St. Petersburg, 5 Temmuz 2011, http://www.nato.int/cps/en/natolive/opinions_76061.htm (11 Kasım 2015).

SAHIMI, Mohammed, “Iran’s Nuclear Program: Part 1: Its History”, **Payvand**, 10 Mart 2003, <http://www.payvand.com/news/03/oct/1015.html> (12. Kasım 2015).

ÖZGÜR, Salih, “Soğuk Savaş ve Sonrası Dönemde Kitle İmha Silahları ve Silahsızlanma Çabaları”, **Yüksek Lisans Tezi**, Süleyman Demirel Üniversitesi, Isparta, 2006.

“Senate Votes on New START Treaty, McCain and DeMint Lead Opposition by Gregory Hilton”, DC World Affairs Blog, <http://diplomatchdc.wordpress.com/2010/09/15/senate-votes-on-new-start-treaty-on-thursday-mccain-and-demint-lead-opposition-by-gregory-hilton/> (2 Eylül 2015).

SOKOV, Nikolai, “Russia’s Nuclear Doctrine”, **Nuclear Threat Initiative**, Issue Brief, Ağustos 2004, <http://www.nti.org/analysis/articles/russias-nuclear-doctrine/> (8 Nisan 2015).

SOKOV, Nikolai, “The Evolving Role of Nuclear Weapons in Russia's Security Policy”, ed. William C. Potter, Cristina Hansell, **Engaging China and Russia on Nuclear Disarmament**, CNS Occasional Paper 15, Nisan 2009, <http://www.isn.ethz.ch/Digital-Library/Publications/Detail/?lang=en&id=98884> (8 Nisan 2015).

SOKOV, Nikolai, “The New, 2010 Russian Military Doctrine: The Nuclear Angle”, **CNS**, 5 Şubat 2010, http://cns.miis.edu/stories/100205_russian_nuclear_doctrine.htm (3 Eylül 2015).

“Sovmestnoye Zayavleniye Prezidenta Rossiyskoy Federatsii D.A.Medvedeva i Prezidenta Soyedinennih Ştatov Ameriki B. Obamı po Voprosam PRO”, 6 Haziran 2009, http://news.kremlin.ru/ref_notes/35 (11 Kasım 2015).

“Statement by H.E. Anatoly Antonov, Ambassador-at-Large, Head of Delegation of the Russian Federation at the Third Session of the Preparatory Committee for the 2005 Review Conference of the Parties to the Treaty on the Non-Proliferation of Nuclear Weapons”, 27 Nisan 2004, <http://www.reachingcriticalwill.org/images/documents/Disarmament-fora/npt/prepcom04/russia27.pdf> (18 Ağustos 2015).

“Statement by the President on the 45th Anniversary of the Nuclear Non-Proliferation Treaty”, The White House: Office of the Press Secretary, 5 Mart 2015, <https://www.whitehouse.gov/the-press-office/2015/03/05/statement-president-45th-anniversary-nuclear-non-proliferation-treaty> (14 Eylül 2015).

Steps to Prevent Nuclear Terrorism: Recommendations Based on the U.S.-Russia Joint Threat Assessment, Belfer Center for Science and International Affairs, Eylül 2013, <http://belfercenter.ksg.harvard.edu/files/JTA%20eng%20web2.pdf> (1 Kasım 2015).

Strasbourg / Kehl Summit Declaration. Issued by the Heads of State and Government participating in the meeting of the North Atlantic Council in Strasbourg/Kehl on 4 April 2009, http://www.nato.int/cps/en/natolive/news_52837.htm (11 Kasım 2015).

Telegram, George Kennan to James Byrnes ("Long Telegram"), 22 Şubat 1946, Harry S. Truman Administration File, Elsey Papers, http://www.trumanlibrary.org/whistlestop/study_collections/coldwar/documents/index.php?documentdate=1946-02-22&documentid=6-6&studycollectionid=&pagenumber=1 (24 Nisan 2015).

TRUBNIKOV, Vyacheslav, “Problems and Prospects of Russia’s Cooperation with U.S./NATO in the Field of Missile Defense”, **IMEMO RAN**, 2011, <http://www.imemo.ru/files/File/en/publ/2011/11024.pdf> (11 Kasım 2015).

“The Lisbon Protocol at a Glance”, Arms Control Association, <http://www.armscontrol.org/node/3289> (1 Eylül 2015).

“Treaties and Regimes”, Nuclear Threat Initiative, <http://www.nti.org/treaties-and-regimes/treaty-between-united-states-america-and-union-soviet-socialist-republics-strategic-offensive-reductions-start-ii/> (16 Eylül 2015).

TRENIN, Dmitri, “2014: Russia's New Military Doctrine Tells It All”, **Carnegie Moscow Center**, 29 Aralık 2014, <http://carnegie.ru/eurasiaoutlook/?fa=57607> (3 Eylül 2015).

U.S. Policy on Counterterrorism Presidential Decision Directive PDD/NSC 39, Haziran 1995, <http://fas.org/irp/offdocs/pdd/pdd-39.pdf> (29 Ağustos 2015).

Voyennaya Doktrina Rossiyskoy Federatsii, 5 Şubat 2010, <http://kremlin.ru/supplement/461> (3 Eylül 2015).

ANTLAŞMA VE SÖZLEŞME METİNLERİ, BM KARARLARI

“Agreement Between the Government of the United States of America and the Government of Russian Federation Cooperation for the Transfer of Russian-produced Research Reactor Nuclear Fuel to the Russian Federation”, <http://fas.org/irp/world/russia/fuel-2004.pdf> (26.10.2015).

“Agreement Between the United States of America and the Union of Soviet Socialist Republics on the Establishment of Nuclear Risk Reduction Centers”, <http://www.state.gov/t/isn/5179.htm> (29 Temmuz 2015).

“Agreement Between the United States of America and the Union of Soviet Socialist Republics on Measures to Improve the U.S.-U.S.S.R. Direct Communications Link”, <http://www.state.gov/t/isn/4786.htm> (2 Mayıs 2015).

“Agreement Between the United States of America and the Union of Soviet Socialist Republics on Notifications of Launches of Intercontinental Ballistic Missiles and Submarine-Launched Ballistic Missiles”, <http://www.state.gov/t/isn/4714.htm> (1 Ağustos 2015).

“Agreement Between The United States of America and The Union of Soviet Socialist Republics on the Prevention of Nuclear War”, <http://treaties.un.org/Pages/showDetails.aspx?objid=080000028010f414> (2 Mayıs 2015).

“Agreement Between the United States of America and the Union of Soviet Socialist Republics to Expand the U.S.-USSR Direct Communications Link”, <http://www.state.gov/t/isn/4786.htm> (28 Temmuz 2015).

“Agreement on Measures to Reduce the Risk of Outbreak of Nuclear War Between The United States of America and The Union of Soviet Socialist Republics”, <http://www.state.gov/t/isn/4692.htm> (30 Nisan 2015).

“Antarctic Treaty”, <http://www.state.gov/t/avc/trty/193967.html> (30 Nisan 2015).

Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi,
<http://denizmevzuat.udhb.gov.tr/dosyam/denizhukuku.pdf> (1 Haziran 2015).

“Comprehensive Nuclear Test Ban Treaty”, <https://www.ctbto.org/the-treaty/> (1 Haziran 2015).

“Convention on the Physical Protection of Nuclear Material”,
<http://treaties.un.org/doc/Publication/UNTS/Volume%201456/volume-1456-A-24631-Other.pdf> (15 Haziran 2015).

“Dogovor ob Osnovah Vzaimootnoshenii i Printsipah Sotrudnichestva Mejdru Rossiiskoi Federatsiyei i Islamskoi Respublikoi İran”,

<http://archive.kremlin.ru/text/docs/2001/03/135098.shtml> (13 Kasım 2015).

“Hot Line Agreement Narrative”, <http://www.state.gov/t/isn/4785.htm> (30 Nisan 2015).

“Interim Agreement Between the United States of America and the Union of Soviet Socialist Republics on Certain Measures with Respect to the Limitation of Strategic Offensive Arms, U.S.-U.S.S.R.”, <http://www.state.gov/t/isn/4795.htm> (28 Temmuz 2015).

“Limited Test Ban Treaty Narrative”, <http://www.state.gov/t/isn/4797.htm> (30 Nisan 2015).

“Protocol to the Treaty Between the United States of America and the Union of Soviet Socialist Republics on the Reduction and Limitation of Strategic Offensive Arms”,
<http://www.state.gov/www/global/arms/starthtm/start/lisbon.html> (15 Ağustos 2015).

“The Agreement Concerning the Safe and Secure Transportation, Storage and Destruction of Weapons and the Prevention of Weapons Proliferation”,
<http://www.state.gov/documents/organization/129818.pdf> (26.10. 2015).

“The Agreement for Cooperation in the Field of Peaceful Uses of Nuclear Energy”,
<http://www.state.gov/documents/organization/160815.pdf> (26.10.2015).

“The Convention on the Physical Protection of Nuclear Materials”, IAEA,
<http://www.iaea.org/Publications/Documents/Conventions/cppnm.html> (1.11.2015).

“The International Convention for the Suppression of Acts of Nuclear Terrorism”, UN Documents, <http://www.un-documents.net/icsant.htm> (1.11.2015).

“The Treaty on the Non-Proliferation of Nuclear Weapons”,
<http://www.un.org/en/conf/npt/2005/npttreaty.html> (30 Nisan 2015).

“Treaty Between the United States of America and the Russian Federation on Measures for the Further Reduction and Limitation of Strategic Offensive Arms”,
<http://www.state.gov/t/avc/newstart/c44126.htm> (10 Mart 2015).

“Treaty Between the United States of America and the Russian Federation on Strategic Offensive Reductions”, <http://www.state.gov/t/isn/10527.htm> (15 Haziran 2015).

“Treaty Between the United States of America and the Union of Soviet Socialist Republics on the Limitation of Anti-Ballistic Missile Systems, U.S.-U.S.S.R.”,
<http://www.state.gov/t/isn/trty/16332.htm> (28 Temmuz 2015).

“Treaty Between The United States of America and The Union of Soviet Socialist Republics on the Limitation of Strategic Offensive Arms (SALT II)”,

<http://www.state.gov/t/isn/5195.htm> (29 Temmuz 2015).

“Treaty Between the United States of America and the Union of Soviet Socialist Republics on Underground Nuclear Explosions for Peaceful Purposes”,
<http://m.state.gov/md5182.htm> (28 Temmuz 2015).

“Treaty Between The United States Of America And The Union Of Soviet Socialist Republics On The Elimination Of Their Intermediate-Range And Shorter-Range Missiles”, <http://www.state.gov/t/avc/trty/102360.htm> (10 Haziran 2015).

“Treaty Between The United States of America and The Union of Soviet Socialist Republics on the Limitation of Underground Nuclear Weapon Tests”,
<http://www.state.gov/t/isn/5204.htm> (28 Temmuz 2015).

“Treaty Between the United States of America and the Union of Soviet Socialist Republics on the Reduction and Limitation of Strategic Offensive Arms”,
<http://www.state.gov/documents/organization/140035.pdf> (15 Ağustos 2015).

“Treaty for the Prohibition of Nuclear Weapons in Latin America and the Caribbean”,
<http://www.state.gov/p/wha/rls/70658.htm> (30 Nisan 2015).

“Treaty on Principles Governing the Activities of States in the Exploration and Use of Outer Space, Including the Moon and Other Celestial Bodies”,
<http://www.state.gov/t/isn/5181.htm> (30 Nisan 2015).

“Treaty on the Further Reduction and Limitation of Strategic Offensive Arms”,
<http://www.state.gov/www/global/arms/starthtm/start2/st2intal.html> (15 Haziran 2015).

“Treaty on the Prohibition of the Emplacement of Nuclear Weapons and Other Weapons of Mass Destruction on the Seabed and the Ocean Floor and in the Subsoil Thereof”,
<http://www.state.gov/t/isn/5187.htm> (30 Nisan 2015).

UN Security Council Resolution 1373,
[http://www.un.org/en/sc/ctc/specialmeetings/2012/docs/United%20Nations%20Security%20Council%20Resolution%201373%20\(2001\).pdf](http://www.un.org/en/sc/ctc/specialmeetings/2012/docs/United%20Nations%20Security%20Council%20Resolution%201373%20(2001).pdf) (1.11.2015).

UN Security Council Resolution 1540, <http://www.state.gov/t/isn/c18943.htm> (1.11.2015).

UN Security Council Resolution 1887,
<http://www.cfr.org/international-organizations-and-alliances/un-security-council-resolution-1887-non-proliferation/p20316> (1.11.2015).

İNTERNET KAYNAKLARI

Aegis Ballistic Missile Defense, U.S. Missile Defense Agency,
http://www.mda.mil/system/aegis_bmd.html (13 Mart 2015).

Anti-Ballistic Missile Chronology, <http://fas.org/nuke/control/abmt/chron.htm> (18 Aralık 2015).

Country Profiles: United States of America, Comprehensive Test Ban Treaty Organization, www.ctbto.org (1 Haziran 2015).

Country Profiles: USA Nuclear Power,
<http://www.world-nuclear.org/info/Country-Profiles/Countries-T-Z/USA--Nuclear-Power/>
(25 Ağustos 2015).

Ground-based Midcourse Defense, U.S. Missile Defense Agency,
<http://www.mda.mil/system/gmd.html> (13 Mart 2015).

In Focus: IAEA and Iran, International Atomic Energy Agency,
<http://www.iaea.org/NewsCenter/Focus/IaeaIran/index.shtml> (12 Kasım 2015).

International Conference on Nuclear Security: Enhancing Global Efforts,
<http://www-pub.iaea.org/iaeameetings/43046/International-Conference-on-Nuclear-Security-Enhancing-Global-Efforts> (1 Kasım 2015).

KHLOPKOV, Anton, SOKOVA, Elena, “U.S.-Russian Partnership for Advancing a Nuclear Security Agenda”, CNS, 2012,
http://cns.miis.edu/opapers/pdfs/120705_us_russia_nuclear_security_partnership.pdf
(26.10. 2015).

Nuclear Power in Russia, World Nuclear Association, Mart 2015,
<http://www.world-nuclear.org/info/Country-Profiles/Countries-O-S/Russia--Nuclear-Power/>
(1 Haziran 2015).

Nuclear Suppliers Group, <http://www.nuclearsuppliersgroup.org/en/> (10 Ağustos 2015).

Office of Cooperation Threat Reduction, U.S. Department of State,
<http://www.state.gov/t/isn/offices/c55411.htm> (26 Ekim 2015).

Organization for Security and Cooperation in Europe, <http://www.osce.org/> (1 Eylül 2015).

Power Generation, Rosatom,
http://www.rosatom.ru/en/areas_of_activity/nuclear_power_division/power_generation/
(3 Eylül 2015).

Power Reactor Information System - Russian Federation, The International Atomic Energy Agency, 9 Mart 2015,
<https://www.iaea.org/PRIS/CountryStatistics/CountryDetails.aspx?current=RU>
(5 Eylül 2015).

Rosatom Group, Rosatom,
<http://www.rosatom.ru/en/about/enterprises/1b493900450dc47caa00aae0d43de87e>
(3 Eylül 2015).

“Senate Votes on New START Treaty, McCain and DeMint Lead Opposition by Gregory Hilton”, DC World Affairs Blog,
<http://diplomatch.wordpress.com/2010/09/15/senate-votes-on-new-start-treaty-on-thursday-mccain-and-demint-lead-opposition-by-gregory-hilton/> (2 Eylül 2015).

Terminal High Altitude Area Defense (THAAD), U.S. Missile Defense Agency,
<http://www.mda.mil/system/thaad.html> (13 Mart 2015).

The Commission on Challenges to Deep Cuts, <http://deepcuts.org/commission> (2 Eylül 2015).

The Financial Action Task Force, <http://www.fatf-gafi.org/> (1 Kasım 2015).

The Global Initiative to Combat Nuclear Terrorism, <http://www.gicnt.org/> (1 Kasım 2015).

The Hague Code of Conduct, <http://www.hcoc.at/> (27 Ağustos 2015).

The Missile Technology Control Regime, <http://www.mtcr.info/> (27 Ağustos 2015).

The Proliferation Security Initiative, <http://www.psi-online.info/> (1 Kasım 2015).

The World Institute for Nuclear Security, <https://www.wins.org/> (26 Ekim 2015).

Zangger Project, <http://www.foi.se/en/Customers--Partners/Projects/zc/zangger/>
(10 Ağustos 2015).

EKLER

EK-I

ÜLKELERE GÖRE NÜKLEER SİLAHLARIN TAHMİNİ SAYISI⁴²²

Ülke	Nükleer Savaş Başlığı Sayısı
Rusya	8,000
ABD	7,300
Fransa	300
Çin	250
Birleşik Krallık	225
İsrail	80
Pakistan	100-120
Hindistan	90-110
Kuzey Kore	<10
Toplam	~16,300

⁴²² Hans M. Kristensen, Robert S. Norris, “Worldwide Deployments of Nuclear Weapons, 2014”, **op. cit.**, s. 97.

ABD NÜKLEER KUVVETLERİ, 2012-2022⁴²³

	2012			2022		
Silah türü	Toplam	Savaş Başlıkları		Toplam	Savaş Başlıkları	
	Fırlatma Rampaları	Konuşlan- dırılmış	Yedek	Fırlatma Rampaları	Konuşlan- dırılmış	Yedek
ICBM	450	500	350	400	400	300
SLBM	288	1,152	1,152	240	1,090	830
Bombardıman uçakları	60	300	700	60	300	500
Ara toplam	798	1,952	2,202	700	1,790	1,630
Stratejik olmayan	?	200	300	?	0	200
Stoklanmış	4,654			3,620		
Sökülmeyi bekleyen	~3,000			~1,200		
Toplam	~7,700			~4,820		

⁴²³ Hans M. Kristensen, Trimming Nuclear Excess. Options for Further Reductions of U.S. and Russian Nuclear Forces, Federation of American Scientists, Special Report Sayı 5, 2012, s. 16, <http://fas.org/programs/ssp/nukes/publications1/TrimmingNuclearExcess.pdf> (22.06.2016).

EK-III

RUSYA NÜKLEER KUVVETLERİ, 2012-2022⁴²⁴

	2012			2022		
Silah türü	Toplam	Savaş Başlıkları		Toplam	Savaş Başlıkları	
	Fırlatma Rampaları	Konuşlan- dırılmış	Yedek	Fırlatma Rampaları	Konuşlan- dırılmış	Yedek
ICBM	330	1,070	az	231	642	az
SLBM	144	350	180	172	624	280
Bombardıman uçakları	76	300	500	76	250	550
Ara toplam	550	1,741	680	479	1,516	830
Stratejik olmayan	?	0	~2000	?	0	~1000
Stoklanmış	~4,500			~3,500		
Sökülmeyi bekleyen	~4,000			az		
Toplam	~8,500			~3,350		

⁴²⁴ Ibid, s. 21.

ÖZET

Sabirzyanova, Julia, Soğuk Savaş Sonrası ABD-Rusya Nükleer İlişkileri, Yüksek Lisans Tezi, Danışman: Prof. Dr. Erel Tellal, 133 s.

Soğuk Savaş döneminde başlatılan silahların sınırlandırılması ve azaltılması görüşmeleri ABD ve SSCB arasında iletişim kanallarını oluşturarak nükleer silahlarının sınırlandırılmasına ve iki rakibin nükleer savaş tehdidinin azaltılması projesinde ortaklara dönüşmesine yol açmıştır. Ortaya çıkan ortaklık ve uzlaşma Moskova ve Washington arasında nükleer silahların yayılmasının önlenmesi rejiminin kurulması işbirliği için bir temel oluşturmuştur. Bugünlerde ABD-Rusya nükleer ilişkileri çeşitli alanlarda işbirliğinden ibarettir. Bunlardan bazıları, uluslararası nükleer silahların yayılmasını önleme rejiminin desteklenmesi, nükleer silahların güvenliğini artırmaya yönelik Ortak Tehdit Azaltma Programı altında yürütülen ortak çabalar ile nükleer terörizmle mücadele ve silahların denetimiyle ilgili ikili ve tek taraflı anlaşmalardır.

2011’de Yeni START Antlaşması yürürlüğe girmiştir. Yeni anlaşma ABD ve Rusya’nın gelecekteki tüm ikili ilişkileri ile silah denetimi ve nükleer silahların yayılmasının önlenmesi çabaları için bir referans haline gelmiştir. Yeni START Antlaşması 2009’da Obama tarafından başlatılan “Yeni Başlangıç” (Reset) politikası çerçevesinde iki ülke arasındaki karşılıklı işbirliği ilişkilerinin en somut ifadesi olmuştur.

Anahtar sözcükler: ABD, Rusya, nükleer silahlar, silahların denetimi, nükleer işbirliği.

ABSTRACT

Sabirzyanova, Julia, U.S.-Russia Nuclear Relations after the Cold War, Master Thesis, Advisor: Prof. Dr. Erel Tellal, 133 p.

Arms limitation and reduction negotiations started during the Cold War created channels of communication between U.S. and USSR, led to limitations in their nuclear arsenals and made them partners in the project of reducing the danger of nuclear war. Resultant partnership and conciliation also set ground for cooperation in establishing the regime on nuclear nonproliferation between Moscow and Washington. Nowadays U.S.-Russia nuclear relations consist of cooperation in various fields. Some of them are, supporting the regime of nuclear nonproliferation, joint efforts under the Cooperative Threat Reduction program in order to improve security of nuclear weapons, combating nuclear terrorism and bilateral and unilateral nuclear arms control agreements.

In 2011 New START Treaty came into force. New agreement became a reference point for all future relations of U.S. and Russia including joint efforts in arms control and nuclear nonproliferation. Besides New START treaty became the most concrete expression of two countries' mutual relations under the "Reset" policy started by Obama in 2009.

Key words: U.S., Russia, nuclear weapons, arms control, nuclear cooperation.